

VSEBINA/CONTENTS

Karolina REBERNIK

Razumevanje odnosa upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah 5
Understanding the attitude of church managers toward protection of bat roosts in churches

Tina KLEMENČIČ

Postopek prevlade druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave 25
The procedure of imperative reasons of overriding public interest

Mirjam DULAR

Narava v družbi

Kako je danes in kako bi brez revolucije lahko bilo že jutri 43
Nature in Society

The situation today and how it might look tomorrow without a revolution

Jasna MULEJ

Analiza medijskih objav o škodi, ki jo na premoženju povzročajo velike zveri 67
Analysis of Media Publications on Damage Caused to Property by Large Carnivores

Metod ROGELJ

Analiza učinkovitosti naravovarstvenih smernic za dva občinska prostorska načrta 87
Efficiency analysis of Nature conservation guidelines for two Municipal Spatial plans

Matej PETKOVŠEK

Slovensko omrežje Natura 2000 v številkah 99
Slovenian Natura 2000 Network in numbers

Izdajatelj/Published by:

ZAVOD REPUBLIKE SLOVENIJE ZA VARSTVO NARAVE

Naslov uredništva/Address of the Editorial Office:

Zavod Republike Slovenije za varstvo narave
Tobačna ulica 5, SI-1000 Ljubljana

Urednica/Editor:

mag. Martina Kačičnik Jančar

Uredniški odbor/Editorial Board:

dr. Uroš Herlec, Vesna Juran, prof. dr. Mitja Kaligarič, prof. dr. Andrej Kirn, dr. Darij Krajčič,
mag. Jelka Kremesec Jevšenak, prof. dr. Boris Kryštufek, mag. Urška Mavri, Mojca Tomažič,
doc. dr. Gregor Torkar, mag. Jana Vidic

Recenzenti te številke/Reviewers of this issue:

Andrej Bibič, Vesna Juran, dr. Darij Krajčič, prof. dr. Andrej Kirn, mag. Jelka Kremesec Jevšenak,
dr. Peter Skoberne, prof. dr. Gregor Torkar

Lektorica/Language Editor:

Katarina Pevnik

Prevajalec/Translator:

Lektor'ca

Tehnična urednika/Tehnicl Editors:

mag. Mateja Nose Marolt, Damjan Vrček

Fotografija na naslovnici/Front cover photo:

Slavko Polak: Čiščenje netopirskega gvana na cerkvenem podstrešju v Stari Cerkvi
Slavko Polak: Cleaning of bat guano in the attic of the church in Stara Cerkev

Tisk/Print:

Birografika BORI d.o.o.

Naklada: 500 izvodov

Printed in 500 copies

Znanstvenoraziskovalni svet za naravoslovje Javne agencije za raziskovalno dejavnost RS je dne 20. 7. 2012 sprejel sklep, da se revija Varstvo narave uvrsti na seznam revij, ki niso vključene v mednarodne bibliografske baze podatkov, se pa upoštevajo pri kategorizaciji znanstvenih publikacij. Seznam teh revij najdete na <http://home.izum.si/COBISS/bibliografije/Kateg-revije.pdf>.

NAVODILA AVTORJEM ZA PISANJE ČLANKOV ZA REVIJO VARSTVO NARAVE

V reviji Varstvo narave objavljamo članke, ki obravnavajo teorijo in prakso varstva narave. Članki pokrivajo vse vidike ohranjanja narave: naravoslovni, družboslovni in upravljalški vidik. Uredništvo in recenzenti jih označijo v skladu s tipologijo člankov. Del iz drugih znanstvenih področij, ki nimajo jasnih naravovarstvenih poudarkov, v Varstvu narave ne objavljamo.

Članki so v slovenskem ali angleškem jeziku. Znanstveni in strokovni članki praviloma niso daljši od 30.000 znakov, kratki prispevki pa od 7000 znakov. Potrebne prevode lahko zagotovi uredništvo, avtorji naj članku priložijo prevode pomembnejših strokovnih terminov. Stroške prevajanja ter slovenskega in angleškega lektoriranja nosi uredništvo. Znanstvene in strokovne članke recenziramo, druga prispevke pregleda uredniški odbor.

Članek naj bo opremljen z imeni in priimki avtorjev, natančnim naslovom ustanove, v kateri so zaposleni, oziroma naslovom njihovega bivališča, če niso zaposleni, in naslovom elektronske pošte.

Besedilo mora biti napisano z računalnikom (Word), leva poravnava, velikost znakov 12, razmik vrstic 1,5. Vsi članki naj bodo opremljeni z izvlečkom (do 250 besed), ključnimi besedami ter daljšim povzetkom. Poglavja naj bodo oštevilčena z arabskimi številkami dekadnega sistema (npr. 2.3.1). Opombe med besedilom je treba označiti zaporedno in jih dodati na dnu strani. Latinska imena morajo biti izpisana ležeče (*Leontopodium alpinum* Cass.).

Viri naj bodo med besedilom in na koncu prispevka v poglavju Viri navedeni skladno z vzorci na spletni strani <http://home.izum.si/cobiss/oz/citiranje.asp>.

Tabele, grafi, slike in fotografije morajo biti opremljeni z zaporednimi oznakami. Naslovi tabel morajo biti zgoraj, pri drugem gradivu spodaj. Tabele naj bodo čim manj oblikovane. Grafi naj bodo praviloma dvodimenzionalni in črno-beli, izdelani z različnimi sivinami in ne s šrafurami. Slike naj imajo veliko resolucijo.

VARSTVO NARAVE

REVIJA ZA TEORIJO IN PRAKSO
OHRANJANJA NARAVE

30

NATURE CONSERVATION

A PERIODICAL FOR RESEARCH AND PRACTISE
OF NATURE CONSERVATION

LJUBLJANA
2017

VSEBINA/CONTENTS

Karolina REBERNIK

Razumevanje odnosa upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah	5
Understanding the attitude of church managers toward protection of bat roosts in churches	

Tina KLEMENČIČ

Postopek prevlade druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave	25
<i>The procedure of imperative reasons of overriding public interest</i>	

Mirjam DULAR

Narava v družbi	
Kako je danes in kako bi brez revolucije lahko bilo že jutri	43
<i>Nature in Society</i>	
<i>The situation today and how it might look tomorrow without a revolution</i>	

Jasna MULEJ

Analiza medijskih objav o škodi, ki jo na premoženju povzročajo velike zveri	67
<i>Analysis of Media Publications on Damage Caused to Property by Large Carnivores</i>	

Metod ROGELJ

Analiza učinkovitosti naravovarstvenih smernic za dva občinska prostorska načrta	87
<i>Efficiency analysis of Nature conservation guidelines for two Municipal Spatial plans</i>	

Matej PETKOVŠEK

Slovensko omrežje Natura 2000 v številkah	99
Slovenian Natura 2000 Network in numbers	

RAZUMEVANJE ODNOSA UPRAVITELJEV CERKVA DO VARSTVA ZATOČIŠČ NETOPIRJEV V CERKVAH

UNDERSTANDING THE ATTITUDE OF CHURCH MANAGERS TOWARD PROTECTION OF BAT ROOSTS IN CHURCHES

Karolina REBERNIK

Strokovni članek

Prejeto/Received: 6. 6. 2017

Sprejeto/Accepted: 26. 10. 2017

Ključne besede: odnos do netopirjev, netopirji, zatočišča netopirjev, upravitelji cerkva, zatočišča netopirjev v cerkvah, varstvo netopirjev

Key words: attitude toward bats, bats, bat roosts, church managers, bat roosts in churches, bat conservation

IZVLEČEK

Mnogo vrst netopirjev ima porodniške kolonije v stavbah, posebej na podstrešjih cerkva in zvonikov. Stanje ohranjenosti habitata je za vse vrste netopirjev, ki imajo zatočišča v cerkvah v Sloveniji, neugodno. Najpogostejši vzroki so zapiranje preletnih odprtih za netopirje in obnova stavb v neprimernem času in/ali na neprimeren način. Upravitelji cerkva (župniki) so najpomembnejši deležniki pri zagotavljanju varstva netopirjev v cerkvah. Razumevanje njihovega pogleda na netopirje in varstvo zatočišč netopirjev v cerkvah je pomembno za izboljšanje varstva zatočišč netopirjev. Župnike smo razdelili v dve skupini: tisti, ki so upravljali cerkve, kjer so bila uničena ali okrnjena zatočišča netopirjev, in tisti, ki so upravljali cerkve, kjer ni prišlo do uničenja zatočišč netopirjev. Z župniki smo izvedli 21 polstrukturiranih intervjujev in prepise analizirali v postopku kodiranja besedila. Interpretacija je sledila utemeljeni teoriji, ki smo jo naslonili na štiri temeljne vsebinske sklope. Ugotovili smo, da sta odnos in vedenje župnikov do netopirjev boljša pri tistih župnikih, ki so bolje poznali biologijo netopirjev ter zavračali mite in vraže o netopirjih. Župniki, ki so zaznavali škodo na cerkvenih stavbah zaradi netopirjev, so imeli bolj negativen odnos do varstva netopirjev, kar se je odražalo tudi v njihovem vedenju. Izhajajoč iz spoznanja župnikov, da so bila njihova prejšnja ravnanja v odnosu do varstva zatočišč netopirjev neustrezna, bi se ravnanje župnikov v prihodnje lahko spremenilo. Ob upoštevanju pravnih določil in finančnih spodbud je ozaveščanje ključno pri krepitvi boljšega znanja, odnosa in vedenja upraviteljev cerkva do netopirjev in varstva njihovih zatočišč v cerkvah.

ABSTRACT

Many bat species have nursery colonies in buildings, especially church attics and belfries. The state of habitat preservation is poor for all species of bats that roost in Slovene churches. The most common causes are closing of bat flight openings and renovation of churches at a time and/or in a manner unsuitable for bats. Church managers (priests) are the most important stakeholders for ensuring the protection of bats in churches. Understanding their perspective on bats and conservation of their roosts in buildings is important to improve conservation of bat roosts. We separated priests in two groups: ones in charge of churches with already destroyed or obstructed bat roosts and ones in charge of churches with intact bat roosts. We conducted 21 semi-structured interviews with priests and an analysis was made through text coding. The grounded theory was followed by the interpretation, based on four basic content groups.

We found that attitude and behaviour towards bats were better in priests that were familiar with the biology of bats and who rejected the myths and superstitions about bats. Priests who considered damage on sacral buildings because of bats have a more negatively affected attitude toward the protection of bat roosts in churches, which also shows in their behaviour. Considering the realisation of priests that their past actions regarding bat roost protection were unsuitable, their future actions may change. Raising awareness, along with the legislation and financial aid, is a key to improving the knowledge, attitude and behaviour of church managers towards bats and the protection of their roosts in churches.

1 UVOD

Netopirji so nočno aktivni sesalci, ki se podnevi zadržujejo v zatočiščih. Ta so poleg naravnih, kot so jame, drevesna dupla in skalne razpoke, tudi stavbe (Dietz et al., 2009; Marnell in Presetnik, 2010). Cerkve so objekti, ki jih netopirji verjetno naseljujejo že več stoletij (Wolley, 2015). Nezadovoljstvo ljudi nad prisotnostjo netopirjev v cerkvah lahko pripelje do preganjanja netopirjev in uničenja ali okrnitve njihovih zatočišč. Netopirji so ena od najbolj ogroženih skupin sesalcev v Evropi. Ohranjanje njihovih zatočišč je eno od najpomembnejših ukrepov za njihovo varstvo (Dietz et al., 2009; Howard in Richardson, 2009) tudi v Sloveniji.

Netopirji so živalska skupina, o kateri kroži veliko predsodkov. V evropskem prostoru so netopirje verjetno zaradi njihovega nočno aktivnega življenja in umaknjenosti v večinoma težko dostopna dnevna zatočišča povezovali s temnimi in zloveščimi silami (Zagmajster, 2005). Zaradi nevednosti in strahu so se izoblikovali vraže in negativna prepričanja o netopirjih (Prokop et al., 2009). Netopirji so pogosto označeni kot nadloga, škodljivci in prenašalci bolezni, njihova podoba in posledično »družbeni« status sta nizka, zaradi česar jih ljudje preganjajo (Mitchell-Jones in McLeish, 2004).

Poznavanje odnosa javnosti do živali in njihovega habitata je ključnega pomena za oblikovanje odločitev, ki zmanjšujejo morebitne konflikte med človekom in prostoživečimi živalmi (Decker in Chase, 1997; White et al., 2005; Barnes, 2013). Vzroki za preganjanje netopirjev še vedno najpogosteje izvirajo iz negativnega odnosa ljudi do teh živali (Prokop et al., 2009). Spreminjanje vedenja ljudi zavzema pomemben del pri ohranjanju biotske raznovrstnosti (Schultz, 2011). Tudi varstvo netopirjev sloni na spreminjanju človekovega vedenja, a da se to zgodi, moramo poznati izvor in dejavnike vpliva na vedenje, ki so povezani z znanjem, odnosom do živali in do njihovih habitatov, izkušnjami, vrednotami in socialnimi načeli (Kingston, 2016). Pri varstvu živali imata odločilen vpliv pogled družbe in pogled posameznika. Na filozofskem, znanstvenem in religioznem področju so se v preteklosti sicer zgodile družbene spremembe v smeri pozitivnejšega odnosa do živali (Cavaliere, 2006), vendar je pri varstvu netopirjev enako pomemben, če ne bolj, pogled posameznika, ki se pogosto lahko razlikuje od družbenih norm.

V sakralnih stavbah, kjer so zatočišča netopirjev, je preživetje netopirjev neposredno odvisno od delovanja enega ali nekaj ljudi, saj pogosto prihaja do na videz nasprotnih interesov

med varstvom netopirjev in ohranjanjem kulturne dediščine (Howard, 2009). V Sloveniji je od 30 najdenih vrst netopirjev (Presetnik et al., 2009a; Presetnik in Knapič, 2015) 11 vrst visoko odvisnih od zatočišč v cerkvah (Marnell in Presetnik, 2010). Od 409 kotešč netopirjev, ki se spremljajo v okviru državnega monitoringa, je 349 kotešč zabeleženih v katoliških cerkvah (Presetnik et al., 2015). Netopirji za naselitev uporabljajo različne dele cerkvene stavbe – podstrešje cerkvene ladje in stranskih delov, kot tudi zvonika pod in nad zvonovi.

V Sloveniji so že na začetku obsežnejših raziskav netopirjev v 90. letih prejšnjega stoletja zaznali izginjanje cerkvenih zatočišč (Presetnik et al., 2009a). Sistematični državni monitoring populacij izbranih ciljnih vrst netopirjev v letih od 2006 do 2015 pa je pokazal, da število uničenih ali okrnjenih zatočišč netopirjev v cerkvah še vedno narašča (Presetnik et al., 2007; 2009b; 2011; 2012; 2013; 2015). Ker je v koteščih zbrano veliko število samic z mladiči (t. i. porodniška kolonija), lahko uničenje kotešča povzroči uničenje skupine netopirjev določenega območja (Presetnik et al., 2009a). Čeprav so netopirji in njihovi habitati varovani z nacionalno in mednarodno zakonodajo ter obstajajo tehnično in cenovno relativno nezahtevni ukrepi preventivne zaščite cerkvene stavbe pred morebitnimi težavami zaradi netopirjev (gvano), pa je stanje ohranjenosti habitata za vse vrste netopirjev, ki imajo zatočišča v cerkvah v Sloveniji, neugodno (Presetnik et al., 2011).

Upravitelji cerkva so med najpomembnejšimi deležniki pri ohranjanju porodniških kolonij netopirjev in zagotavljanju ugodnega stanja njihovih zatočišč v cerkvah. Prav zaradi izrednega pomena in nenadomestljivosti cerkva kot habitatov netopirjev je za varstvo njihovih zatočišč v cerkvah treba raziskati in poznati odnos upraviteljev cerkva do varstva netopirjev. V Sloveniji namreč prihaja do težav pri ohranjanju zatočišč netopirjev v cerkvah zaradi ukrepov upraviteljev cerkva, ki pogosto povzročijo okrnjenje ali uničenje zatočišč netopirjev. Razlogi za ravnanje odgovornih oseb, ki upravljajo cerkve, pri nas še niso bili sistematično proučeni, čeprav izkušnje terenskih popisovalcev z župniki segajo v leto 1998, ko se je začelo popisovanje cerkva (Presetnik et al., 2009a). Z nalogo Odnos upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah na Slovenskem (Rebernik, 2016) smo osvetlili vzroke za ravnanje izbranih upraviteljev cerkva, ki so dopustili uničenje ali okrnitev zatočišč netopirjev v cerkvah, in vzroke, zakaj pri nekaterih upraviteljih cerkva do tega ni prišlo. Ugotavljali smo, kako znanje, odnos, vedenje in izkušnje upraviteljev cerkva z netopirji in z varstvom netopirjev prispevajo k učinkovitejšemu varstvu zatočišč netopirjev v cerkvah na Slovenskem. Problemsko področje zajema celovitost odnosa med upravitelji cerkva, netopirji in cerkveno stavbo. Pri tem se v prispevku osredotočamo zgolj na odnos upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah.

1.1 DRUŽBOSLOVNI VIDIKI VARSTVA NETOPIRJEV

Razkrivanje, kaj ljudje mislijo in kako ravnajo s prostoživečimi živalmi, razumevanje, zakaj tako ravnajo, ter vključevanje tega razumevanja v politike, upravljavsko odločevalske procese in programe sta Decker in Lipscomb (1991) opisala kot »družboslovne vidike upravljanja s

prostoživečimi živalmi«. Nekatere prostoživeče vrste živali so zelo uspešno naselile območja, ki jih poseljujejo ljudje, in so od njih vedno bolj odvisne. Posledično je pridobivanje podpore lokalnega prebivalstva eden izmed ključnih dejavnikov za upravljanje in ohranjanje nekaterih vrst (Browne-Núñez in Jonker, 2008). Vprašanje sobivanja ljudi in netopirjev je v objavljeni literaturi večinoma obravnavano z zornega kota varstva netopirjev in ne s stališča lastnikov stavb.

1.1.1 Komponente odnosa do netopirjev

Odnos sestavljajo vedenjska, kognitivna (spoznavna) in afektivna (čustvena) komponenta (Eagly in Chaiken, 1993). Spoznavno komponento odnosa do netopirjev sestavljajo informacije, sodbe, misli, prepričanja in znanje, ki ga ima posameznik o netopirjih. Prepričanja in miti o netopirjih, ki krožijo v javnosti, so pogosto napačni in vodijo do negativnih odzivov (Kingston, 2016). Čustvena komponenta odnosa do netopirjev je pri ljudeh pogosto zaznana kot strah in odpor ali po drugi strani kot zanimanje in odobravanje (Mitchell-Jones in McLeish, 2004; Kahn et al., 2008; Prokop et al., 2009). Vedenjska komponenta odnosa do netopirjev sloni na prejšnjih ravnanjih in izkušnjah z netopirji in se kaže kot vedenjska namera za ravnanje v prihodnosti (Kingston, 2016). Če se spremeni katerakoli komponenta, to pomeni, da se bo pojavila težnja po spremembi drugih dveh komponent (Eagly in Chaiken, 1993).

1.1.2 Obravnavanje netopirjev z vidika tipologije odnosa do živali

V raziskavah je najpogosteje uporabljen okvir za razumevanje človekovega odnosa do živali empirični pristop Stephena Kellerta (1984a; 1984b; 1993), ki je opredelil deset tipov razsežnosti odnosa do živali. Te smo prilagodili razumevanju odnosa do netopirjev. Zaradi šibkega ujemanja s cilji, ki se osredotočajo na varstvo zatočišč netopirjev v cerkvah, smo humanistično in naturalistično razsežnost odnosa izključili iz obravnave odnosa do netopirjev.

Preglednica 1: Opisi razsežnosti odnosa do živali, kot jih je razdelal Kellert (1984a; 1984b; 1993), prilagojeno za netopirje.

Table 1: Description of the different dimensions of attitudes towards animals as defined by Kellert (1984a; 1984b; 1993), adapted to bats

RAZSEŽNOST ODNOSA	OPIŠ
estetska	Primarno zanimanje je usmerjeno na fizično privlačnost in simbolno lastnost netopirjev.
gospodovalna	Primarno zanimanje je usmerjeno v nadvlado in nadzor nad netopirji.
znanstvena	Primarno zanimanje je usmerjeno na fizične značilnosti, taksonomsko klasifikacijo in biologijo netopirjev.
ekologistična	Primarno zanimanje je usmerjeno na odnose med netopirji in drugimi vrstami ter med netopirji in njihovimi habitati.
humanistična	Primarno zanimanje je usmerjeno na močno čustveno naklonjenost do netopirjev (domači ljubljenci).

RAZSEŽNOST ODNOSA	OPIS
moralistična	Primarno zanimanje je usmerjeno na pravilno ali napačno ravnanje z netopirji, z močnim nasprotovanjem do izkoriščanja in krutosti.
negativistična	Primarno zanimanje je usmerjeno na strah, gnus in odpor do netopirjev in njihovega varstva.
naturalistična	Primarno zanimanje je usmerjeno na neposreden stik z netopirji pri zunanji rekreaciji in na uživanje ob doživljanju netopirjev.
nevtralistična	Primarno zanimanje je usmerjeno v nezanimanje in ravnodušnost do netopirjev in njihovega varstva.
uporabna	Primarno zanimanje je usmerjeno v praktično vrednost živali ali podrejenost živali za materialno korist. Lahko se navezuje na posredno korist, ki jo ima človek od živali, kot so npr. ekosistemske usluge.

1.1.3 Vpliv znanja in izkušenj na odnos in vedenje

V prispevku uporabljamo besedo »vedenje«, ki pomeni razpoloženje ali odnos koga do ljudi ali okolja; v nasprotju z védenjem, ki kot glagolnik od vedeti opredeljuje, kar kdo ve ali kar se ve na sploh (SSKJ, 2014). Nekateri raziskovalci ugotavljajo, da je znanje bistven predhodnik oblikovanja odnosa in ima posreden vpliv na vedenje prek oblikovanja stališč in vrednot (Kellert, 1984a; Kaiser et al., 1999). Druge raziskave ugotavljajo, da se s podajanjem informacij o določeni živali sicer poveča posameznikovo znanje, a se ne vzpostavi vedno bolj pozitiven odnos do te živali (LaHart, 1978; Morgan in Gramann, 1989). Kingston (2016) trdi, da podajanje znanja o netopirjih in logičnih argumentov o pomembnosti njihovega varstva pogosto ne povzroči spremembe v odnosu, in če že, ni nobenega jamstva, da bo sprememba v odnosu do netopirjev vplivala na vedenje do njihovega varstva. Schultz (2011) opozarja, da zgolj izboljšano znanje ne vodi k spreminjanju vedenja, a nanj vpliva. Raziskave nakazujejo, da pri oblikovanju odnosa do živali ni pomembno izključno znanje, ampak je pogosto le prispevni dejavnik. Pomanjkanje znanja vpliva na oblikovanje napačnih prepričanj, ki so pogosto trdovratna in se jih težko spremeni z običajnimi tehnikami podajanja znanja (Prokop in Tunnicliffe, 2008).

Odnos do živali, ki temelji na neposrednih izkušnjah, je močnejši in časovno bolj stabilen kot odnos, ki temelji na posrednih izkušnjah. Neposredne izkušnje tudi bolje napovedujejo poznejše vedenje (Fazio in Zanna, 1981). Poleg lastnih izkušenj pomembno vlogo pri oblikovanju odnosa igrajo tudi posredne izkušnje, to so izkušnje, ki so jih doživeli drugi in se prenašajo prek medijev ali pogovora. Netopirji so nočni letalci, ki se podnevi umaknejo v zatočišča, zato ljudje z njimi nimajo veliko neposrednih izkušenj kot npr. s pticami. Ljudje pogosto opazijo netopirje iz daljave in na hitro (Sexton in Stewart, 2007), medtem ko so bližnja srečanja z netopirji redkejša, pogosto osnovana na strahu in odporu zaradi neprijetnosti, ki jih

povzročajo netopirji v bivališčih (Voigt et al., 2016). Hutson in sodelavci (2001) navajajo, da večina ljudi, ki se želi znebiti netopirjev, še nikoli ni videla netopirja od blizu, kar povezujejo z nevednostjo in praznoverjem.

1.1.4 Odnos do narave in živali v religioznem okviru

Goršak (2009) navaja, da je pri oblikovanju družbenega pogleda na svet ali prevladujoče vrednotne usmeritve posamezne družbe in s tem posameznika velikega pomena religiozni okvir, v katerem se odvija zasebno in javno življenje. Ker v Sloveniji netopirji naseljujejo večinoma katoliške cerkve, smo religiozni okvir vezali na vpetost posameznika v krščansko miselnost. V modernem času miselnost nadvlade človeka nad naravo ni več toliko javno ali neposredno izražena, jo je pa še moč identificirati kot subtilno gonilno silo, ki daje moralno-etični izgovor za prevlado (Goršak, 2009). Zaradi specifične pripadnosti upraviteljev cerkva Katoliški cerkvi smo pri razumevanju odnosa upoštevali religiozni vidik, predvsem v luči Svetega pisma in papeževe okrožnice Hvaljen, moj Gospod (*Laudato si'*) o skrbi za skupni dom (Francišek, 2015).

2 METODA DELA

Razumevanje odnosa upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev smo raziskovali s kvalitativno metodo. V naravoslovnem raziskovanju se pogosto daje prednost kvantitativnim metodam, ki pa niso nujno edino in najprimernejše orodje za proučevanje družboslovnih vidikov varstva narave (Torkar et al., 2011). V raziskavi smo sledili fenomenološkemu pristopu, kjer naloga raziskovalca ni zgolj zbiranje dejstev in ugotavljanje pogostosti pojavov, pač pa odkrivanje, kako ljudje razumejo nek pojav in kakšen pomen mu pripisujejo (Tratnik, 2002).

2.1 IZBOR INTERVJUJANCEV IN IZVEDBA INTERVJUJEV

Kvalitativna raziskava se je konkretno nanašala na župnike, ki upravljajo s cerkvami, kjer so evidentirana zatočišča netopirjev. Za izbor intervjuvancev smo uporabili teoretično vzorčenje (Glaser in Strauss, 1967).

Skupno smo izvedli 21 intervjujev, ki smo jih razdelili v dve skupini; 11 intervjujev smo izvedli iz skupine nenaklonjenih župnikov in 10 iz skupine naklonjenih župnikov. Kot kriterij izbora v skupino župnikov smo določili stanje ohranjenosti zatočišč netopirjev v cerkvah, ki jih trenutno upravljajo župniki. Pri tem moramo izpostaviti, da se pridevnika »nenaklonjeni« in »naklonjeni« župniki vežeta na zaznano stanje zatočišč netopirjev v cerkvi, ki jo upravlja župnik. Ta dva termina določata le način izbora župnikov, ne pa tudi njihovega dejanskega odnosa do netopirjev, ki smo ga ugotavljali v naši raziskavi.

V prvo skupino t. i. nenaklonjenih župnikov smo uvrstili župnike, ki upravljajo cerkve, v katerih so bila zabeležena uničena ali okrnjena zatočišča netopirjev. V teh so bili večinoma že izvedeni ohranitveni ukrepi ter sodelovanje upraviteljev cerkva z Zavodom RS za varstvo narave (v nadaljevanju ZRSVN). V drugo skupino t. i. naklonjenih župnikov smo uvrstili župnike, ki upravljajo cerkve, v katerih ni bilo zaznanega okrnjenja ali uničenja kotišč netopirjev. Ponekod so lahko bili izvedeni ohranitveni ukrepi kot npr. čiščenje cerkve ali drugi ohranitveni ukrepi, ki pa niso bili izvedeni v času župnikovega upravljanja cerkve. Podatke o okrnjenih ali uničenih kotiščih smo dobili iz monitoringa populacij izbranih ciljnih vrst netopirjev v letih 2014 in 2015 (Presetnik et al., 2015). V raziskavo smo vključili cerkve, kjer so bila zabeležena zatočišča malih podkovnjakov, in dve cerkvi, kjer sta bili zabeleženi zatočišči navadnih netopirjev.

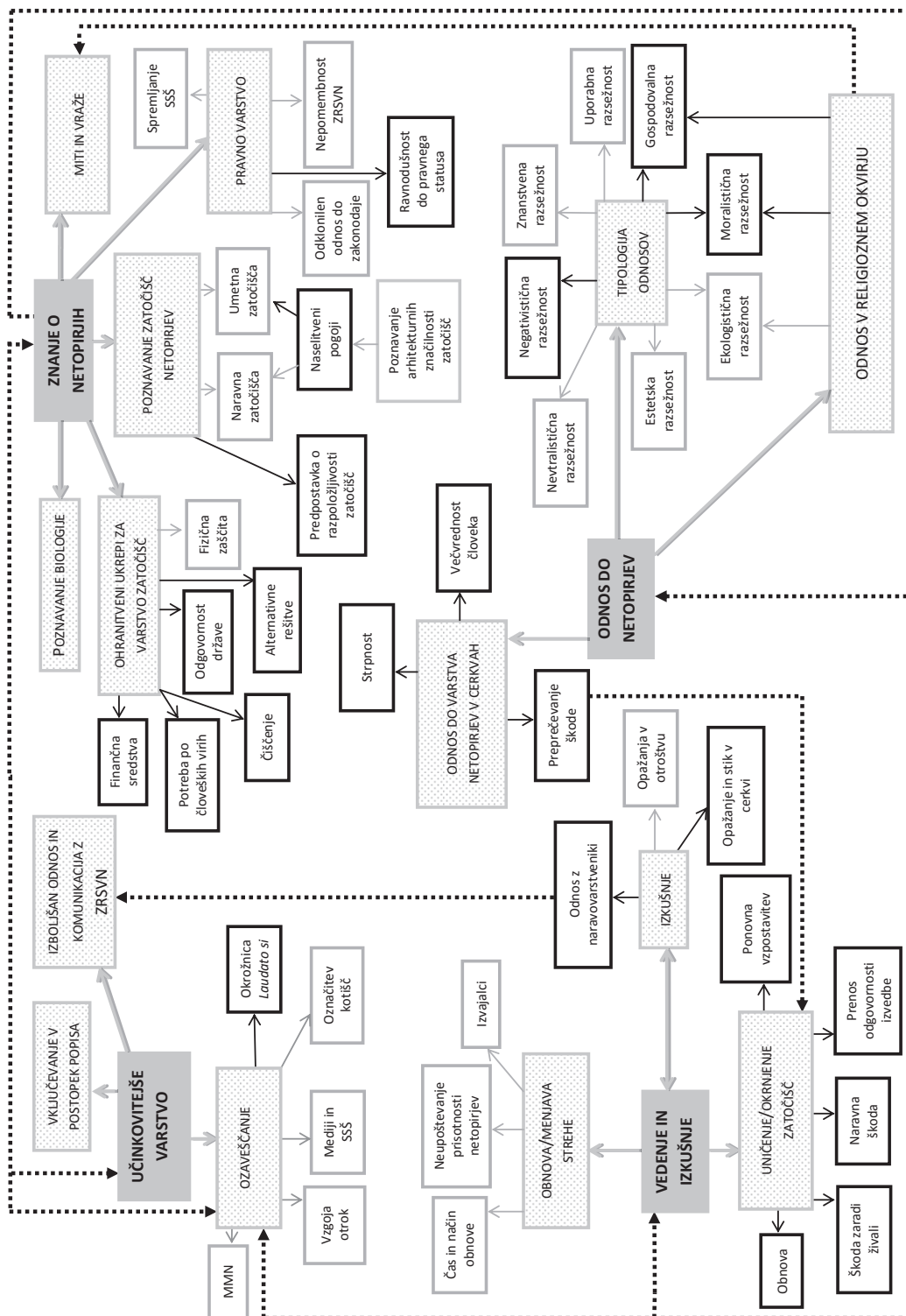
Zbiranje podatkov smo izvedli z metodo polstrukturiranega intervjuja. Za intervju smo oblikovali 34 okvirnih vprašanj. Intervjuje smo izvedli na način, da so hkrati bili tudi komunikacijsko orodje za ozaveščanje upraviteljev cerkva o pomenu varstva zatočišč netopirjev v cerkvah. Intervjuje smo izvedli v župniščih od januarja do marca 2016 in so trajali v povprečju eno uro. Intervjuji so bili anonimni, beleženi pod kodo in snemani v obliki avdioposnetka. Po izvedbi intervjujev smo naredili dobesedni prepis.

2.2 ANALIZA IN INTERPRETACIJA INTERVJUJEV

Pri kvalitativni analizi prepisov intervjujev smo sledili utemeljeni teoriji (angl. *grounded theory*) (Glaser in Strauss, 1967; Corbin in Strauss, 1990), ki obsega razčlenitev in kodiranje zapisanega besedila.

Besedilo smo uredili s pomočjo zbirne tabele in ga razčlenili na sestavne dele, da smo dobili enote kodiranja, ki smo jim pripisali pojme in jih po sorodnosti združevali v kategorije I., II. in III. reda. Dobljene kategorije smo nato povezali v paradigmatemski modelu, ki prikazuje povezave oz. odnose med kategorijami (slika 1). Za obe vzorčni skupini smo naredili en paradigmatemski model, v katerem pa so vidne razlike med njima. V izogib preveliki kompleksnosti in nejasnosti smo v paradigmatemski modelu prikazali le osnovne odnosne povezave med posameznimi kategorijami.

Interpretacija rezultatov je temeljila na oblikovanju konceptov in pojasnitev oz. oblikovanju utemeljene teorije našega razumevanja odnosa upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah na Slovenskem. Rezultati so naša kolikor mogoče utemeljena in podrobno opisana predstava o temi, kot taka pa je zgolj ena od več možnih interpretacij. Z upoštevanjem navedenega poudarjamo, da izvedena kvalitativna raziskava ne podpira posplošenih sklepov, pač pa je ključna dodana vrednost raziskave prepoznavanje raznovrstnih odnosov upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah.

3 REZULTATI IN RAZPRAVA

V skladu z načeli kvalitativne metodologije smo rezultate združili z razpravo (Mesec, 1998). Pri tem smo se osredotočili na ključne razlike med nenaklonjenimi in naklonjenimi župniki, s čimer smo poglobili razumevanje, zakaj pri nekaterih upraviteljih cerkva prihaja do uničenja ali okrnjenja kotež netopirjev in pri drugih ne. Na podlagi povzetka najpomembnejših spoznanj analize intervjujev smo podali predloge za izboljšanje varstva zatočišč netopirjev v cerkvah.

3.1 ANALIZA ODGOVOROV IN PARADIGMATSKI MODEL

Utemeljeno teorijo o odnosu upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah smo naslonili na štiri temeljne vsebinske sklope. V prvem vsebinskem sklopu »Znanje o netopirjih« so poudarki na mitih in vražah, na biologiji netopirjev, na zatočiščih netopirjev, na pravnem varstvu netopirjev in na ohranitvenih ukrepih za varstvo zatočišč. Drugi vsebinski sklop »Odnos do netopirjev« vključuje odnos do netopirjev v skladu s tipologijo odnosa do živali, splošen odnos do varstva netopirjev v cerkvah ter odnos do živali in varstva narave v religioznem okvirju. Tretji vsebinski sklop »Vedenje in izkušnje« se navezuje na vedenje župnikov v zvezi z obnovo cerkvene stavbe in uničenjem ali okrnjenjem zatočišč, na izkušnje župnikov z netopirji in na odnos z naravovarstveniki. Četrty vsebinski sklop predstavlja »Izhodišča za izboljšanje varstva netopirjev in njihovih zatočišč v cerkvah, kot jih vidijo župniki«, ki so izboljšan odnos in komunikacija z ZRSVN, pomembnost vključevanja v postopek popisa, zagotavljanje človeških in finančnih virov pri izvedbi ohranitvenih ukrepov na cerkveni stavbi in boljša ozaveščenosti. Dognanja, predstavljena v utemeljeni teoriji, so jasno prikazana v paradigmatškem modelu.

V paradigmatškem modelu so temeljni vsebinski sklopi označeni v kvadratih s sivim polnilom in odnose med njimi označujejo črtkano črne puščice. Temeljni vsebinski sklopi so povezani s kategorijami v kvadratih s pikčastim polnilom, ki predstavljajo kategorije drugega reda. Slednje pomeni, da gre za kategorije, s katerimi najbolj eksplicitno pojasnjujemo raziskovalni problem. Povezave med kategorijami drugega in tretjega reda različnih vsebinskih sklopov so prikazane s črtkano črnimi puščicami. Kategorije tretjega reda so obrobljene s sivo ali črno barvo. S črno barvo označene kategorije nakazujejo ključne razlike med nenaklonjenimi in naklonjenimi župniki. Črna obroba prikazuje stališča nenaklonjenih župnikov. Odnosi

Slika 1: Paradigmatški model razumevanja odnosa upraviteljev cerkva do netopirjev in varstva njihovih zatočišč v cerkvah. Barve in tekstura pomenijo: sivo polnilo – temeljni vsebinski sklopi/kategorije I. reda, pikčasto polnilo – kategorije II. reda, črna in siva obroba – kategorije III. reda, črtkano črne puščice – povezava med temeljnimi vsebinskimi sklopi.

Figure 1: Paradigmatic model of understanding the attitude of church managers toward bats and conservation of their roosts in churches. The colours and texture have the following meaning: grey filling – main content groups/first-order categories, dotted filling – second-order categories, black and grey border – third-order categories, black dotted arrows – connection between the main content groups.

med kategorijami tretjega reda so označeni s sivimi ali črnimi puščicami. S kategorijami tretjega reda pridobivamo celostno in poglobljeno razumevanje proučevanega problema. V nadaljevanju podrobneje predstavljamo odgovore, razporejene po štirih temeljnih vsebinskih sklopih, ki so osnova paradigmskega modela.

3.2 ZNANJE O NETOPIRIJAH

V vsebinskem sklopu »Znanje o netopirjih« smo razliko med župniki obeh skupin zaznali v tem, da so nenaklonjeni župniki bolj poudarjali, da imajo netopirji dovolj razpoložljivih zatočišč tako v naravi kot v drugih stavbah. Prepričanje je odraz dajanja manjšega pomena specifičnim naselitvenim pogojem, ki jih potrebujejo netopirji za vzpostavitev zatočišč, in poudarjanje prvotne naselitve netopirjev v naravi. Ključna razlika med župniki se je pokazala v odnosu do zatočišč netopirjev v povezavi s škodo, ki jo povzročajo netopirji. Nenaklonjeni župniki so v ohranitvenih ukrepih sicer videli njihovo smiselnost tako kot naklonjeni župniki, a so se pritoževali nad pomanjkanjem finančnih in človeških virov za njihovo izvedbo, prelagali odgovornost na državo in izpostavili možnost alternativnih rešitev. Kot vzrok za uničenje ali okrnjenje zatočišč netopirjev so nenaklonjeni župniki navedli preprečevanje škode zaradi netopirjev in še bolj zaradi golobov, naravno škodo in obnovo stavbe. Naklonjeni župniki večinoma niso zaznavali problematike čiščenja gvana in povzročanja pretirane škode zaradi prisotnosti netopirjev. Tako naklonjeni kot nenaklonjeni župniki niso dajali večjega pomena pravnemu varstvu netopirjev, so se pa naklonjeni župniki bolj zavedali pomena statusa ogroženosti netopirjev, medtem ko so bili nenaklonjeni župniki do tega ravnodušni.

3.3 ODNOS DO NETOPIRJEV IN NJIHOVEGA VARSTVA

V vsebinskem sklopu raziskovanja »Odnos do netopirjev« so se med naklonjenimi in nenaklonjenimi župniki pokazale razlike v gospodovalni, moralistični in negativistični razsežnosti odnosa do netopirjev. Gospodovalne razsežnosti odnosa pri naklonjenih župnikih nismo zaznali, medtem ko se je pri nenaklonjenih župnikih odražala v poudarjanju večvrednosti človeka v primerjavi z varstvom netopirjev, kar se je povezalo tudi z razliko v religioznem okviru, kjer so nenaklonjeni župniki poudarjali gospodovanje človeka nad božjim stvarstvom, vendar so kljub temu izpostavili odgovorno ravnanje z živalmi. To se je izkazalo tudi v moralistični razsežnosti odnosa, kjer so nenaklonjeni župniki zagovarjali enako obravnavo vseh živali in nasprotovali mučenju živali. Moralistična razsežnost odnosa pri naklonjenih župnikih ni bila izrazita. Negativistična razsežnost odnosa se je vezala predvsem na strah zaradi škode in so jo v povezavi z zaznavanjem škode izrazili le nenaklonjeni župniki. V osebni odnosu do varstva netopirjev smo pri nenaklonjenih župnikih zaznali odpor in brezbriznost, medtem ko so naklonjeni župniki kazali večjo strpnost do prisotnosti netopirjev v cerkvi.

Največja razlika med nenaklonjenimi in naklonjenimi župniki se je pokazala v dojemanju problematike kopičenja gvana. Nenaklonjeni župniki so menili, da v njihovi cerkvi velike

količine gvana povzročajo škodo na objektu. Naklonjeni župniki pa večinoma niso dajali pomena večjim količinam gvana oz. gvana niso dojemali kot problematičnega vzroka za povzročanje škode.

3.4 VEDENJE IN VPLIV IZKUŠENJ NA RAVNANJE DO NETOPIRJEV

V vsebinskem sklopu »Vedenje in izkušnje« smo se pri nenaklonjenih župnikih osredotočili na ravnanja, ki so privedla do uničenja ali okrnjenja zatočišč netopirjev. Dela so se izvedla z namenom preprečiti škodo zaradi golobov in manj zaradi netopirjev, kot razlog so župniki navedli še obnovitvena dela zaradi pojava naravne škode in dotrajanosti objekta. Zamreženje preletnih odprtih za netopirje je bilo večinoma izvedeno brez vednosti župnikov in o tem niso bili obveščeni ali se niso pozanimali. Pri razumevanju predvidenega vedenja župnikov v primeru obnove cerkvene stavbe so naklonjeni župniki izpostavili večjo pripravljenost za sodelovanje kot nenaklonjeni župniki. Župniki obeh skupin so opazili netopirje v cerkvi in so izkušnje z njimi doživljali kot pozitivne oz. nevtralne ali negativne. Pri naklonjenih župnikih smo opazili večjo povezanost neposrednih izkušenj z netopirji z zanimanjem in spoznavanjem njihove biologije oz. so izkušnje z netopirji bolj pozitivno ovrednotili. Izkušnje z ZRSVN so nenaklonjeni župniki večinoma doživljali kot negativne v smislu otežene komunikacije v zvezi z okrnjenimi in uničenimi zatočišči, medtem ko naklonjeni župniki z ZRSVN niso imeli stika. Tako naklonjeni kot nenaklonjeni župniki so imeli do ostalih naravovarstvenikov pozitivnejši odnos, ki je krepil njihovo ozaveščanje o varstvu netopirjev.

3.5 UČINKOVITEJŠE VARSTVO

Zaradi slabih prejšnjih izkušenj z ZRSVN so nenaklonjeni župniki kot enega izmed načinov za izboljšanje varstva netopirjev izpostavili boljši način komunikacije, sodelovanje pri skupnih rešitvah in boljše obveščanje. Poudarjali so potrebo po finančnih spodbudah in zagotavljanju ljudi za izvedbo ukrepov, ki jih predpiše država. Naklonjeni župniki so v primerjavi z nenaklonjenimi izpostavili večjo pomembnost medijev pri ozaveščanju in nujnost ozaveščanja na več ravneh. Pokazali so tudi večje zaupanje v spreminjanje odnosa in vedenja do živali v smislu papeževe okrožnice Hvaljen moj Gospod, (*Laudato si'*).

3.6 PREDLOGI ZA IZBOLJŠANJE VARSTVA ZATOČIŠČ NETOPIRJEV V CERKVAH, KI IZHAJAJO IZ RAZUMEVANJA POGLEDov UPRAVITELJEV CERKVA

Mnoge predloge za aktivno varovanje zatočišč netopirjev v stavbah so podali Kryštufek in sodelavci (2003) ter Presetnik in sodelavci (2007; 2009b; 2011; 2012; 2013; 2015). Smiselnost teh predlogov želimo podkrepiti z videnji upraviteljev cerkva. Na podlagi pogledov upraviteljev cerkva menimo, da k izboljšanju varstva netopirjev v cerkvah v največji meri prispeva ozaveščanje. Urejene finančne spodbude in pravno varstvo so neločljivo povezani z uspešno komunikacijo in ozaveščanjem upraviteljev cerkva. Ozaveščanje je potrebno tako na višji ravni hierarhije Katoliške cerkve, še bolj pa na ravni posameznikov, kar spoznavajo

tudi intervjuvani župniki. Pri tem je pomembno upoštevati vsebino, oblike in način podajanja informacij, kar predlagamo v nadaljevanju.

Vsebina posredovanih informacij naj v prvi vrsti sledi spoznavanju ohranitvenih ukrepov ter podajanju rešitev glede primerne obnove in vzdrževanja cerkvene stavbe. Pri tem bi se morala izpostaviti tudi sama izvedljivost ohranitvenih ukrepov, ki se po eni strani navezuje na odgovornost upraviteljev cerkva in po drugi strani na tehnično, finančno in strokovno pomoč naravovarstvenih organizacij. Za učinkovitejše varstvo zatočišč netopirjev v cerkvah bi bile vsekakor dobrodošle finančne spodbude države, tudi v sodelovanju kulturnega in okoljskega ministrstva. Pri tem ne gre le za financiranje materiala, temveč je še bolj kot to izražena potreba po zagotavljanju ljudi, ki bi izvedli primerne ohranitvene ukrepe. Župniki so kot pomembno rešitev izpostavljali stalnost in organiziranost čiščenja. Kot je predlagal eden izmed župnikov, bi bilo smiselno ustanoviti začasno (pogodbeno) delo za izvajalce, ki bi vsakoletno počistili določene cerkve in izvedli ohranitvene ukrepe.

Kot drugi vsebinski sklop ozaveščanja predlagamo posredovanje informacij o pravnem varstvu netopirjev in njihovih zatočišč ter postopku pri obnovi ali vzdrževalnih delih. Intervjuvani župniki po eni strani namreč niso dajali pomembnosti pravnemu varstvu netopirjev, po drugi strani pa smo opazili pomanjkljivo zavedanje glede upoštevanja vključenosti ZRSVN pri posegih na cerkvah, ki bi lahko vplivali na uničenje ali okrnjenje zatočišč netopirjev. Nekateri župniki so predlagali sodelovanje med ZRSVN in ZVKDS, predvsem v smislu enotnega pridobivanja soglasja. Preventivna vključenost ZRSVN bi bila v primerjavi s kurativnim delovanjem po že uničenih ali okrnjenih zatočiščih učinkovitejša tako z vidika izboljšane komunikacije kot ohranjanja zatočišč netopirjev.

Tretji vsebinski sklop ozaveščanja se nanaša na posredovanje znanja o pomembni in edinstveni vlogi cerkvenih zatočišč za netopirje. Pri tem naj bo poudarek na prostorski umeščenosti in arhitekturnih lastnostih cerkva za vzpostavitev zatočišč, ki so v primerjavi z naselitvenimi pogoji v naravi in drugimi stavbami redke. Pri posredovanju znanja o biologiji netopirjev bi veljalo izpostaviti čas sezone selitve netopirjev oz. čas oblikovanja porodniških kolonij na cerkvenih podstrešjih, saj je imela večina župnikov o tem pomanjkljivo znanje, so pa izrazili zanimanje za to, predvsem v povezavi z načrtovanjem del na cerkveni stavbi. Pri podajanju znanja o netopirjih naj se poudari koristnost netopirjev in njihovo razvito senzoriko (eholokacijo).

Na podlagi pogovorov z župniki predlagamo način komunikacije, ki je spoštljiv in pri-luhne upravitelju cerkve, a hkrati predstavi pomen varstva zatočišč netopirjev. Pri komuni-kaciji velja upoštevati vpetost odnosa upraviteljev cerkva do živali v religiozni okvir in s tem povezan gospodovalni odnos do varstva netopirjev. Zato svetujemo, da se presodi, kdaj bolj kot dajanje pomena varstvu živali poudarimo uporaben, znanstven in ekosistemski vidik varstva živali v smislu izboljšanja okolja za človeka ter moralistični vidik v smislu večvrednosti človeka, ki ima razvit moralni odnos do živali. Upraviteljem cerkva naj se predstavi pomen

njihovega sodelovanja pri ohranjanju narave in njihovega prispevka k varstvu kot odgovornih članov družbe. Izboljšan način komunikacije in izogibanje konfliktom vidimo tudi v obveščanju župnikov o prihodu popisovalcev in o stanju zatočišč netopirjev v cerkvi, ki jo upravljajo, saj je marsikaterega župnika zanimala velikost populacije netopirjev ali je mislil, da je v cerkvi veliko večje število netopirjev, kot dejansko je. Kot obliko komuniciranja prednostno svetujemo obisk upraviteljev cerkva in osebni pogovor, kar je kot dobrodošlo izpostavila večina župnikov.

Verjamemo, da se bodo znanje, odnos in vedenje upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah ob izvajanju ustreznih ukrepov in ozaveščanja izboljšali. Na naravovarstvene organizacije pa polagamo vztrajnost pri njihovem delu, kot nam je povedal eden izmed intervjuvanih župnikov: »Vztrajajte in bodite potrpežljivi! Počasi se to spreminja. Letos morda še ne, potem pa se bo.«

4 ZAKLJUČEK

Odnos upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah na Slovenskem temelji na odnosu med upravitelji cerkva, netopirji in sakralno stavbo. V prispevku smo obravnavali zgolj vidik razumevanja odnosa upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah. Na podlagi njihovega znanja o netopirjih, odnosa do netopirjev in prejšnjega vedenja ter izkušenj v zvezi z varstvom netopirjev smo prišli do sledečih ugotovitev.

Ugotovili smo, da zavračanje mitov in vraž o netopirjih ter boljše poznavanje biologije netopirjev prispeva k izboljšanju odnosa in vedenja upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah. Poznavanje pravnega statusa netopirjev nima znatnega doprinosa k izboljšanju odnosa upraviteljev cerkva do netopirjev. Poznavanje pravnih določil pa prispeva k izboljšanju vedenja upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah. Upravitelji cerkva različno dojemajo dejansko škodo, povzročeno zaradi prisotnosti netopirjev in njihovega gvana, ter potrebnost in izvedljivost ohranitvenih ukrepov. Poznavanje ohranitvenih ukrepov le skupaj z možnostjo njihove stalne izvedbe, ki jo upravitelji cerkva vidijo v zagotovljenih človeških in finančnih virih, prispeva k strpnejšemu vedenju do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah.

Upravitelji cerkva imajo različen odnos do netopirjev glede na razsežnosti odnosa do živali po Kellertu (1984a; 1984b; 1993). Negativen prispevek k vedenju do varstva zatočišč netopirjev smo prepoznali v gospodovalni razsežnosti odnosa, ki krepi miselnost večvrednosti človeka nad ostalimi živimi bitji. Negativistična razsežnost odnosa upraviteljev cerkva ni bila vezana na strah ali gnus do netopirjev, temveč na odpor do netopirjev zaradi nečistoče in povzročanja škode na cerkveni stavbi. Krščanska miselnost vpliva na oblikovanje odnosa upraviteljev cerkva do živali. Prav tako je religiozni okvir v tesni povezavi z zavračanjem mitov in vraževerja o netopirjih.

Prejšnja ravnanja prispevajo k izboljšanju vedenja upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvenih zgradbah v prihodnje. Izhajajoč iz spoznanja upraviteljev cerkva, da so bila njihova prejšnja ravnanja v odnosu do varstva zatočišč netopirjev neustrezna, se ravnanje upraviteljev cerkva v prihodnje lahko spremeni. Izkušnje glede prehajanja netopirjev v spodnje dele cerkve so redke, a lahko privedejo do odklonilnega vedenja. Doprinos pozitivnih izkušenj vpliva na boljši odnos upraviteljev cerkva do netopirjev in izboljšano vedenje do varstva zatočišč netopirjev. Izkušnje upraviteljev cerkva z naravovarstveniki so bile različne glede na preventivni ali kurativni pristop k varstvu zatočišč netopirjev. Preventivna ozaveščenost ima večji prispevek k izboljšanju odnosa in vedenja do varstva zatočišč netopirjev. K učinkovitejšemu varstvu zatočišč netopirjev v cerkvah znatno prispeva izboljšan odnos in komunikacija med predstavniki ZRSVN in upravitelji cerkva, zagotavljanje človeških in finančnih virov pri izvedbi ohranitvenih ukrepov, vključevanje upraviteljev cerkva v postopek popisa ter večja ozaveščenost upraviteljev cerkva.

5 SUMMARY

Various bat species populations are declining in many countries across the world due to human actions which worsen the preservation of their habitats. In Slovenia, churches are the key habitat for the formation of maternity colonies of individual bat species. The dissatisfaction of church managers with the presence of bats in churches, mostly due to the accumulation of faeces, can lead to chasing away bats and destroying or damaging their roosts. Even though bats and their habitats are protected by national and international legislation and there are relatively uncomplicated preventive measures, in terms of technique and price, for protecting churches from guano, the state of habitat preservation is poor for all species of bats that roost in Slovene churches.

Church managers are one of the most important stakeholders in the preservation of bat maternity colonies and in ensuring a favourable condition of their roosts in churches. We studied the views of church managers on bat roost conservation in churches and what they believe would contribute to improving conservation. We established how knowledge, attitude, behaviour and experience of church managers with bats and their conservation contribute to improving bat roost conservation in churches. The theoretical starting points defined the social aspects of bat conservation. We described the components and the typology of the attitude towards animals as defined by Kellert (1984a; 1984b; 1993) and the importance of knowledge and experience for the attitude and behaviour towards bats. As regards the shaping of the attitude of church managers to bat conservation, we considered the integration of the individual into the Christian context.

A qualitative survey was implemented in the empirical part, which concretely related to the priests who manage churches where bat roosts have been recorded. The method of the semi-structured interview was used. The criterion for determining the group of priests was

the condition of preservation of bat roosts in churches currently managed by the priests. The priests were classified into two groups: unsupportive priests, who managed churches where bat roosts have been destroyed or damaged and supportive priests, who managed churches where bat roosts were left intact.

A total of 21 interviews were conducted. The qualitative analysis followed the six steps described by Mesec (1998). Grounded theory was followed to guide data interpretation (Glaser and Strauss, 1967; Corbin and Strauss, 1990). Grounded theory on the attitude of church managers to conserving bat roosts in churches was based on four main content groups: the knowledge of priests about bats and bat roosts, the attitude of priests towards bats, the behaviour towards bats and experience of priests with bats and the improving of conservation of bat roosts in churches. The paradigmatic model shows the differences between supportive and unsupportive priests.

It has been established that the attitude and behaviour of priests towards bats is better among priests who are more familiar with the biology of bats and who reject myths and superstitions about bats. Priests who noted damage to churches due to bats had a more negative attitude towards bat conservation, which was also reflected in their behaviour. Familiarity with conservation measures, but only coupled with the possibility of their continual implementation, which unsupportive priests see in guaranteed human and financial resources, contributes to a more tolerant behaviour towards the conservation of bat roosts in churches. The knowledge of the legal status of bats and their roosts in churches does not substantially contribute to improving the attitude towards bats, it does however contribute to improving the behaviour of unsupportive priests towards the conservation of bat roosts in churches. The attitude towards bats with regard to the typology of attitudes towards animals as defined by Kellert (1984a; 1984b; 1993) contributes to the understanding of the behaviour towards the conservation of bat roosts in churches. The negativistic and dominionistic dimension of the attitude of unsupportive priests are emphasised. Previous actions and experience with bats and their conservation affect the priests' behaviour in the future. Deriving from the realisation of priests that their past actions regarding the conservation of bat roosts were inappropriate, their future actions could change. Experience with nature conservationists has confirmed that a preventive approach does more for improving the attitude and behaviour towards the conservation of bat roosts.

A better understanding of the attitude of church managers to conserving bat roosts contributes to shaping more effective approaches to the conservation of bat roosts in churches. Taking into account the legal provisions and financial incentives, raising awareness is the key to strengthening the knowledge and improving the attitude and behaviour of church managers towards bats and the conservation of their roosts in churches. Including expert institutions in the process of church refurbishments and consulting experts on appropriate maintenance of churches can lead to preventing the deterioration of the condition of bat roosts in churches.

6 ZAHVALA

Snov za prispevek izhaja iz magistrskega dela z naslovom »Odnos upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah na Slovenskem«, ki sem ga izdelala pod strokovnim vodstvom mentorice doc. dr. Maje Zagmajster in somentorja prof. dr. Draga Kosa. Za vse komentarje in nasvete se jima lepo zahvaljujem. Hvala vodstvu in sodelavcem Zavoda RS za varstvo narave, v okviru katerega sem lahko izvedla empirični del naloge. Hvala Andreju Hudoklinu in Primožu Presetniku, ki ju občudujem pri delu z netopirji, da sem se imela priložnost od njiju učiti. Hvala moji dragi družini.

7 VIRI

1. Barnes, P., 2013. *Battitude: An assessment of human attitude and behavior towards the critically endangered Pteropus rodricensis*. Master of Science. London: Imperial College.
2. Browne-Núñez, C., Jonker, S. A., 2008. Attitudes toward wildlife and conservation across Africa: a review of survey research. *Human Dimensions of Wildlife*, 13(1), 47–70.
3. Cavalieri, P., 2006. *Živalsko vprašanje: Za razširjeno teorijo človekovih pravic*. Ljubljana: Krtina.
4. Corbin, J., in Strauss, A. L., 1990. Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3–21.
5. Decker, D. J., in Chase, L. C., 1997. Human dimensions of living with wildlife: a management challenge for 21st century. *Wildlife Society Bulletin*, 25(4), 788–795.
6. Decker, D. J., in Lipscomb, J., 1991. Toward an organizational philosophy about integrating biological and human dimensions in management. *Human Dimensions Perspectives*, 1, 1–3.
7. Dietz, C., von Helversen, O., in Dietmar, N., 2009. *Bats of Britain, Europe and Northwest Africa*. London: A & C Black Publishers.
8. Eagly, A. H., in Chaiken, S., 1993. *The psychology of attitudes*. Fort Worth: Harcourt, Brace & Jovanovich.
9. Fazio, R. H., in Zanna, M. O., 1981. Direct experience and attitude-behaviour consistency. *Advances in Experimental Social Psychology*, 14, 161–202.
10. Frančišek papež, 2015. *Hvaljen, moj Gospod*. Laudato si'. Ljubljana: Družina.
11. Glaser, B. G., in Strauss, A. L., 1967. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New York: Aldine Publishing Company.
12. Goršak, B., 2009. *Biblična etika varstva narave kot preraščanje nasprotij med antropocentrizmom in ekocentrizmom*. Disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.

13. Howard, J., 2009. Bats and historic buildings: The importance of making informed decisions. *Journal of Architectural Conservation*, 15(3), 81–100.
14. Howard, J., in Richardson, P., 2009. *Bats in Traditional Buildings*. English Heritage, The National Trust and Natural England.
15. Hutson, A. M., Mickleburgh, S. P., in Racey, P. A., 2001. *Microchiropteran bats: Global status survey and conservation action plan*. Gland, Cambridge: IUCN.
16. Kahn, P. H. Jr., Saunders, C. D., Severson, R. L., Myers, O. E. Jr., in Gill, B. T., 2008. Moral and fearful affiliations with the animal world: Children's conceptions of bats. *Anthrozoös*, 21(4), 375–386.
17. Kaiser, F. G., Wölfling, S., in Fuhrer, U., 1999. Environmental attitude and ecological behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 19(1), 1–19.
18. Kellert, S. R., 1984a. American attitudes toward and knowledge of animals: An update. V: Fox, M. W., in Mickley, L. D., ur. *Advances in animal welfare science*. Washington DC: The Humane Society of the United States. 177–213.
19. Kellert, S. R., 1984b. Attitudes toward animals: Age-related development among children. V: Fox, M. W., in Mickley, L. D., ur. *Advances in animal welfare science*. Washington DC: The Humane Society of the United States. 43–60.
20. Kellert, S. R., 1993. The biological basis for human values of nature. V: Kellert, S. R., in Wilson, E. O., ur. *The Biophilia Hypothesis*. Washington DC: Island Press. 42–69.
21. Kingston, T., 2016. Cute, Creepy, or Crispy: How Values, Attitudes, and Norms Shape Human Behavior Toward Bats. V: Voigt, C. C., in Kingston, T., ur. *Bats in the Anthropocene: conservation of bats in a changing world*. Cham: Springer International AG. 571–595.
22. Kryštufek, B., Presetnik, P., in Šalamun, A., 2003. *Strokovne osnove za vzpostavljanje omrežja Natura 2000: Netopirji (Chiroptera). Končno poročilo*. Ljubljana: Prirodoslovni muzej Slovenije.
23. LaHart, D. E., 1978. *The influence of knowledge on young people's perceptions about wildlife*. Tallahassee, USA: The Florida State University, College of Education.
24. Marnell, F., in Presetnik, P., 2010. Protection of overground roosts for bats (particularly roosts in buildings of cultural heritage importance). *EUROBATS Publication Series*, 4. Bonn, Germany: UNEP/EUROBATS Secretariat.
25. Mesec, B., 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
26. Mitchell-Jones, A. J., in McLeish, A. P., 2004. *The bat workers' manual*. 3rd ed. Peterborough, England: Joint Nature Conservation Committee.
27. Morgan, J. M., in Gramann, J. H., 1989. Predicting effectiveness of wildlife education programs: A study of students' attitudes and knowledge toward snakes. *Wildlife Society Bulletin*, 17(4), 501–509.

28. Presetnik, P., in Knapič, T., 2015. First confirmations of the greater noctule bat *Nyctalus lasiopterus* (Schreber, 1780) presence in Slovenia after more than 85 years. *Natura Sloveniae*, 17(1), 41–46.
29. Presetnik, P., Knapič, T., Podgorelec, M., in Šalamun, A., 2012. *Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst netopirjev 2012: končno poročilo*. Miklavž na Dravskem polju: Center za kartografijo favne in flore.
30. Presetnik, P., Knapič, T., Podgorelec, M., Šalamun, A., Cipot, M., in Lešnik, A., 2015. *Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst netopirjev v letih 2014 in 2015: končno poročilo*. Miklavž na Dravskem polju: Center za kartografijo favne in flore.
31. Presetnik, P., Koselj, K., in Zagmajster, M., 2009a. *Atlas netopirjev (Chiroptera) Slovenije, Atlas of bats (Chiroptera) of Slovenia*. Miklavž na Dravskem polju: Center za kartografijo favne in flore.
32. Presetnik, P., Podgorelec, M., Grobelnik, V., in Šalamun, A., 2007. *Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst netopirjev: zaključno poročilo*. Miklavž na Dravskem polju: Center za kartografijo favne in flore.
33. Presetnik, P., Podgorelec, M., Grobelnik, V., in Šalamun, A., 2009b. *Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst netopirjev 2008–2009: zaključno poročilo*. Miklavž na Dravskem polju: Center za kartografijo favne in flore.
34. Presetnik, P., Podgorelec, M., Grobelnik, V., in Šalamun, A., 2011. *Monitoring populacij izbranih ciljnih vrst netopirjev v letih 2010 in 2011: končno poročilo*. Miklavž na Dravskem polju: Center za kartografijo favne in flore.
35. Presetnik, P., Podgorelec, M., in Šalamun, A., 2013. *Odkup in obdelava podatkov monitoringa populacij izbranih ciljnih vrst netopirjev za leto 2013: končno poročilo*. Miklavž na Dravskem polju: Center za kartografijo favne in flore.
36. Prokop, P., Fančovičová, J., in Kubiátko, M., 2009. Vampires are still alive: Slovakian student's attitudes toward bats. *Anthrozoös*, 22(1), 19–30.
37. Prokop, P., in Tunncliffe, A. D., 2008. »Disgusting« Animals: Primary School Children's Attitudes and Myths of Bats and Spiders. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 4(2), 87–97.
38. Rebernik, K. 2016. *Odnos upraviteljev cerkva do varstva zatočišč netopirjev v cerkvah na slovenskem*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.
39. Schultz, P. W., 2011. Conservation means behavior. *Conservation Biology*, 25(6), 1080–1083.
40. Sexton, N. R., in Stewart, S. C., 2007. *Understanding knowledge and perceptions of bats among residents of Fort Collins, Colorado. Open-file report 2007–1245*. Reston, USA: USGS. Dostopno na: <https://pubs.usgs.gov/of/2007/1245/report.pdf> [31. 10. 2015].
41. SSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2014. Ljubljana: Cankarjeva založba.

42. Torkar, G., Zimmermann, B., in Willerbrand, T., 2011. Qualitative interviews in human dimensions studies about nature conservation. Kvalitativno intervjuvanje na področju raziskovanja družboslovnih vidikov naravovarstva. *Varstvo narave*, 25, 39–52.
43. Tratnik, M., 2002. *Osnove raziskovanja v managementu*. Koper: Visoka šola za management v Kopru.
44. Voigt, C. C., Pheleps, K. L., Aguirre, L. F., Schoeman, M. C., Vanitharani, J., in Zubaid, A., 2016. Bats and Buildings: The Conservation of Synanthropic Bats. V: Voigt, C. C., in Kingston, T., ur. *Bats in the Anthropocene: conservation of bats in a changing world*. Cham: Springer International AG. 427–462.
45. White, R., Fischer, A., Hansen, H. P., Varjopuro, R., Young, J., in Adamescu, M., 2005. *Conflict management, Participation, Social learning and Attitudes in Biodiversity Conservation*. Project no. GOCE-CT-2003-505298. ALTER-Net. Dostopno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.133.6112&rep=rep1&type=pdf> [25. 2. 2015].
46. Wooley, D., 2015. Bats in Belfries (and Naves and Chancels). *Ecclesiastical Law Journal*, 17(1), 41–46.
47. Zagmajster, M., 2005. Netopirji v legendah in vražah. *Glej netopir!*, 2(1), 37–38.

Karolina REBERNIK

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Ljubljana

Cankarjeva 10

SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

karolina.rebernik@zrsvn.si

POSTOPEK PREVLADE DRUGE JAVNE KORISTI NAD JAVNO KORISTJO OHRANJANJA NARAVE

THE PROCEDURE OF IMPERATIVE REASONS OF OVERRIDING PUBLIC INTEREST

Tina KLEMENČIČ

Strokovni članek

Prejeto/Received: 18. 8. 2016

Sprejeto/Accepted: 21. 9. 2016

Ključne besede: presoja sprejemljivosti, alternativne rešitve, prevlada druge javne koristi, izravnalni ukrepi, Natura 2000

Key words: appropriate assessment, alternative solutions, overriding public interest, compensatory measures, Natura 2000

IZVLEČEK

Postopek prevlade druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave, kot ga opredeljuje Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst (1992; v nadaljevanju Direktiva o habitatih) v četrtem odstavku šestega člena, predstavlja izjemo od navedb v tretjem odstavku istega člena. Slednji dovoljuje potrditev plana ali posega šele po izvedeni ustrezni presoji njegovih posledic, ko ta presoja nedvomno pokaže, da plan ali poseg ne bo bistveno škodljivo vplival na varstvene cilje in celovitost območja Natura 2000, na katerem se plan ali poseg izvaja oziroma na katerega vpliva. Če je treba plan ali poseg izvesti zaradi nujnih razlogov prevladujoče javne koristi kljub negativni presoji posledic za območje in ni drugih ustreznih rešitev, je treba izvesti vse izravnalne ukrepe, potrebne za zagotovitev varstva celovite usklajenosti omrežja Natura 2000, ter o tem obvestiti Evropsko komisijo. Namen članka je na podlagi ugotovitev sodb Sodišča in mnenj Evropske komisije podrobneje razčleniti posamezne elemente pri uveljavljanju izjeme na podlagi četrtega odstavka šestega člena Direktive o habitatih.

ABSTRACT

The procedure of imperative reasons of overriding public interest over the public interest of nature conservation, as defined by Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora (1992) (hereinafter the Habitats Directive) in the fourth paragraph of Article 6, represents an derogation to the stipulations laid down in the third paragraph of the same article. The latter allows a plan or project to be confirmed only after an appropriate assessment of its implications has been carried out, when the assessment unambiguously shows that the plan or project will not have a significant negative impact on the conservation objectives and integrity of the Natura 2000 site where the plan or project is implemented or which it affects. If, in spite of a negative assessment of the implications for the site and in the absence of alternative solutions, a plan or project must nevertheless be carried out for imperative reasons of overriding public interest, all compensatory measures necessary to ensure that the overall coherence of the Natura 2000 network is protected have to be taken, and the European Commission informed of the fact. The purpose of this article is to use the European Court judgements and the opinions of the European Commission to detail and analyse individual elements when applying the derogation pursuant to the fourth paragraph of Article 6 of the Habitats Directive.

1 UVOD

Postopek prevlade druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave (v nadaljevanju: postopek prevlade druge javne koristi) je instrument, ki ga omogoča Direktiva o habitatih (1992) v četrtem odstavku šestega člena. Bistvo navedenega člena je v tem, da kljub škodljivemu vplivu nekega plana ali posega pod posebnimi pogoji omogoča njegovo izvedbo. V Sloveniji do objave tega članka še nismo izvedli postopka prevlade druge javne koristi zaradi škodljivih vplivov na območje Natura 2000. V 101.c členu Zakona o ohranjanju narave (2004) ter v Pravilniku o presoji sprejemljivosti vplivov izvedbe planov in posegov v naravo na varovana območja (2004) so navedeni posamezni koraki v postopku ter pristojnosti v postopku odločanja, vendar pa se razumevanje samega postopka in z njim povezanih določb med posameznimi deležniki v postopkih načrtovanja planov ali posegov nekoliko razlikuje. Strokovnjaki iz Evropske komisije so pripravili navodila za uporabo šestega člena Direktive o habitatih, natančneje tretjega in četrtega odstavka, ki se nanašata na postopek presoje sprejemljivosti in postopek prevlade druge javne koristi (EC, 2002), ter pet let pozneje še poglobljena navodila za četrti odstavek tega člena, ki so jih revidirali v letu 2012 (EC, 2007/2012). Vendar pa samo z branjem navodil ne dobimo popolnih odgovorov na številna vprašanja, ki se lahko pojavijo v postopku prevlade druge javne koristi, pri razlagi navodil je treba upoštevati tudi ugotovitve sodb Sodišča. Namen članka je zato podrobneje pojasniti posamezne elemente v postopku prevlade druge javne koristi, predvsem z vidika evropske sodne in druge prakse. V Sloveniji je mogoče postopek prevlade druge javne koristi izpeljati tudi v primeru, ko gre za škodljive vplive na zavarovano območje, vendar v članku obravnavamo samo omenjeni postopek na območjih Natura 2000. Kljub temu je ugotovitve mogoče smiselno uporabiti tudi v postopku na zavarovanih območjih, z nekaterimi razlikami predvsem pri izravnalnih ukrepih (glej Klemenčič in Kink, 2015).

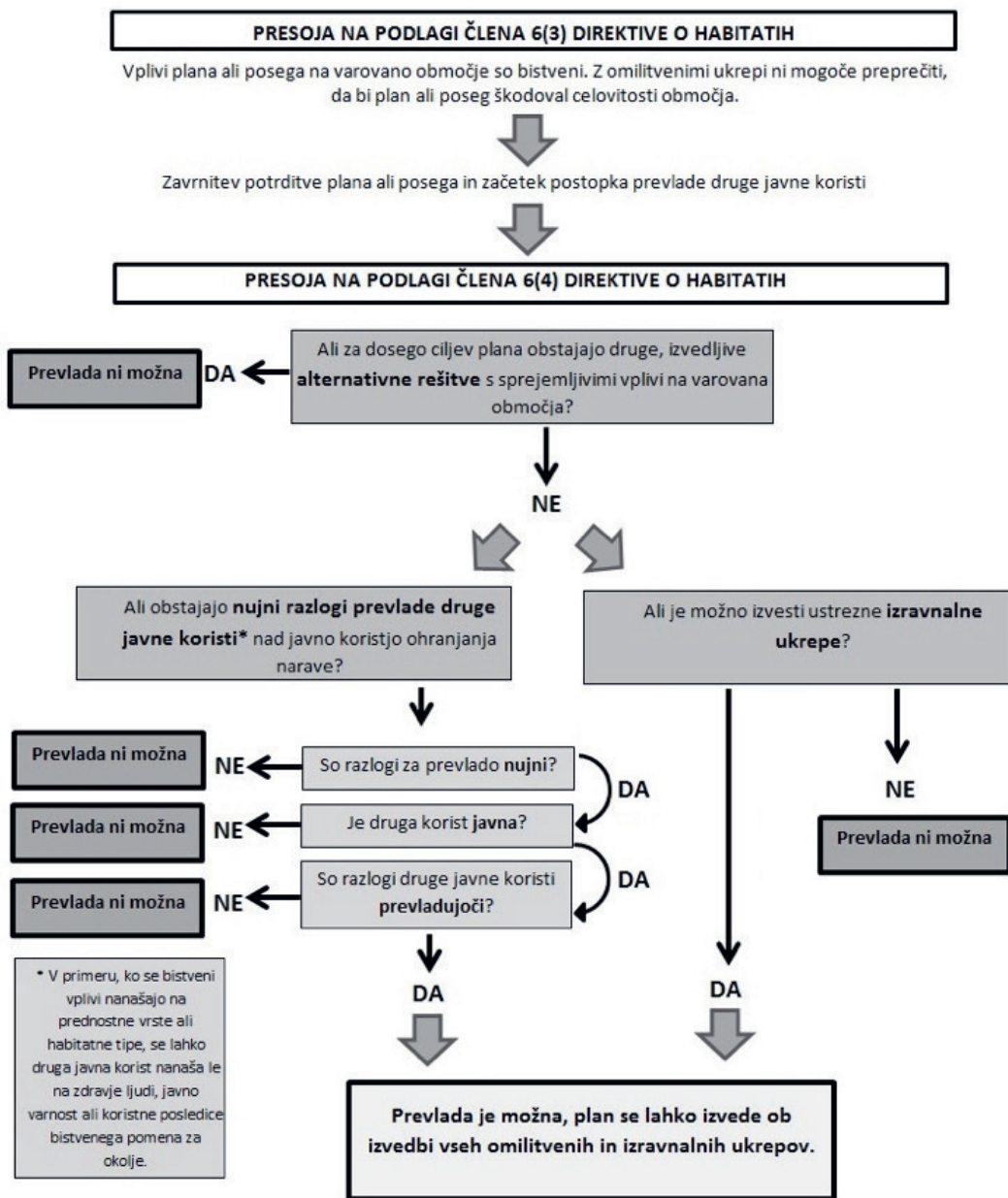
1.1 UMESTITEV IN PREGLED POSTOPKA PREVLADE DRUGE JAVNE KORISTI NAD JAVNO KORISTJO OHRANJANJA NARAVE

Presoj o sprejemljivosti vplivov izvedbe planov in posegov v naravo na varovana območja (v nadaljevanju presoja sprejemljivosti) smo v Sloveniji implementirali v Zakonu o ohranjanju narave (2004), metodologija presoje pa je podrobneje določena v Pravilniku o presoji ... (2004). Postopek presoje sprejemljivosti je razdeljen na štiri stopnje, pri čemer prvi dve stopnji (ugotovitev, ali bo plan ali poseg verjetno negativno vplival na varstvene cilje varovanega območja, ter priprava ocene vplivov plana ali posega z ugotovitvijo o njihovi sprejemljivosti) predstavljata implementacijo tretjega odstavka šestega člena Direktive o habitatih, tretja in četrta stopnja presoje sprejemljivosti (odločitev o prevladi druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave) pa implementacijo četrtega odstavka šestega člena iste direktive. Prvi dve stopnji presoje sprejemljivosti smo v reviji Varstvo narave že večkrat obravnavali (Klemenčič in MacLennan, 2007; Klemenčič, 2010; Klemenčič in Kink, 2015; Klemenčič, 2016), zato v tem članku nista podrobneje opisani.

V Direktivi o habitatih je navedeno, da je za vsak plan ali poseg, ki ni neposredno povezan z upravljanjem območja ali zanj potreben, pa bi lahko sam ali v povezavi z drugimi plani in posegi pomembno vplival na območje Natura 2000, treba opraviti ustrezno presojo sprejemljivosti njegovih posledic glede na varstvene cilje tega območja. Pojem »plan« se v smislu presoje nanaša na prostorske akte, načrte rabe naravnih virov in druge plane ali programe, ki bi lahko pomembno negativno vplivali na varstvene cilje varovanih območij (Klemenčič in Kink, 2015). Poseg v naravo (v nadaljevanju poseg) je definiran kot poseg v okolje skladno s predpisi o varstvu okolja; gre za vsako človekovo ravnanje ali opustitev ravnanja, ki lahko negativno vpliva na okolje in posledično škoduje človekovemu zdravju, počutju in kakovosti njegovega življenja ter preživetju, zdravju in počutju drugih organizmov (Zakon o varstvu okolja, 2004). Pod pojem »plan ali poseg« v smislu presoje spadajo tudi dejavnosti, ki bi lahko negativno vplivale na cilje ohranjanja območja (ECJ, 2004). Skladno s tretjim odstavkom šestega člena Direktive o habitatih lahko pristojni nacionalni organi soglašajo s planom ali posegom šele po tem, ko se prepričajo, da ne bo škodoval celovitosti zadevnega območja.

Vendar pa Direktiva o habitatih predvideva tudi izjemo od pravkar navedene določbe. Če je kljub ugotovljenim škodljivim vplivom plana ali posega tega treba izvesti zaradi nujnih razlogov prevladujoče javne koristi in ni drugih ustreznih rešitev, je treba izvesti vse izravnalne ukrepe, potrebne za varstvo celovite usklajenosti omrežja Natura 2000. Za odobritev plana ali posega s škodljivimi vplivi na območje Natura 2000 morajo biti v postopku prevlada druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave (v nadaljevanju prevlada druge javne koristi) izpolnjeni naslednji pogoji: za dosego ciljev plana ali posega ni nobene druge alternativne rešitve, ki bi imela manjše vplive na varovano območje; izkazana je prevlada javne koristi obravnavanega plana ali posega nad javno koristjo ohranjanja narave; izvesti se morajo ustrezni, zadostni in učinkoviti izravnalni ukrepi, s katerimi bo zagotovljeno ohranjanje celovitosti omrežja Natura 2000. Razmislek o navedenih pogojih pa mora temeljiti na ustrezno izvedeni presoji sprejemljivosti, v kateri so bili natančno ugotovljeni vplivi plana ali posega na varstvene cilje varovanega območja.

Vsakega od navedenih pogojev natančneje obravnavamo v nadaljevanju, zaradi lažje preglednosti pa so prikazani tudi na sliki 1.

Slika 1: Postopek prevlade druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave in pogoji, ki morajo biti izpolnjeni za prevlado druge javne koristi.

Figure 1: The procedure of imperative reasons of overriding public interest over the public interest of nature conservation and the conditions that have to be met in order for overriding public interest to be enforced.

2 POGOJI ZA IZVEDBO POSTOPKA IN UVELJAVLJANJE PREVLADE DRUGE JAVNE KORISTI NAD JAVNO KORISTJO OHRANJANJA NARAVE

2.1 USTREZNA PRESOJA SPREJEMLJIVOSTI KOT POGOJ ZA ZAČETEK POSTOPKA PREVLADE DRUGE JAVNE KORISTI

Predpogoja za uvedbo postopka prevlade druge javne koristi sta ugotovitev pristojnega državnega organa, da bo plan ali poseg verjetno škodljivo vplival na varovano območje, in zavrnitev potrditve plana oziroma posega (Zakon o ohranjanju narave, 2004). Pristojni državni organ lahko takšno odločitev sprejme na podlagi rezultatov presoje sprejemljivosti skladno s tretjim odstavkom šestega člena Direktive o habitatih. **Četrty odstavek šestega člena navedene direktive se namreč lahko uporablja šele po tem, ko so bile posledice plana ali posega analizirane v postopku iz tretjega odstavka šestega člena.** Kot izhaja iz sodb Sodišča v zadevah C-304/05 (ECJ, 2007) in C-404/09 (ECJ, 2011), natančno poznavanje posledic plana ali posega glede na varstvene cilje območja Natura 2000 predstavlja nepogrešljivo predpostavko za uporabo četrtega odstavka šestega člena. Ob neobstoju teh elementov se ne sme oceniti nobenega pogoja za uporabo določbe o izjemi iz četrtega odstavka šestega člena. Presoja morebitnih nujnih razlogov prevladujoče javne koristi in presoja obstoja manj škodljivih ustreznih rešitev namreč zahtevata uravnoteženje glede na ogrožanja, ki jih za območje predstavlja zadevni plan ali poseg. Za določitev narave izravnalnih ukrepov pa je treba ogrožanje območja zelo natančno opredeliti (ECJ, 2007; ECJ, 2011; ECJ, 2012a). **Ni torej dovolj, da je vpliv plana ali posega opredeljen kot bistven, njegovi vplivi na varstvene cilje območja morajo biti natančno opredeljeni glede obsega in vsebine.** V tem smislu je treba upoštevati tudi ugotovitve navedenih sodb Sodišča o tem, kdaj presoje na podlagi tretjega odstavka šestega člena ni mogoče šteti za primerno; **za primerno je ni mogoče šteti takrat, ko vsebuje praznine in ne popolnih, natančnih in dokončnih sklepov, ki lahko odstranijo vsak razumen znanstveni dvom o učinkih del, predvidenih na zadevnem območju** (ECJ, 2007; ECJ, 2011).

Šele takrat, ko na podlagi rezultatov ustrezno izvedene presoje sprejemljivosti ugotovimo, da bo plan ali poseg škodljivo vplival na območje Natura 2000 ali pa škodljivih vplivov na območje Natura 2000 ne moremo izločiti (EC, 2007/2012; ECJ, 2006; Klemenčič, 2010), lahko torej na pobudo pripravljavca plana ali posega začnemo postopek prevlade druge javne koristi. Tak plan ali poseg je mogoče sprejeti le, če po izpeljanem postopku prevlade javne koristi druga javna korist prevlada nad javno koristjo ohranjanja narave (Zakon o ohranjanju narave, 2004).

2.2 ALTERNATIVNE REŠITVE

Namen preverjanja alternativnih rešitev je ugotoviti, ali obstaja druga izvedljiva rešitev za doseg ciljev plana ali posega, ki bi imela manj škodljive vplive na varovano območje. **Prevlade druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave ni mogoče uveljavljati,**

če za dosego ciljev plana ali posega obstajajo druge ustrezne rešitve z manjšimi vplivi na varovana območja (ECJ, 2006; ECJ, 2007; ECJ, 2014). Druge ustrezne rešitve lahko predlagajo pripravljavci plana ali posega, pristojni nacionalni organi ali drugi deležniki v postopku priprave plana ali posega, za njihovo presojo pa so odgovorni pristojni nacionalni organi (EC, 2007/2012). Pri tem morajo upoštevati, da mora druga ustrezna rešitev dosega cilje izvirnega plana ali posega, pri tem pa imeti manj škodljive vplive na varstvene cilje varovanih območij ter njihovo celovitost in povezanost kot izvirna rešitev (EC, 2007/2012).

Izhodišče za pripravo drugih ustreznih rešitev so cilji, uresničitvi katerih je namenjena izvedba načrtovanega plana ali posega (Defra, 2012). Alternativne rešitve je treba obravnavati objektivno in v širokem spektru. Nanašajo se lahko na spremenjeno lokacijo izvedbe plana ali posega, traso, velikost, metode, čas izvedbe, način delovanja, druge aktivnosti za dosego cilja (na primer izboljšanje javnega prometa namesto gradnje nove prometnice) in druge alternative, odvisno od ciljev plana ali posega in ravni načrtovanja. Druga ustrezna rešitev mora namreč zagotavljati doseganje cilja, ki mu je bil namenjen izvirni predlog plana oziroma posega, tako vsebinsko kot tudi glede na raven načrtovanja, kar ponazarjamo z naslednjimi primeri.

Primer A: Cilj plana je zagotoviti poplavno varnost neke vasi, v ta namen so načrtovani protipoplavni nasipi. Načrtovana gradnja nasipov bi imela bistvene vplive na varstvene cilje območja Natura 2000. Ustrezna alternativna rešitev je lahko na primer drugačna, z varstvenimi cilji skladna gradnja protipoplavnih nasipov ali pa zagotovitev zadostnih razlivnih površin, ki bi zmanjšale poplavno ogroženost vasi. Izvedba protipoplavnih nasipov v manjšem obsegu, ki bi zaščitili manj hiš, ni ustrezna alternativna rešitev, ker ne dosega ciljev obravnavanega plana. Prav tako bi bila neustrezna rešitev preselitev prebivalcev ogrožene vasi, ker močno presega okvir načrtovanega plana (Defra, 2012).

Primer B: Ko je cilj plana oziroma posega izkoristiti trajnostni potencial določenega obnovljivega vira energije (na primer določene reke), se lahko alternativna rešitev nanaša na drugačno tehnologijo, lokacijo objekta za izkoriščanje vira, velikost objekta, njegovo delovanje in podobno. Ne more pa se nanašati na izkoriščanje drugega vira energije (na primer vetra) (Defra, 2012); takšno alternativno rešitev je mogoče uporabiti na višji ravni načrtovanja (na primer akcijski načrt za obnovljive vire energije), katerega cilj je doseči določen delež energije v končni porabi iz obnovljivih virov. Na tej ravni se alternativne rešitve lahko nanašajo na različno razmerje pridobljenega potenciala iz različnih virov obnovljive energije (na primer več sončne, manj hidroenergije), ne pa tudi na doseganje želenega deleža z zmanjšanjem celotne porabe energije; takšna rešitev presega okvir akcijskega načrta glede na njegove cilje in bi bila primerna šele na ravni na primer energetskega koncepta Slovenije.

Poudariti je treba, da referenčni parametri za primerjavo alternativnih rešitev zajemajo vidike v zvezi z ohranjanjem celovitosti območja in njegovih ekoloških funkcij. Zato na tej stopnji presoje druga merila presoje (na primer ekonomsko merilo) nimajo pomembnejše vloge (EC, 2007/2012). Izhodišče za preučevanje alternativnih rešitev so torej varstveni cilji in

stanje območja Natura 2000, ne pa tudi stroški, zamude ali drugi vidiki alternativne rešitve. Pristojni nacionalni organ se tako ne sme omejiti samo na alternative, ki jih predlaga pobudnik plana ali posega. Dolžnost države članice je, da preuči tudi rešitve, ki so lahko locirane v drugih regijah ali celo državah, ob upoštevanju ravni načrtovanja (EC, 2002). Alternativne rešitve ne smemo izločiti samo zato, ker bi pobudniku plana ali posega povzročila dodatne stroške ali nevšečnosti, kljub temu pa mora biti rešitev finančno, tehnično in pravno izvedljiva. Pristojni nacionalni organ presodi, kdaj je alternativna rešitev tako draga, tehnično zahtevna ali toliko odstopa od doseganja ciljev plana ali posega, da njena izvedba ni več upravičena. Šele v tem primeru se lahko takšno rešitev izloči iz nabora potencialnih alternativnih rešitev in presoje njihovih posledic (Defra, 2012).

2.3 OBSTOJ NUJNIH, PREVLAJUJOČIH RAZLOGOV DRUGE JAVNE KORISTI

Po ugotovitvi, da za doseg ciljev plana ali posega ni nobene druge izvedljive alternativne rešitve, ki ne bi imela škodljivih vplivov na varovano območje, je v postopku prevlade treba dokazati obstoj nujnih razlogov prevlade druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave, ki upravičujejo izvedbo plana ali posega kljub okoljski škodi, ki jo bosta povzročila. Ob ugotavljanju prevlade je treba upoštevati tri elemente (Defra, 2012; ECJ, 2012a; ECJ, 2012b):

1. Obstajati morajo **nujni razlogi** za izvedbo plana ali posega

Pojem »nujen razlog prevladujočega interesa« v Direktivi o habitatih ni opredeljen, vendar so kot primeri takšnih nujnih razlogov navedeni zdravje ljudi, javna varnost in koristne posledice, ki so bistvenega pomena za okolje. Navedeni interesi se nanašajo na primer, ko bi plan ali poseg negativno vplival na prednostni habitatni tip ali prednostno vrsto; v takem primeru se lahko javna korist nanaša samo na omenjene koristi, na druge javne koristi socialne ali ekonomske narave pa le po predhodnem mnenju Evropske komisije. V vseh drugih primerih se javna korist lahko nanaša tudi na socialne ali gospodarske razloge.

Praviloma se nujni razlogi nanašajo na nujno potrebne plane ali posege (EC, 2007/2012):

- v okviru ukrepov ali politik v zvezi z varstvom temeljnih vrednot za življenje državljanov (zdravje, varnost, okolje),
- v okviru temeljnih politik za državo in družbo,
- v okviru izvajanja dejavnosti gospodarske ali socialne narave, s katerimi se izpolnjujejo posebne obveznosti javnih storitev.

Ne glede na to, ali gre za območje s prednostnimi habitatnimi tipi in/ali vrstami ali ne, pa moramo nujnost izvedbe zadevnega plana ali posega pretehtati tudi z vidika v nadaljevanju opisanih elementov (Defra, 2012).

2. Druga korist mora biti v **javnem interesu**

Skladno s slovenskimi predpisi (Pravilnik o presoji ..., 2004) mora biti druga javna korist, ki ji je namenjeno uresničevanje plana, določena z zakonom. Plani in posegi, ki so

skladni oziroma potrebni za uresničevanje z nacionalnimi strateškimi programi ali politikami določenih ciljev, so praviloma v javnem interesu. Pri tem ni pomembno, ali je pobudnik plana ali posega javni ali zasebni investitor oziroma pobudnik, pomembno je, da ima plan ali poseg izkazane koristne posledice za javnost (Defra, 2012). Vendar zgolj ugotovitev, da je plan ali poseg v javnem interesu, ne pomeni, da je druga javna korist že prevladala nad javno koristjo ohranjanja narave. Vsekakor pa ta ugotovitev pomeni, da je izpolnjen pogoj za nadaljevanje postopka prevlade druge javne koristi.

3. Druga javna korist mora biti **prevladujoča** nad javno koristjo ohranjanja narave

Tudi če so razlogi za izvedbo plana ali posega nujni in namenjeni uresničevanju javne koristi, ni nujno, da bodo prevladali nad škodo (oziroma tveganjem, da bi taka škoda nastala), ki bi vplivala na varstvene cilje varovanega območja, njegovo celovitost in povezanost.

Ugotovitev o prevladi je odvisna od pomembnosti oziroma nujnosti izvedbe plana ali posega ter pomembnosti škodljivih vplivov na varovano območje. Slednje se ugotavlja glede na obseg predvidene škode, občutljivost območja, pomen območja v omrežju Natura 2000 ter možnosti izravnave škodljivih posledic. Večja verjetnost, da bo druga javna korist prevladala nad ohranjanjem narave, je v primeru, ko gre za manjše škodljive vplive na naravo in večjo nujnost izvedbe plana ali posega. Vsekakor mora biti druga javna korist, ki lahko prevlada nad javno koristjo ohranjanja narave, dolgoročna (EC, 2007/2012; Defra, 2012).

V nekaterih primerih se lahko gospodarski razlogi (npr. ohranitev konkurenčnega položaja rotterdamskega pristanišča) prepletajo s pomembnimi posledicami za okolje (preusmeritev tovora s cest na vodo in zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov, onesnaženosti zraka, zastojev v prometu), kar lahko pomembno prispeva k prevladi druge javne koristi (EC, 2007/2012). Vendar pa morajo biti razlogi za prevlado tako pomembni, da jih je mogoče uravnotežiti s ciljem ohranjanja habitatnih tipov in vrst na območjih Natura 2000. V sodbi C-182/10 je Sodišče tako ugotovilo, da zgraditev infrastrukture za prostore upravnega centra ne more pomeniti nujnega razloga prevladujočega javnega interesa (ECJ, 2012b). O prevladi pa se je treba odločati v vsakem primeru posebej; isti razlogi javnega interesa, za katere želimo izkazati prevlado nad ohranjanjem narave, lahko v nekem primeru prevladajo, v drugem pa ne. Kot ponazoritev lahko omenimo sodbo C-43/10 (ECJ, 2012a): Sodišče je podalo stališče, da razlogi, povezani z namakanjem zemljišč in oskrbo s pitno vodo, lahko pomenijo nujne razloge prevladujočega javnega interesa; vendar pa bi v primeru, ko bi plan ali poseg posegal v območje s prednostnim habitatom ali vrsto, lahko kot nujen razlog prevladujočega interesa šteli le oskrbo s pitno vodo, ki je povezana z zdravjem ljudi in javno varnostjo. Namakanje bi kot nujen razlog lahko šteli le, če se dokaže, da bo imelo koristne posledice, ki so bistvenega pomena za okolje.

2.4 IZRAVNALNI UKREPI

Cilj izravnalnih ukrepov je izravnati negativen vpliv plana ali posega in zagotoviti nadomestilo, ki natančno ustreza jasno ugotovljenim negativnim vplivom na zadevne vrste

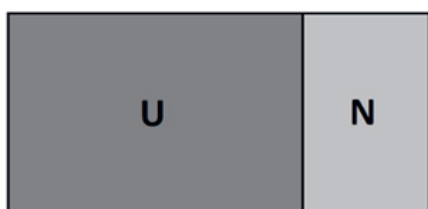
ali habitate. Hkrati pa je treba ustrezno nadomestiti vlogo, ki jo ima zadevno območje v zvezi z biogeografsko porazdelitvijo. Z izravnalnimi ukrepi je treba doseči lastnosti in funkcije, primerljive s tistimi, s katerimi se je utemeljila izbira prvotnega območja (EC, 2007/2012, Pravilnik o presoji ..., 2004).

Zakon o ohranjanju narave (2004) določa tri oblike izravnalnih ukrepov: vzpostavitev območja z enakimi naravovarstvenimi značilnostmi, kot jih je imelo zadevno območje (nadomestni habitat), vzpostavitev drugega naravovarstveno pomembnega območja ter plačilo škode. V primeru negativnih vplivov na območje Natura 2000 je **mogoča le prva oblika izravnalnih ukrepov, torej zagotovitev nadomestila, ki natančno ustreza negativnim vplivom na zadevno območje** (EC, 2007/2012; Pravilnik o presoji ..., 2004). Pri tem se upoštevajo vplivi, ki jih ima plan ali poseg na varstvene cilje varovanega območja za prizadete vrste in habitatne tipe (varstveni cilji so določeni v Programu upravljanja območij Natura 2000 za obdobje 2015–2020, 2015), ter vpliv na lastnosti in funkcije, ki so bile razlog za vključitev zadevnega območja v omrežje Natura 2000 (EC, 2007/2012).

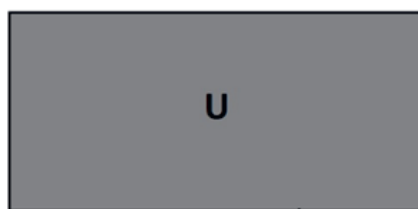
Izravnalni ukrepi lahko obsegajo vzpostavitev ali ponovno vzpostavitev habitata ali habitatnega tipa znotraj ali zunaj območja Natura 2000. Pri tem je pomembno, da novo vzpostavljen habitat oziroma habitatni tip po izvedbi pridobi status območja Natura 2000 (Defra, 2012; Hoorick, 2015). Možen izravnalni ukrep je tudi izboljšanje dela obstoječega habitata, ki ga plan ali poseg ni prizadel, pri tem pa je treba upoštevati varstveni cilj območja. Če je na primer varstveni cilj nekega območja 100 osebkov določene vrste, mora habitat vrste po izvedenem posegu in izravnalnem ukrepu zagotavljati ustrezne razmere za življenje 100 osebkov te vrste. To pomeni, da se morajo z izvedbo izravnalnih ukrepov razmere na delu habitata izboljšati do te mere, da bo habitat lahko dolgoročno vzdrževal večjo gostoto osebkov zadevne vrste na enoto površine kot pred izravnalnimi ukrepi. To je seveda mogoče le v primeru, ko je obravnavano območje v ugodnem stanju ohranjenosti in je varstveni cilj območja nižji, kot je nosilnost območja za obravnavano vrsto (npr. varstveni cilj za vrsto je določen ob predpostavki, da se v njenem habitatu, gozdu, trajnostno gospodari; večjo gostoto osebkov bi bilo mogoče doseči z opustitvijo gospodarjenja in vzpostavitvijo pragozdnega značaja gozda).

Kjer pa se ciljno stanje nanaša na površino, ki jo pokriva habitatni tip, ali pa je vrsta oziroma habitatni tip v neugodnem ohranitvenem stanju, je treba negativne posledice plana ali posega izravnati z vzpostavitvijo dodatnega območja najmanj v velikosti površine, ki jo bo prizadel plan ali poseg. Izravnalni ukrepi morajo namreč presegati načrtovane varstvene ukrepe (v slovenskem primeru v Programu upravljanja), potrebne za varstvo in upravljanje območij Natura 2000 (EC, 2007/2012; Hoorick, 2015; EC, 2016). Ne morejo nadomestiti obstoječih obveznosti, kot je na primer implementacija načrtov upravljanja za območja Natura 2000 (EC, 2016) oziroma v Sloveniji Program upravljanja območij Natura 2000, ampak morajo predstavljati dodatne ukrepe. Mejo med tem, kdaj gre za načrtovane varstvene in kdaj za dodatne ukrepe, ki jih je mogoče izvesti kot izravnalni ukrep, je mogoče jasno postaviti z upoštevanjem stanja

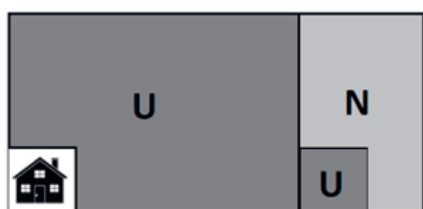
ohranjenosti habitatnega tipa ali vrste. Hoorick (2015) navaja, da se ukrepi na območju, kjer so vrste ali habitatni tipi v neugodnem stanju, ne morejo razumeti kot ukrepi, ki bi presežali za namene upravljanja načrtovane ukrepe varstva na območjih Natura 2000 (slika 2, 2a), torej je treba zagotoviti dodatno izravnavo (slika 2, 2b), kar potrjuje tudi sodba belgijskega sodišča v primeru Apers in ostali¹ (Hoorick, 2015). Izboljšanje neugodnega ohranitvenega stanja na območju je namreč obstoječa obveznost države (slika 2, 1b), ki je za to predvidela ukrepe v Programu upravljanja. Izravnalni ukrep mora preseči te ukrepe, torej zagotoviti dodatno nadomestilo za izgube, ki jih bo povzročila izvedba plana ali posega (slika 2b).

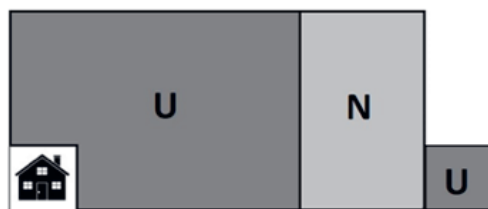
1a: Stanje habitata pred posegom. Del je v ugodnem (U), del v neugodnem stanju (N).

1b: Varstveni cilj ohranitvenega stanja habitata. Država je dolžna zagotoviti varstvene ukrepe za izboljšanje stanja ohranjenosti habitata.

2a: Ukrep izboljšanja stanja na delu z neugodnim stanjem habitata **ni ustrezen izravnalni ukrep**, ker ne omogoča doseganja varstvenega cilja habitata s slike 1b.

2b: **Ustrezen izravnalni ukrep**, ki presega načrtovane varstvene ukrepe za zagotavljanje ugodnega stanja habitata, omogoča doseganje varstvenega cilja habitata.

Slika 2: Shematski prikaz neustreznega (2a) in ustreznega (2b) izravnalnega ukrepa na območju z neugodnim stanjem vrste ali habitatnega tipa (U – ugodno ohranitveno stanje, N – neugodno ohranitveno stanje)

Figure 2: Diagram of an inappropriate (2a) and appropriate (2b) compensatory measure on a site with an unfavourable conservation status of a species or habitat type (U – favourable conservation status; N – unfavourable conservation status)

Pri vzpostavitvi nadomestnega območja moramo upoštevati naslednje:

- Vzpostavitev ne sme negativno vplivati na druge varstvene cilje prizadetega ali drugega območja Natura 2000 ali drugih naravovarstveno pomembnih območij (EC, 2007/2012).
- Obseg nadomestnega območja mora zadoščati za izravnavo škodljivih vplivov plana ali posega. Razmerje izravnave se določa v vsakem primeru posebej, praviloma pa je višje

¹ RvS z dne 30. julij 2002, št. 109.563, www.raadvst-consetat.be, po Hooricku (2015). V primeru belgijskega nacionalnega sodišča je bilo odločeno, da ukrepi, ki bi omogočali razvoj narave v zeleni smeri na območju Natura 2000, ne morejo biti izravnalni ukrep za s posegom uničeni del območja, saj Direktiva o habitatih že v osnovi obvezuje države članice, da zagotovijo ustrezno upravljanje teh območij.

- od 1 : 1, saj se stopnja pozitivnih učinkov izravnave težko predvidi z gotovostjo (ECJ, 2014). Primeri iz držav članic kažejo, da so v nekaterih primerih potrebna nadomeščanja tudi v višjih razmerjih, na primer 1 : 12 (EC, 2010a). Obseg izravnave mora zagotavljati najnižje, a ob upoštevanju načela previdnosti zadostne zahteve za uresničevanje ekološke funkcionalnosti nadomestnega območja. Razmerje izravnave, ki je enako ali nižje od 1 : 1, je mogoče obravnavati le, kadar je dokazano, da bodo ukrepi v takšnem obsegu 100-odstotno učinkoviti pri obnovi strukture in funkcionalnosti v kratkem časovnem obdobju, ne da bi ob tem ogrozili ohranjanje prizadetih habitatov ali vrst (EC, 2007/2012).
- Lokacija izravnalnega ukrepa mora biti takšna, da se pri ohranjanju celovite usklajenosti omrežja Natura 2000 doseže najboljša učinkovitost. Lokacija izravnave se mora nahajati v isti biogeografski regiji in prednostno znotraj ali v neposredni bližini prizadetega območja Natura 2000, saj mora zagotoviti funkcije, primerljive s tistimi, s katerimi so se upravičila izbirna merila prvotnega območja, zlasti glede ustrezne geografske porazdelitve (EC, 2007/2012). Presoja ustreznosti lokacije izravnalnih ukrepov mora temeljiti zgolj na prispevku izravnalnih ukrepov k celoviti usklajenosti omrežja Natura 2000 (Defra, 2012).
 - Čas izvedbe: splošno načelo je, da plan ali poseg ne sme nepovratno vplivati na območje, preden je zagotovljena izravnava, kar zagovarja tudi Evropska komisija v mnenjih, ki jih poda v postopku prevlade (npr. v mnenju Kraljevini Španiji v zvezi z gradnjo novega пристanišča Granadilla zahteva, da se izravnalni ukrepi zaključijo pred začetkom gradbenih del, EC, 2006; glej tudi EC, 2010b in EC, 2011); vendar lahko nastanejo razmere, v katerih tega pogoja ne bo mogoče izpolniti (na primer pri vzpostavitvi gozdnega habitata, ki bi za zagotovitev istih funkcij kot prvotni habitat potreboval več let). Če vnaprejšnja zagotovitev izravnave ni uresničljiva v celoti, morajo pristojni organi razmisliti o dodatni (čezmerni) izravnavi za vmesne izgube, ki bi nastale v tem času. Iz mnenja Evropske komisije je razvidno, da so v nemškem primeru (EC, 2003) zaradi dolgega obdobja vzpostavitve aluvialnih gozdov uničeni del nadomestili v razmerju 1 : 3. Časovni zamiki niso dopustni, kadar bi ogrozili cilj celovite usklajenosti omrežja Natura 2000 ali zmanjšali populacijo katerekoli, še posebej prednostne kvalifikacijske vrste; zagotovljena mora biti kontinuiteta ekoloških procesov, bistvenih za ohranjanje biološke strukture in funkcij, ki prispevajo k celoviti usklajenosti omrežja Natura 2000 (EC, 2007/2012; Defra, 2012).
 - Izravnalni ukrepi morajo nadomestiti tiste strukture in funkcije, ki jih je imelo prizadeto območje; v smislu prizadete vrste ali habitatnega tipa to pomeni takšne abiotске in biotske razmere, ki ji omogočajo ugodno stanje ohranjenosti (Defra, 2012). Zagotoviti je treba biološko celovitost območja, kar pomeni vse tiste dejavnike, ki prispevajo k vzdrževanju ekosistema, vključno s strukturnimi in funkcionalnimi sredstvi. V smislu zagotavljanja celovite usklajenosti omrežja Natura 2000 pa mora izravnalni ukrep zagotoviti funkcije, primerljive s tistimi, s katerimi so se upravičila izbirna merila prvotnega območja (EC, 2007/2012).
 - Izravnalni ukrepi morajo učinkovito in funkcionalno nadomestiti povzročeno škodo in biti izvedljivi v tehničnem, pravnem in vseh drugih vidikih. Tudi tukaj je treba upoštevati načelo previdnosti in obravnavati le ukrepe, za katere obstaja razumno zagotovilo o njihovi

učinkovitosti (Hoorick, 2015; ECJ, 2017: 37–38). Zagotoviti se mora tudi dobra zakonska in finančna podlaga za dolgoročno izvajanje ukrepov ter njihovo zaščito, spremljanje in vzdrževanje (EC, 2007/2012). Prav tako je v odločbo o odobritvi plana ali posega priporočljivo vključiti pogoj za dodatne aktivnosti, če bi se izkazalo, da je izravnavna manj učinkovita, kot je bilo načrtovano (Defra, 2012). Pred izdajo soglasja k planu ali posegu se mora pristojni nacionalni organ prepričati, ali so sklenjeni vsi potrebni pravni, tehnični, finančni dogovori in dogovori o spremljanju stanja (Defra, 2012).

Če ni mogoče zagotoviti ustreznih in učinkovitih izravnalnih ukrepov, ni mogoče uveljavljati prevlade druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave (Defra, 2012).

3 ZAKLJUČEK

V članku smo podrobneje opisali posamezne elemente postopka prevlade druge javne koristi. Postopek uveljavljanja izjeme iz četrtega odstavka šestega člena Direktive o habitatih je pomemben in precej bolj zapleten, kot bi se dalo sklepati iz nekaj vrstic besedila omenjenega člena, in se je zato dopolnjeval s sodno prakso. Pri tehtanju prevlade ene in druge javne koristi je treba upoštevati, da ne gre več le za presojo vplivov enega plana ali posega na varstvene cilje enega območja Natura 2000, kot v presoji po tretjem odstavku šestega člena; gre za pomembnost obravnavanega plana ali posega z vidika doseganja ciljev nadrejenih programov, strategij ali politik in za vlogo prizadetega območja Natura 2000 v zagotavljanju celovite usklajenosti omrežja Natura 2000. Omrežje Natura 2000 je bilo ustanovljeno z namenom, da se z določitvijo posebnih ohranitvenih območij in vzpostavitev usklajenega evropskega ekološkega omrežja zagotovi obnove ali vzdrževanje ugodnega stanja naravnih habitatov in vrst, pomembnih za Evropsko unijo. Vsako območje Natura 2000 predstavlja pomemben člen v smislu ohranjanja celovite usklajenosti navedenega omrežja. To funkcijo lahko opravlja le, če so doseženi varstveni cilji območja. Vplivi izvedbe nekaterih planov ali posegov so tako škodljivi, da lahko ogrozijo varstvene cilje območja Natura 2000 in s tem ogrozijo vlogo prizadetega območja v zagotavljanju celovite povezanosti omrežja. Vendar pa je izvedba nekaterih planov ali posegov tako nujna, da jih je treba izvesti kljub predvideni škodi na varstvene cilje območja. Samo izkazana nujnost izvedbe pa ne zadošča za prevlado obravnavanega plana ali posega; ta ne more prevladati, če obstaja druga alternativna rešitev za doseg načrtovanih ciljev z manj škodljivimi vplivi na naravo. Prav tako ne more prevladati, če ni mogoče zagotoviti izvedbe zadostnih in ustreznih izravnalnih ukrepov. Zavedati se moramo, da je prevlada druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave instrument, ki je z vidika uresničevanja druge nujne javne koristi potreben, hkrati pa za ohranjanje narave pomeni izgubo prvotno opredeljenih in verjetno najprimernejših območij ter njihovo nadomestitev z umetno vzpostavljenimi območji, katerih učinkovitost se težko predvidi z gotovostjo in katerih učinki so vidni šele po določenem obdobju. Skrbna preučitev manj škodljivih alternativnih rešitev je zato ključnega pomena – prevlada druge javne koristi in izravnalni ukrepi se uporabijo kot zadnja možnost v načrtovalskem procesu.

Zaradi zahtevnosti in kompleksnosti postopka priporočamo pripravo podrobnih navodil za izpeljavo postopka tudi v upravnem (postopkovnem) smislu. V Sloveniji do objave tega članka na območjih Natura 2000 postopka prevlade še nismo izpeljali. Razlog za to je predvsem v prejšnji praksi v povezavi z nadomestnimi habitatmi, ki smo jih opredeljevali kot omilitvene ukrepe. Ob pogoju izvedbe nadomestnih habitatov smo vplive plana ali posega opredelili kot nebitvene in plan ali poseg je lahko bil potrjen v okviru tretjega odstavka šestega člena. Vendar pa je Evropska komisija v primeru Škofljice (EC, 2013) podala mnenje, ki ga je Sodišče leta 2014 v zadevi C-521/12 (ECJ, 2014) tudi potrdilo, da se morajo vplivi vsakega plana ali posega, ki bi zaradi svojih vplivov zahteval izvedbo nadomestnih habitatov, šteti kot bistveni, in se tak plan ali poseg lahko sprejme v okviru postopka po četrtem odstavku šestega člena Direktive o habitatih (Klemenčič in Kink, 2015). Na podlagi navedenega lahko v prihodnje pričakujemo prve postopke prevlade druge javne koristi nad javno koristjo ohranjanja narave.

4 SUMMARY

For each plan or project in nature, which is not directly connected to or required for the management of the site but may independently or in connection with other plans and projects have a significant impact on a Natura 2000 site, an appropriate assessment of its impacts with regard to the conservation objectives for the site is required. If, in spite of a negative assessment of the implications for the site and in the absence of alternative solutions, a plan or project has to nevertheless be carried out for imperative reasons of overriding public interest, all compensatory measures necessary to ensure that the overall coherence of the Natura 2000 network is protected have to be taken. The article details individual elements in the procedure of imperative reasons of overriding public interest, especially from the viewpoint of European judicial and other practices.

A prerequisite for the start of the procedure of imperative reasons of overriding public interest is an appropriately implemented assessment in accordance with Article 6(3) of the Habitats Directive. The understanding of consequences of the plan or project with regard to the conservation objectives of the Natura 2000 site is an indispensable assumption for the application of Article 6(4).

Imperative reasons of overriding public interest over the public interest of nature conservation cannot be enforced if there are other appropriate solutions with less harmful impacts on protected areas available for achieving the plan's or project's objectives. The other appropriate solution has to achieve the objectives of the original plan or project while having less harmful impacts on the conservation objectives of protected areas and their integrity and connectivity than the original solution. The starting point for studying alternative solutions is for conservation objectives and the status of the Natura 2000 site to outweigh costs, delays, or other aspects of the alternative solution, while the solution has to be financially, technically, and legally feasible.

In order for imperative reasons of overriding public interest to be implemented, there have to be compelling reasons for the implementation of the plan or project, it has to be in the public interest, and prevail over the damage (or risk of causing such damage) to conservation objectives of the protected area, its integrity and connectivity. Enforcing imperative reasons of overriding public interest depends on the importance of or necessity for implementing the plan or project and the significance of negative impacts on the protected area. The latter is established in light of the scope of the foreseen damage, the sensitivity of the site, the significance of the site within the Natura 2000 network, and the possibility of compensating negative impacts.

The compensatory measures have to compensate for the negative impact of the plan or project and ensure a compensation that clearly matches the negative impacts on the species or habitats at hand. Furthermore, they have to adequately replace the role played by the site concerned in relation to the biogeographical distribution. Compensatory measures have to provide properties and functions comparable to those which had justified the selection of the original site, whereby it needs to be considered that the setting up may not have a negative impact on other conservation objectives of the affected areas or other areas of nature conservation importance. The extent of the compensation site has to suffice to compensate for the negative impacts of the plan or project. Compensatory measures should be located to accomplish the highest effectiveness in maintaining the overall coherence of the Natura 2000 network. A site should not be irreversibly affected by a plan or project before the compensation is indeed in place. If compensation cannot be fully achieved beforehand, the competent authorities have to consider extra compensation for the interim losses that would occur in the meantime. Compensatory measures have to be effective and feasible in the technical, legal, and all other aspects. If appropriate compensatory measures cannot be ensured, imperative reasons of overriding public interest over the public interest of nature conservation cannot be enforced.

When weighing which public interest is overriding, we need to be aware that we are no longer dealing with the impacts of one plan or project on an individual Natura 2000 site but with the achieving of objectives in the plans of superior programmes, strategies, or policies and with the role of the affected Natura 2000 site in achieving the overall coherence of the Natura 2000 network. We need to be aware that imperative reasons of overriding public interest over the public interest of nature conservation are an instrument that is required from the viewpoint of realising other public interest, however as regards nature conservation it means the loss of originally determined and probably most appropriate sites and their replacement with artificially set up sites whose effectiveness is difficult to predict with certainty and whose effects will become evident only over time. It is therefore crucial to study less harmful alternative solutions and use the instrument of imperative reasons of overriding public interest and compensatory measures as the last resort in the planning process.

5 VIRI

1. Defra, Department for Environment, Food and Rural Affairs, 2012. *Habitats and Wild Birds Directives: guidance on the application of article 6(4): Alternative solutions, IROPI and compensatory measures*. London: Defra.
2. Direktiva Sveta 92/43/EGS z dne 21. maja 1992 o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst, 1992. Uradni list Evropske unije 206.
3. EC, 2002. *Assessment of plans and projects significantly affecting Natura 2000 sites: Methodological guidance on the provisions of Article 6(3) and (4) of the Habitats Directive 92/43/EEC*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/natura_2000_assess_en.pdf [15. 8. 2015].
4. EC, 2003. *Opinion of the Commission of 24/04/2003 concerning the approval of an operational master plan («Rahmenbetriebsplan») of the Prosper Haniel Colliery operated by Deutsche Steinkohle for the period 2001-2019*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/prosper_haniel_en.pdf [2. 6. 2017].
5. EC, 2006. *Mnenje komisije v skladu z drugim odstavkom člena 6(4) Direktive o habitatih o »Zahtevi Kraljevine Španije v zvezi s projektom izgradnje novega pristanišča Granadilla (Tenerife)«*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/granadilla_sl.pdf [2. 6. 2017].
6. EC, 2007/2012. *Napotki za uporabo člena 6(4) Direktive 92/43/EGS o habitatih*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/new_guidance_art6_4_sl.pdf [15. 8. 2015].
7. EC, 2010a. *Opinion of the Commission of 11/06/2010 concerning the construction of the new section 3 of the motorway A 20 'B 206 West of Wittenborn to B 206 West of Weede' south of Bad Segeberg in Schleswig-Holstein (Germany)*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/a20_en.pdf [2. 6. 2017].
8. EC, 2010b. *Opinion of the Commission of 03/12/2010 concerning the construction of the extension of the motorway A 49 at Neuental with A 5 in Hesse (Germany)*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/hessen_en.pdf [2. 6. 2017].
9. EC, 2011. *Opinion of the Commission of 14/09/2011 concerning the replacement construction of the motorway A 643 from 4 lanes to 6 lanes and the enlargement of the junction, Hesse (Germany)*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/schiersteiner_en.pdf [2. 6. 2017].
10. EC, 2013. ENVA.1/MDL/ip/EU-PILOT 3931/12. EU Pilot zadeva: Gradnja avtoceste skozi posebno varstveno območje (PVO) Ljubljansko barje.

11. EC, 2016. *Hydropower and Natura 2000. Good practice guide. Revised draft, september 2016*. Dostopno na: <https://circabc.europa.eu/w/browse/353e2348-7837-4edc-9b8c-060dbbdab2b0> [2. 12. 2016].
12. ECJ, 2004. *Sodba sodišča z dne 7. 9. 2004 v zadevi C-127/02, Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee in Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels proti Staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*. Dostopno na: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=49452&pageIndex=0&doclang=SL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=822322> [2. 12. 2016].
13. ECJ, 2006. *Sodba sodišča z dne 26. 10. 2006 v zadevi C-239/04, Komisija Evropskih skupnosti proti Portugalski republiki*. Dostopno na: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d0f130d51ac90ba1666541269293dc895c7361b3.e34KaxiLc3eQc40LaxqMbN4PaN8Oe0?text=&docid=63931&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=560171> [2. 8. 2016].
14. ECJ, 2007. *Sodba sodišča z dne 20. 09. 2007 v zadevi C-304/05, Komisija Evropskih skupnosti proti Italijanski republiki*. Dostopno na: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=62977&pageIndex=0&doclang=SL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=560338> [2. 8. 2016].
15. ECJ, 2011. *Sodba sodišča z dne 24. 11. 2011 v zadevi C-404/09, Evropska komisija proti Kraljevini Španiji*. Dostopno na: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=115208&pageIndex=0&doclang=SL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=560781> [2. 8. 2016].
16. ECJ, 2012a. *Sodba sodišča z dne 11. 9. 2012 v zadevi C-43/10, Prefekturna uprava regije Aitolokarnania in drugi proti ministru za okolje, urbanizem in javna dela in drugim*. Dostopno na: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=126642&pageIndex=0&doclang=SL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=560860> [2. 8. 2016].
17. ECJ, 2012b. *Sodba sodišča z dne 16. 2. 2012 v zadevi C-182/10, Solvay in drugi proti regiji Wallonne*. Dostopno na: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=119510&pageIndex=0&doclang=SL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=560962> [2. 8. 2016].
18. ECJ, 2014. *Sodba Sodišča z dne 15. 5. 2014 v zadevi C-521/12, Briels in drugi proti Minister van Infrastructuur en Milieu*. Dostopno na: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=152343&pageIndex=0&doclang=SL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=561077> [2. 8. 2016].
19. ECJ, 2017. *Sodba Sodišča z dne 26. 4. 2017 v zadevi C-142/16, Evropska komisija proti Zvezni republiki Nemčiji*. Dostopno na: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=190143&pageIndex=0&doclang=SL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=561143> [2. 8. 2017].

20. Hoorick, G. Van, 2015. Compensatory measures in European nature conservation law: a state-of-the-art after the Briels case and the Acheloos river case. *US-China law review*, 12(2), 174–194.
21. Klemenčič, T., 2010. Načelo previdnosti in primeri njegove uporabe v praksi. *Varstvo narave*, 23, 67–75.
22. Klemenčič, T., 2016. Uporaba Programa upravljanja območij Natura 2000 v presoji sprejemljivosti. *Varstvo narave*, 29, 73–84.
23. Klemenčič, T. in Kink, B., 2015. Nadomestni habitati – omilitveni ali izravnalni ukrepi? *Varstvo narave*, 28, 27–40.
24. Klemenčič, T. in MacLennan, S., 2007. Appropriate assessment of the impacts of plans implemented in nature on protected areas in Slovenia and Scotland. *Varstvo narave*, 20, 5–17.
25. *Pravilnik o presoji sprejemljivosti vplivov izvedbe planov in posegov v naravo na varovana območja*, 2004. Uradni list RS 130/04, 53/06, 38/10 in 3/11.
26. *Program upravljanja območij Natura 2000 (2015–2020)*, 2015. Vlada Republike Slovenije. Dostopno na: <http://www.natura2000.si/index.php?id=330> [julij 2015].
27. *Zakon o ohranjanju narave (ZON)*, 2004. Uradni list RS 96/04, 61/2006 - ZDru-1, 32/2008 - Odl. US, 8/2010 - ZSKZ-B, 46/2014.
28. *Zakon o varstvu okolja (ZVO-1)*, 2004. Uradni list RS št. 41/2004, 17/2006 - ORZVO187, 20/2006, 28/2006 - Skl. US, 49/2006 - ZMetD, 66/2006 - Odl. US, 33/2007 - ZPNačrt, 57/2008 - ZFO-1A, 70/2008, 108/2009, 48/2012, 57/2012, 92/2013, 38/2014.

Tina KLEMENČIČ

Zavod RS za varstvo narave, Osrednja enota

Tobačna ulica 5

SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

tina.klemencic@zrsvn.si

NARAVA V DRUŽBI

Kako je danes in kako bi brez revolucije lahko bilo že jutri

NATURE IN SOCIETY

The situation today and how it might look tomorrow without a revolution

Mirjam DULAR

Strokovni članek

Prejeto/Received: 19. 5. 2017

Sprejeto/Accepted: 26. 10. 2017

Ključne besede: narava, naravovarstvo, naravni viri, družbeni red, ekosocializem, neoliberalizem, družbena in okoljska gibanja, država, humanizem, prihodnost, vizija, utopija

Keywords: nature, nature protection, natural resources, social order, eco-socialism, neoliberalism, social and environmental movements, state, humanism, future, vision, utopia

IZVLEČEK

Po spodbudi članka o vprašanju, ali je ekosocializem utopija ali realna alternativa, ta članek obravnava izhodišča in možnosti, da bi ljudje uvedli in uresničevali takšno rabo narave, da je bo ostalo dovolj tudi za prihodnje generacije. Osvobojeni posameznik bi danes končno moral imeti priložnost, da svobodno odloči o prihodnosti; tehnične možnosti za to so na voljo.

ABSTRACT

Inspired by the article on the dilemma of eco-socialism as a utopia or a realistic alternative, this article considers the basis and possibilities that people would establish and practice such a usage of nature that it would be kept sufficiently abundant for future generations. Today, the emancipated individual should finally have an opportunity to decide freely on the future; the required technical possibilities are available.

1 UVOD

V prejšnji številki Varstva narave je Kirn (2016) zastavil vprašanje, ali je ekosocializem realna alternativa ali utopija. V izvlečku navaja, da ekosocializem postaja realna alternativa. Žal bralca o tem ne prepriča, prepričljivo pa navede veliko razlogov, zaradi katerih bi bilo dobro in/ali potrebno, da bi nekaj bolj pravičnega in do narave bolj spoštljivega postalo realna alternativa sedanjemu neoliberalno-kapitalističnemu družbenemu redu.

Kirn (2016) – pionirsko in pohvalno – v našem prostoru odpira razpravo, za katero lahko le upamo, da bo postala širše družbena in po možnosti tudi politična¹. Razumem ga predvsem kot zbir izhodišč in dejavnikov, ki jih je treba obravnavati, če želimo ohraniti naravo v stanju, ki bi

¹ Politika: urejanje družbenih razmer, odločanje o njih s pomočjo države in njenih organov, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=politika&hs=1.

prihodnjim generacijam omogočalo normalno preživetje na Zemlji, oz. prihodnost, ki bo tako dobra za naravo, da bo dobra tudi za človeka. Namen članka je torej premisliti o realističnosti zamisli in vzorcev delovanja družbe, ki bodo hkrati ekološki (dobri za naravo), demokratični² in etični³, ter premisliti o možnostih in načinih za njihovo izvedljivost in izvedbo.

Na kaj mislim, ko govorim o naravi? V rabi besed, ki se tičejo narave, so razlike. Na anglosaksonskem govornem območju se v smislu strok, ki se ukvarjajo z naravo, uporabljajo izrazi ekologija (angl. *ecology*) in okoljevarstvo (angl. *environmentalism*); slednjega bi v slovenščino lahko prevajali tudi v pomenu naravovarstvo, medtem ko za naravovarstvo ni povsem analognega angleškega izraza, ki bi izhajal iz korena narava; angleški izraz *nature protection/conservation* pa se v slovenščini uporablja bolj kot aktivnost: varovanje/ohranjanje narave. Skladno z usmeritvijo EU se je pri nas v smislu resorne ureditve v zadnjih desetletjih uveljavil predvsem izraz okolje oz. okoljevarstvo. Sektor za varstvo narave je tako enota Ministrstva za okolje in prostor (v nadaljevanju MOP), medtem ko se večina nalog MOP nanaša na skrb za zagotavljanje ustreznega bivalnega okolja za človeka. Zaradi uveljavljene rabe je razumljiva tudi pogosta zamenjava pri razumevanju in rabi besed v javnosti, saj se za okoljske probleme (onesnaževanje vode ali tal, za zdravje ljudi škodljivi trdni delci v zraku ...) ljudje nemalokdaj obračajo na naravovarstvenika (npr. uslužbenca ZRSVN), češ da gre za njegovo pristojnost. Naravovarstveniki (izvajalci javne službe ohranjanja narave) pa – skladno z ZON – ohranjajo biotsko raznovrstnost in izjemne dele narave (naravne vrednote), torej skrbijo za naravo ne glede na človeka. Skrb za naravo se torej pogosto loči od skrbi za okolje in obratno.

V tem članku bom govorila o naravi kot celoti. V besedilu bom sicer uporabljala različne izraze – naravovarstveni, okolje, ekologija, narava, naravni viri, naravni kapital ipd. – tudi glede na različne vire, iz katerih bom povzemala. Pri tem bom ves čas imela v mislih celotno naravo, celoten planet Zemlja, njegove nežive in žive dele. V smislu njihovih funkcij bom mislila na vse naravne vire, ki jih ljudje kakorkoli izkoriščamo oz. uporabljamo za svoje potrebe ter tudi na t. i. neotipljive⁴ dobrobiti narave, zaradi katerih je (med drugim) zdaj moderno uporabljati krovni izraz ekosistemske storitve⁵. Ohranitveno stanje živalskih in rastlinskih vrst, stanje naravnih vrednot, obseg varovalnih gozdov ipd. kakor tudi čistost vode in zraka itd. bom razumela kot posamične kazalnike stanja narave, o katerih ne bom pisala, le izjemoma se bom na te kazalnike sklicevala pri ponazoritvi trenutnega oz. slabšanja stanja narave.

Naj dodam še pojasnilo k izbiri naslova. Besedna zveza »narava v družbi« naj bi odražala sedanje stanje dojemanja narave v družbi; narava nam je najmanj samoumevna, če ne podrejena in razumljena le kot neizmerni vir človekovih dobrin. Zadnji posamezni ljudje, ki so

2 Demokracija: politična ureditev z vladavino večine, ki varuje osebne in politične pravice vseh državljanov, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sckj_testa&expression=demokracija&hs=1.

3 Etika: filozofska disciplina, ki obravnava merila človeškega hotenja in ravnanja glede na dobro in zlo, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sckj_testa&expression=etika&hs=1.

4 Angl. *intangible*.

5 Mednje seveda sodijo tudi oprijemljivi naravni viri, hrana in druge materialne dobrine iz narave.

v naših krajih še jemali naravo za osnovno, prevladujočo podstat, sebe, druge ljudi in družbo pa kot sekundarne, so najverjetneje že izumrli (prim. Medvešček - Klančar, 2016). Sedanji (neoliberalni) kapitalistični družbeni red ključno prispeva k obračanju percepcije na glavo. V zahodni kulturi povsem enovito vlada antropocentrični pristop, ki ga je posebej promovirala krščanska misel in po katerem je človek kot krona stvarstva absolutno na vrhu, institucije družbe oz. države pa si jemljejo pravico absolutne prevlade nad naravo. V družbi se na naravo spomnimo le občasno, še največkrat v primerih poplav in drugih t. i. naravnih katastrof. Ponazoritev tega na glavo obrnjenega dojemanja, ki je postalo splošno veljavno, najdemo tudi na samem področju okoljevarstva. Narava je le del Direktorata za okolje na MOP, namesto da bi vpeljali pravilno (naravno) strukturo, kjer bi bila na najvišji ravni področne razdelitve divizija za naravo in naravne vire⁶. Sedanje okolje v smislu MOP se namreč⁷ nanaša predvsem na človeka in prostor za njegovo bivanje in groteskno je, da je narava zdaj le skromen oddelek znotraj okolja, kot da narava⁸ (tj. planet Zemlja) ni največje in najbolj osnovno.

2 KOLIKO NARAVE JE NA VOLJO IN KJE JE IZVORNA TEŽAVA

Kot navaja Szombatfalvy (2010), so trije največji problemi današnjega časa: **uničevanje narave⁹, orožje za množično uničenje in revščina**. Problemi so povezani in globalni; skupno jim je, da za nobenega od njih (še) ni videti rešitve. Vsi posamezni okoljski in naravovarstveni problemi se iztečejo v navedene tri. Bitja zvonove plati pa ni slišati le z ekološke strani, ampak o tem piše celo ameriška revija Forbes (Hansen, 2016): kapitalizem je posameznikom sicer ustvaril ogromno bogastvo, je pa tudi opustošil planet in ni izboljšal življenja vseh ljudi.

Od podpisa prvega svetovnega sporazuma glede klimatskih sprememb v Riu de Janeiru leta 1992 izpusti le še naraščajo (Sustainable development in the European Union, 2015), npr. izpusti CO₂ so se od leta 2006 do letos povečali za 7 % (gl. Global Climate Change, 2017).

Ameriški milijarder je v projekt gradnje območja Biosfera 2 – razvoj nadomestnega sistema, ki bi zagotavljal ekosistemske storitve za le osem ljudi – vložil 200 milijonov dolarjev (Daly, 2004). Projekt ni uspel, nadaljnji razvoj nadomestnega planeta je bil opuščen. Druge ali dodatne Zemlje ne bo lahko zgraditi.

Skrb za okolje in naravo je neizbežno povezana s številom ljudi na svetu, ki konkurirajo za omejene naravne vire. Pri tem prihaja do uničevanja narave, vojn ter revščine. Dodaten zaplet,

6 V okviru te divizije bi bila vsaj naslednja področja današnjih ministrstev: kmetijstvo in gozdarstvo, ribištvo, prostor in infrastruktura, ter tudi pozorno spremljanje gospodarstva v smislu nadzora nad vzdržnostjo rabe naravnih virov.

7 Skladno z usmeritvami EU.

8 Podobno meni E. A. Daly (2004) v opisu razlik med okoljsko ekonomijo in klasično ekonomijo. Trdi, da bi bilo celotno makroekonomijo treba razumeti kot del večjega sistema – Zemlje. Ta sistem je zaprt, končen, materialno zaključen, od zunaj vanj vstopa le (Sončeva) energija.

9 V angleščini je uporabljen izraz *environment*, iz konteksta pa lahko razumemo, da je mišljena narava oz. naravno okolje, zato uporabljam ta prevedek.

še posebej pa večanje navedenih problemov, povzroča (vse bolj) neenakomerna razporeditev (prigrabljenih) virov. Svetovna populacija gre proti mejam vzdržnega, trenutno nas je 7,5 milijarde, kar bo ob le zmerni rasti (1 % letno) nanese 10 do 11 milijard¹⁰ okrog leta 2050. Če je 9–10 milijard meja za število ljudi, kot jih (teoretično) prenese planet – nekateri viri, npr. Pepper (1996), kot trajno primerno število ljudi na Zemlji navajajo le 2 milijardi¹¹ ali še precej manj –, potem je sedanji obseg človeške populacije najbolj ogrožajoči dejavnik, saj bo boj za omejene vire samo še hujši. Szombatfalvy (2010) problem izpostavi povsem odkrito: povečevanje¹² števila prebivalstva s sedanjo rastjo bo pripeljalo do povsem neprizanesljivega boja¹³ za vire. Resnost tega problema je znana že dolgo, čeprav se v nekaterih okoljih, tudi v Sloveniji – odvisno predvsem od vladajoče politične opcije –, še vedno nekritično poziva k povečevanju rodnosti¹⁴.

Ne glede na družbenozgodovinske okoliščine in prevladujoče moralne tradicije bi bilo prav, da si končno priznamo, da tudi v Sloveniji naravo izkoriščamo zelo pretirano, predvsem pa porabljamo naravo drugih delov sveta. Prebivalec razvitih držav, kamor sodimo tudi mi, na leto porabi povprečno 70.000 kilogramov naravnih virov (Daly, 2004), od tega pol do tri četrtine vrnemo v naravo kot odpadke, ocenjuje pa se, da bi bil ob upoštevanju posrednih učinkov proizvodnje, ki jih gospodarska aktivnost neposredno ne meri, npr. erozija prsti, stranski učinki rabe zemljine ipd., odmet nazaj v naravo še precej večji (Hunter, 2000). Poraba bi se zaradi vedno bolj učinkovitih tehnologij v zadnjih desetletjih lahko zmanjševala, vendar se ne. Tehnološki napredek – kolikor ga ne gre neposredno v večji dobiček lastnikov produkcijskih sredstev – porabimo tako, da več trošimo, ne tako, da bi bili bolj varčni. Mednarodna primerjava¹⁵ (gl. Global Footprint Network) za leto 2012¹⁶ pokaže, da je biološka zmogljivost¹⁷ Slovenije enaka 2,4 globalnega hektara¹⁸ na prebivalca, medtem ko je ekološki

10 Tudi ob le 0,5-odstotni letni rasti – nekateri napovedujejo postopno upadanje rasti v naslednjih desetletjih – bi bilo število prebivalcev še vedno 9 milijard. Zadnja ocena Združenih narodov je 9,7 milijarde, <http://www.un.org/en/development/desa/news/population/2015-report.html>.

11 Toliko je bilo ljudi na Zemlji okoli leta 1920, https://en.wikipedia.org/wiki/Projections_of_population_growth.

12 Težavo pri razumevanju predstavlja tudi dejstvo, da je rast prebivalstva eksponentna in ne linearna funkcija.

13 Špekulacije, da bi lahko razvili popolnoma nove tehnologije oz. (materialne) naravne vire izrabljali bistveno bolj učinkovito, zaradi česar bi bil problem števila uporabnikov lahko veliko manjši oz. bi se kritični meji približevali počasneje, v članku namerno ne razvijam. Osnovni fizikalni zakoni, tako ohranjanje energije kakor tudi drugi zakon termodinamike (entropijski), se ne bodo spremenili.

14 Splošno mnenje v družbi je naklonjeno spodbujanju rodnosti (v letu 2006 se je pripravljala celo Strategija za dvig rodnosti v Sloveniji, http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/strategija_rodnost_osnutek_151106.pdf), kljub temu oz. po drugi strani pa nasprotujemo priseljevanju, tako npr. anketa Dela z začetka leta 2017 kaže, da več kot dve tretjini Slovencev podpirata zaostrene ukrepe, predlagane v novem zakonu o tujcih (<http://www.delo.si/novice/politika/anketa-dela-zakon-o-tujcih-s-kar-dvotretjinsko-podporo.html>).

15 Podatke za Slovenijo objavlja tudi Agencija RS za okolje v okviru Poročila o stanju okolja na spletnem naslovu: http://www.arso.gov.si/soer/podnebnne_spremembe.html.

16 Ob zadnjem preverjanju virov se je pokazalo, da so v času oddaje članka na spletni strani http://www.footprintnetwork.org/content/documents/ecological_footprint_nations/ [19. 10. 2017] posodobili podatke, zdaj so na voljo že za leto 2013, podan pa je tudi seznam držav s presežkom biološke zmogljivosti (zelene) ter tistih s primanjkljajem biološke zmogljivosti (rdeče), med slednjimi seveda najdemo tudi Slovenijo.

17 Biološka zmogljivost (države) je produktivnost vseh (njenih) ekoloških virov, tj. polj, travnikov, gozdov, ribiških območij in stavbnih zemljišč. Te površine, še posebej, če so neposeljene oz. neizkoriščane, se uporablja tudi za absorpcijo odpadkov in onesnaženja, ki ga ustvarjamo, vključno z izpusti CO₂, kar se znotraj ekosistemskih storitev označuje kot oskrbne in regulacijske storitve.

18 Globalni hektar je standardizirana površina (zemeljskega površja) s povprečno produktivnostjo.

odtis¹⁹ oz. naša dejanska poraba enaka 5,8 globalnega hektara na prebivalca. **To pomeni, da porabljamo več kot dvakrat toliko narave, kot je imamo na voljo**²⁰. Po navedbah organizacije Global Footprint Network (2013–2017) je planet Zemlja v ekološkem primanjkljaju že od leta 1970. Že konec devetdesetih let prejšnjega stoletja je bil ekološki odtis vsega človeštva vsaj za tretjino večji od Zemljine biološke reprodukcijske zmogljivosti, danes pa letno porabljamo približno 1,6 Zemlje, torej globalno biološko zmogljivost presegamo za 60 %. To je zajeto v trditvi, da si izposojamo od prihodnjih generacij.

Pri ohranjanju narave ne gre več za »metuljčke«, »žabice«, veličastna drevesa in lepe skalne osamelce. Dokler v nekaterih delih sveta še porabljajo bistveno manj bioloških zmogljivosti, kakor jih nudi njihova narava, ter so jih pripravljeni odstopati bolj razvitim potrošnim državam, bo življenjski standard, na kakršnega smo se privadili, še mogoč. Ko bodo našemu enak standard zahtevali tudi prebivalci t. i. dežel v razvoju, bo ogrožen obstoj civilizacije²¹, kakršno poznamo. O končnosti virov na Zemlji že dalj časa obstajajo (ekonomski) učbeniki (Daly, 2004), ki zadeve razumljivo razložijo: vsaka ekonomska produkcija terja dotok naravnih virov, ki ga omogočajo zaloge naravnega kapitala, te pa so končne. Problem kapitalizma je, da ne priznava teh osnovnih zakonov (narave), kot je na kratko povzeto v *ad hoc* zakonih kapitalizma, podanih kot nasprotje zakonov narave (Foster, 2012).

Če so »žabice« dobri in pravilno razumljeni simbolni sprožilci odgovornejšega odnosa do narave, potem je folklor z njimi upravičena.

3 REALNOST: 1) ALIANSA (EVROPSKA UNIJA), 2) MOJA DRŽAVA (SLOVENIJA) TER 3) POSAMEZNIK IN NJEGOVA NARAVA

V poglavju bom predstavila dva primera konkretnih, veljavnih in aktualnih strateških dokumentov. Prvi je poročilo, ki ga je pripravila EU in opisuje dejansko stanje narave v EU ter vpliv EU na svetovno stanje narave. Drugega, strateškega, ki naj bi govoril tudi o odnosu družbe do narave, je objavila Slovenija oz. njena vlada. V nobenem od obeh dokumentov ni zaznati, da se bo odgovornejši odnos do narave začel udeležati z vrha, zato se bom v tretjem odstavku tega poglavja pomudila pri posamezniku, gradniku družbe (oz. članu države, ki se pridružuje zvezam držav) in *de iure* odločevalcu. Je posameznik tak, da ne more imeti rad narave, ali ga v to pripravi(jo) sistem(i)? Sklic na sodobno behavioristično vedenje naj bi pomagal pri razumevanju človekovega delovanja.

19 Ekološki odtis meri ekološke vire, ki jih prebivalci potrebujejo oz. zahtevajo za proizvodnjo vseh svojih potrošnih dobrin (rastlinska hrana, meso in ribe, les in drugi gozdni produkti, infrastruktura). Drugi opis pravi, da ekološki odtis meri, kako hitro porabljamo vire in proizvajamo odpadke.

20 Povedano drugače, če bi na ozemlju Slovenije želeli živeti le od virov, ki nam jih daje lastna narava, bi nas moralo biti več kot dvakrat manj, če bi želeli ohranjati sedanji standard in način življenja.

21 Za primerjavo: V letih od osamosvojitve se je poraba narave na prebivalca v Sloveniji skoraj podvojila.

3.1 ALIANSA – VMESNO POROČILO O STRATEGIJI BIOTSKE RAZNOVRSTNOSTI²² EU OD 2011 DO 2020, POROČILO EVROPSKE KOMISIJE (V NADALJEVANJU EK) PARLAMENTU

EK (Evropska komisija, 2015) sporoča, da je biotska raznovrstnost, pestrost živega sveta na Zemlji, podlaga za gospodarstvo in naše dobro počutje in da se osnovne ekosistemske storitve²³ slabšajo, kar merijo kazalniki šestih ciljev strategije. Zastavljenih vrednosti kazalnikov ne dosegamo. S tem povezani oportunitetni strošek ocenjujejo na 50 milijard evrov letno. Mlačnost politike pri preprečevanju upadanja biotske pestrosti je ocenjena na do 7 % svetovnega BDP, pri čemer bodo najhuje trpele revne dežele ter posebej revno podeželje. Ugotavljajo, da pri skupnem cilju ustaviti upadanje biotske raznovrstnosti in degradacijo ekosistemskih storitev ni opaznega napredka. Vpliv evropske potrošnje na stanje globalne biotske raznovrstnosti ostaja velik, na osnovi sedanje situacije stanja ne moremo pričakovati doseganja globalnih ciljev konvencije o biotski raznovrstnosti. Poročilo vsebuje tudi grafični prikaz ekološkega odtisa po celinah, iz katerega je razvidno, da največ preveč narave (biološke zmogljivosti) glede na razpoložljivo porabljajo ZDA, EU in Srednji vzhod, na račun drugih delov sveta²⁴, predvsem Južne Amerike, Azije in Afrike.

Poročilo (Evropska komisija, 2015) je bilo objavljeno oktobra 2015, do mejnega leta 2020 je zdaj minilo že skoraj tri četrtine časa. Poročilo zaključí, da bodo cilji EU in prispevek EU h globalnim ciljem biotske raznovrstnosti lahko doseženi le, če se bo izvajanje ukrepov in izvrševanje sprejetih (zakonodajnih) regulativ začelo udeležati veliko bolj odločno kot doslej. Malo je verjetno, da bi se trendi v zadnjih dveh do treh letih obrnili²⁵; EU še naprej pomembno (negativno) vpliva na zmožnost, da bi biotska raznovrstnost zmogla ustrezno dolgoročno zadovoljevati človeške potrebe.

Podobno neugodno je zadnje poročilo o trajnostnem razvoju v EU iz leta 2015 (Eurostat, 2015). Od prejšnjega iz leta 2009 ni videti večjega napredka, dolgoročni trendi večine t. i. ključnih kazalnikov²⁶ niso optimistični, konkretno so le trije označeni kot ugodni, pa še ti so vprašljivi²⁷. Kazalniki okolja v Sloveniji (ARSO, 2017) večinoma niso zeleni oz. stanje ni ugodno.

22 Obravnava torej samo biotsko raznovrstnost, ne ostalih okoljskih vidikov.

23 Ekosistemske storitve so dobrobiti, ki nam jih daje narava oz. ekosistemi. Koncept omogoča enoten metodološki pristop k ovrednotenju storitev narave za človeka. Ovrednotenje ni nujno finančno, čeprav se zdi, da nam je prav takšna ponazoritev še najbolj razumljiva.

24 Pritisk beguncev iz revnejših dežel v Evropo in ZDA nas ne bi smel presenečati; ropanje njihovih dežel s strani t. i. razvitega sveta bodisi s pomočjo nevidne roke trga bodisi z vidnimi pestmi in orožjem ne more ostati ne(ob)čuteno.

25 Če bi to resno nameravali, bi danes že morali izvajati povsem konkretne varčevalne ukrepe, pa jih ne, saj bi to slabo vplivalo na gospodarsko rast.

26 Ključnih enajst kazalnikov je izbranih za deset področij: družbenoekonomski razvoj, trajnostna poraba in proizvodnja, socialna vključenost, demografske spremembe, javno zdravje, klimatske spremembe in energija, trajnostni transport, naravni viri, globalno partnerstvo, dobro vladanje (za to področje ključni kazalnik ni določen).

27 Kot ugodni so označeni kazalniki: produktivnost virov (z opombo, da se je trend morda spremenil kot posledica manjše proizvodnje v času krize in v letih po njej), delež zaposlenih med starejšimi (ki upošteva le ta del populacije, ne pa nezaposlenih med mladimi oz. zaposlenosti v populaciji kot celoti), toplogredni plini (kjer se ne upošteva, da gre trenutno za alokacijo virov ter rabo energije iz drugih delov sveta).

3.2 DRŽAVA – VIZIJA SLOVENIJE 2050

Na začetku leta 2017 je bila predstavljena vizija Slovenije 2050²⁸ (Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko, 2017). Zelo dobro je izdelek ocenil Stane Saksida (Košak, 2017): dirigirano pripravljen spisek želja na podlagi predstavitve svetovnih trendov, brez resne analize za Slovenijo, in ob predpostavki, da bo družbeni red ostal enak. Povzetek vizije sociolog ocenjuje kot »sestavljen iz dejstev, nesmislov in želja²⁹«. K splošni družboslovčevi oceni ni česa dodati. Takšna vizija ne more biti strateški dokument razvoja Slovenije, iz katerega bi – po teoriji – sledil akcijski načrt, katerega izvajanje bi pripeljalo do realizacije (merljivih) strateških ciljev, dobrih za naravo.

Pri podrobnem branju (celotnega) dokumenta mi je posebej padlo v oči, da razen kakšne nesmiselne, morda pravljичne floskule³⁰ o ohranjanju narave sploh ne govori. V podkrepitev vtisa sem po temeljitem prebiranju dokumenta v njem z iskalnikom besedilnega urejevalnika preštela znakovne nize »narav«, da bi poskusila še količinsko³¹ ugotoviti, ali vizija res govori o okolju in naravi. »**Narav**« se pojavi osemindvajsetkrat, od tega dvanajstkrat v sintagmah, ki bi jih lahko poimenovali poskusi vsebine, ki pa ostajajo le na ravni nastavkov, pa še to praktično izključno v pomenu naravni viri³², osemkrat v nedoločljivem ali splošnem pomenu, petkrat v različnih frazah in trikrat v drugih pomenih (kot npr. narava stvari). Zaradi skromne pojavnosti korena »narav« in zaradi v uvodu omenjene politične umeščenosti naravovarstva v okvir okoljevarstva, kar prispeva k istovetenju ali mešanju obojega, sem nato preštela še znakovni niz »**okolj**«, ki se pojavi štiriinpetdesetkrat, od tega dvajsetkrat v sintagmah, ki bi jih lahko spet poimenovali poskusi vsebine, vendar ostajajo predvsem na ravni nastavkov, štirikrat v nedoločljivem ali splošnem pomenu (ki pa se nanaša na (naravno) okolje ali življenjski prostor), petnajstkrat v frazah, ki se nanašajo na (naravno) okolje, in petnajstkrat v pomenu poslovnega okolja. Celoten dokument (88 strani) ima 14.768 besed, od njih je »okolj« in »narav« skupaj 0,6 %. V Viziji Slovenije 2050 narave ni.

Kaj smo državljani Slovenije (plačniki izdelka) dobili s tem dokumentom? Smo protestirali in vladi pokazali, da bi se ob razpoložljivem znanju, podatkih in sedanji tehnologiji precej ceneje dalo priti do analize dejanskih mnenj o konkretnih vprašanjih od praktično celotne populacije? Glede na kakovost izdelka, vključno z njegovo dodano vrednostjo (tj. kaj nam prinaša novega), je slab evro, kolikor je delovno aktivni prebivalec plačal za to vizijo³³, vseeno veliko. Zadeva pa je gotovo dober prikaz delovanja sodobne odtujene države, ki ji

28 To bo tedaj, kot sem navedla v prejšnjem poglavju, ko nas bo na Zemlji verjetno že okrog 10 milijard.

29 S. Saksida: »Ljudi ne bi smeli vprašati, kaj si želijo, ampak kakšna so njihova pričakovanja.«

30 Npr. »Želim si, da bi Slovenija ostala država, kjer se zjutraj lahko odpraviš na dnevni sprehod iz glavnega mesta, nabiraš gobe in morda srečaš medveda ali volka.«

31 Kvalitativna vsebnost narave v dokumentu, kot mi je ostala po pazljivem branju, me žal ni zadovoljila.

32 Pri čemer pogrešam kakršnokoli resnejšo obravnavo (rabe) naravnih virov.

33 Morda ne smemo spregledati, da vizija pomeni tudi: vidna zaznava brez stvarne podlage, privid; http://bos.zrcsazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=vizija&hs=1.

sicer nihče ne bo mogel očitati, da ne sledi trendom, očitno pa resno računa na pasivnega in nezainteresiranega volivca.

Kaže, da nemočni državljani kljub neznosni enostavnosti, ki jo nudi široko dostopna tehnologija (internet), niti ne pomisli, da bi na spletno stran za predloge državljanov sporočil svoje predloge ali doprinos k uresničevanju strategije. Nalični spletni strani, kjer se zbirajo zabeleške o prispevkih k (izvajanju?) vizije, in sicer po skupinah država, organizacije in posamezniki, se je v vseh treh skupaj do maja 2017 nabralo le devet objav z le tremi različnimi datumi 8. 2. 2017, 15. 2. 2017 in 10. 4. 2017³⁴.

Po (za državo relativno poceni) poskusu, pri katerem nas je vodil OECD³⁵, se je pokazalo, da je bila predpostavka države, da se državljani za vizijo ne bodo menili, pravilna³⁶. Vseeno pa bi bila podrobna preučitev stare slovenske modrosti (Medvešček - Klančar, 2016) veliko cenejša, kot je bila priprava vizije, rezultat pa veliko bolj vsebinski. Pa še iz domačega vedenja bi črpali. V prilogi podajam izbor izjav t. i. naravovercev, ki se nanašajo na spoštovanje in varovanje narave oz. na odnos do življenja (in družbe) (Medvešček - Klančar, 2016), ki so vsebinsko le povzete, po strukturi pa zložene v današnje konceptualne okvire. Vzporedno z naravoverci³⁷, ki jih žal ni več (veliko) med nami in bi jih kdo utegnil označiti za neuke³⁸ kmete, velja poudariti, da je stališče pomembnega slovenskega intelektualca Borisa Pahorja pravzaprav enako. V nedavnem pogovoru (Kramžar, 2017) je med drugim dejal: »... raje se držim Spinoze. On je bil moder človek, je rekel, da sta bog in narava isto.« Prav za to pa tudi gre.

V obstoječih zvezah (EU, naša nacionalna država), kjer se ravnamo po uveljavljenih doktrinah, nam – kar se tiče ravnanja z naravo – ne gre najbolje. Če torej niti v razvitih, dobro organiziranih sistemih ne znamo najti pametnih rešitev³⁹ za ravnanje z naravo oz. naravo vse bolj uničujemo in nam je vse manj mar zanjo, se moramo vprašati: Je problem morda v nas, ljudeh, gradnikih sistema? Je morda posledica naših imanentnih lastnosti in zato *a priori* nerešljiv? Na srečo novejša dognanja kažejo, da niti ne.

34 Zadnje preverjanje na <http://slovenija2050.si/kategorija/uresnicevanje-vizije/> za ta sestavek je bilo 24. 4. 2017. Tik pred končno oddajo članka, konec septembra 2017, je opaziti še šest dodatnih objav, tri v maju ter po ena v mesecih od junija do avgusta. Vsi primeri so s področij inovativnost-učenje-kakovost življenja-identiteta, s področja skrbi za naravo jih ni.

35 V predstavitvi Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj na <http://www.oecd.org/about/> je med štirimi zadevami, na katere se osredotoča delovanje OECD, na prvem mestu navedeno: *vračanje zaupanja v trge in inštitucije, ki omogočajo njihovo delovanje*.

36 Na mestu je poziv k branju odstavka (Kardelj, 1977) o delovanju odtujene države v času krize, ki se zaključí z: »Buržoazni politični pluralizem tako državljana odtuja vse vsaj radikalno omejuje pri možnosti, da bi neposredno vplival na urejanje problemov na področju svojih konkretnih razrednih in življenjskih interesov.«

37 Medvešček - Klančar (2016) uporablja alternativno izraza »naravoverec« ali »staroverec«. V izjemno obsežni monografiji zapisuje pričevanja starih prebivalcev Posočja, ki jih je zbiral od petdesetih let dvajsetega stoletja.

38 Kot se vedno znova izkaže, posameznikovo delovanje kot tudi temeljni etični principi nimajo veliko zveze z izobrazbo ali drugimi statusnimi oznakami oz. žal izobraženost ne prispeva ključno k človekovi morali.

39 V smislu od zgoraj navzdol.

3.3 POSAMEZNIK – ČLOVEK IN NJEGOVA NARAVA

Družbo (in državo) sestavljamo državljani posamezniki. Naša kulturna tradicija je antropocentrična, vendar zahodne demokracije ne temeljijo (več) na veri, ampak gre za voljo posameznikov bodisi neposredno bodisi (kot je bolj običajno) posredno (parlamentarni sistem). Posameznik naj bi nujno bil egoističen, usmerjen vase. Tako tudi javni duh drsi proti svojemu nasprotju, družbi posameznikov, ki se kot suvereni potrošniki zatekamo vsak v svoj zasebni svet potrošnje (Dupuy, 2016). Kaj in koliko je posameznik zmožen in pripravljen storiti za splošno dobro?

Že klasična ekonomska teorija ugotavlja, da večji zaslužek (in z njim obet imeti več zaradi večje kupne moči) ni v nedogled prožen: obstaja meja, nad katero dodatna davčna obremenitev posameznika ne napelje na to, da bi delal manj (Samuelson in Nordhaus, 1998), saj pravo realizacijo človek najde v odnosih z drugimi, kar je povezano z opravljanjem aktivnosti, ki niso nujno pridobitne. Mnoge študije (npr. Ariely, 2010) kažejo, da človek ni samo ali predvsem *homo economicus*. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so znanstveniki glede človeške narave še verjeli, da smo ljudje racionalni in da na splošno razmišljamo preudarno in ravnomo ekonomistično, oddaljitev od racionalnosti (napake) pa je le posledica čustev, kot je npr. strah. Po novejših dognanjih (Kahneman, 2016) pa sistemske napake pri razmišljanju lahko pripišemo delovanju kognitivnega sistema, ne pa (le) čustvom, ki bi kvarila razmišljanje. Naš kognitivni sistem temelji bolj na heuristikah⁴⁰ kakor na logiki in je zelo pristranski, naš um je privzeto dovzeten za sistematske napake. V negotovosti več tvegamo in se vedno odločamo pristransko, stalno in sistemsko kršimo pravila racionalne izbire. Brez težav razmišljamo asociativno, metaforično ali po principu vzroka in posledice, ne pa statistično, saj to terja razmišljanje o več stvareh hkrati, za kar pa nismo narejeni. Verjetno imamo zato toliko težav pri razumevanju kompleksnih problemov, kakršni so tudi okoljski, v strahu pa ravnomo ali iracionalno, kakor da nič ne vemo, ali pa se s problemi raje ne ukvarjamo in na naše odločitve pri težavni izbiri vplivajo nepomembne značilnosti te izbire. To pa še ne pomeni, da je potem vseeno ali celo prav, da pomembne odločitve glede skupnih zadev prepustimo politikom, ali da si ne bi mogli vzeti potrebnega časa za počasen premislek, ko pomembnost problema to zahteva.

Predpostavljamo, da so ekonomski agenti racionalni, namreč postavlja osnovo za libertaren⁴¹ pristop k javni politiki, ki temelji na nevmešavanju v posameznikovo pravico do svobodne izbire, razen če gre na škodo drugih. Čeprav na drugi strani zagovarjajo ideje o družbenih možganih⁴² (Midgley, 2010), torej o tem, da ljudje med seboj naravno sodelujemo in smo medsebojno povezani, pa politične strukture še naprej občudujejo le učinkovitost

40 Hevristika predstavlja iz izkušenj pridobljene načine in metode reševanja problemov. Če se logika ukvarja s formalnostjo sklepanja iz premis do zaključka, je hevristika psihološki vidik reševanja problemov, tj. kako med možnimi rešitvami najti najpreprostejšo, <https://sl.wikipedia.org/wiki/Hevristika>.

41 Libertarec: tisti, ki dosledno verjame v svobodni trg in zasebno lastnino, je proti davkom in prispevanju k javnemu oz. skupnemu dobru, razen kolikor to neposredno koristi njemu.

42 Angl. *social brain*.

trgov⁴³ pri dajanju dobrin (tistim) ljudem, ki so zanje pripravljeni največ plačati. Čezmerno izkoriščanje narave oblastnih struktur v resnici ne zanima, saj podpirajo razcvet vedno ostrejšega kapitalizma⁴⁴; vse pogostejše se zdi, kakor da so vlade v službi (mednarodnih) korporacij, posamezniki – volivci pa se čutimo vedno bolj nemočni in brez pravega vpliva na družbeno realnost.

Veliko je bilo statističnih raziskav o delovanju človeka in njegovem zaznavanju sreče oz. zadovoljstva, torej tistega, kar v resnici potrebuje za dobro življenje (gl. podrobne opise v Kahnemanu, 2016). Zanimiv rezultat je na primer stopnja (dohodkovne) nasičenosti, nad katero se doživeto dobro počutje ne povečuje več: na območjih, kjer je življenje drago, je to letni prihodek gospodinjstva v višini približno 75.000 dolarjev⁴⁵. Sklep Kahnemanovih proučevanj človekove narave je, da bi moral biti ključni cilj politike zmanjševanje človeškega trpljenja, konkretno odpravljanje depresije in revščine, torej enega od treh manifestacij največjih problemov sveta, kot je opisano v drugem poglavju. Upošteva je navedeni letni prihodek, ki že zadošča za srečo, je sprememba k vzdržni rabi narave s stališča posameznika mogoča⁴⁶ takoj.

4 BRSTI SPREMEMB, POTEM PA O VERAH IN VERAH TER O TEORIJI MOŽNE POTI ZA NAPREJ

V poglavju poskušam na začetku nakazati nekaj primerov prebujajočih se pozitivnih praks, ki pokažejo, da se danes posameznik vendarle lahko odloči za alternative v smislu ohranjanja narave in naravnih virov, v nadaljevanju pa se pomudim pri pomembni in za človeka določujoči družbeni nadstavbi, tj. veri oz. ideologiji, ki usmerja njegovo ravnanje. Poseben poudarek na koncu namenim ključnim sporočilom Luca Ferryja (1995); glede na lucidnost njegove analize zgodovinskega razvoja naravo(okolje)varstvene misli morda v slovenskem prostoru še ni dovolj poznan.

4.1 POJAVLJANJE PRIMEROV ODKLONOV OD NARAVI NEPRIJAZNE POTROŠNIŠKE DRUŽBE, KAKRŠNO SMO RAZVILI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Ekološka⁴⁷ ekonomija v nasprotju z današnjo ekonomijo, ki terja stalno rast, kot optimalni način zagovarja nespremenljivo stanje⁴⁸ oz. nično rast⁴⁹ (Daly, 2004); skoraj nična je rast

43 Če npr. država za pripravo svoje dolgoročne vizije vključi cerkvi podobno organizacijo trgov, OECD, potem v njeni viziji narave seveda ne more biti.

44 Gl. npr. hitre postopke, s katerimi je naša država avstrijskemu podjetju Magna omogočila začetek gradnje lakirnice na Štajerskem.

45 To potrjuje prvo načelo ekološke družbe, da njen član preneha trošiti, ko je zadoščeno osnovnim človekovim potrebam, kot to opisuje Angus (2017), eden od teoretikov ekososialistične revolucije.

46 Zaključek temelji na preračunu, ki upošteva število prebivalcev na svetu in razpoložljivi podatek o svetovnem BDP za leto 2014, https://en.wikipedia.org/wiki/Gross_world_product.

47 Na recenzentovo pripombo sem prevedek »okoljska« v tej sintagmi nadomestila z njegovim predlogom »ekološka«.

48 Angl. *steady-state*.

49 Angl. *zero growth*.

dejansko tudi bila v večjem delu zapisane zgodovine (Piketty, 2015b). V letu 2010 sta Gerzema in D'Antonio (2011) objavila ugotovitve večletnega raziskovanja o vedenju potrošnikov. Ugotovila sta bistven premik⁵⁰ od kompulzivnega potrošništva k premišljenemu nakupovanju, ki temelji na novih vrednotah: prilagodljivost, zanašanje nase, poštenost, kakovost, prijaznost in skupnost. Ocenila sta, da je v ZDA že približno četrtnina prebivalstva »spend-shifterjev⁵¹«. Navajata, da do podobnih premikov pri trošenju prihaja tudi v Evropi (podobno: Europe's shifting consumers market, 2016), kjer se opaža npr. upad pomena velikih nakupovalnih središč⁵² in premik k manjšim trgovinam ter spletnim nakupom, prav tako kot v ZDA pa tudi premik od lova za absolutno najnižjimi cenami proti iskanju izdelkov, ki predstavljajo dobro vrednost glede na ceno (Faelli et al., 2016).

Namesto izraza potrošnik (angl. *consumer*) je bil skovan izraz *prosumer* (Gunelius, 2010). Gre za to, da kupci niso več preprosti porabniki izdelkov, ampak postajajo njihovi glasniki, še posebej, če je izdelek narejen po standardih, ki jih zagovarjajo in s katerimi se lahko identificirajo, npr. prijazno do okolja. Mnenja potrošnikov tako pomembno vplivajo na uspeh podjetja ali blagovne znamke, objavljajo pa se predvsem na družbenih omrežjih. Na spletu je najti tudi obsežne zbirke ocen posameznih izdelkov (GoodGuide, 2017), kjer se lahko potrošnik celovito – tudi v smislu vpliva izdelka na okolje – seznani z izdelkom, preden ga kupi. Statistične raziskave ugotavljajo (Sustainable Brands, 2007–2017), da vedno več potrošnikov⁵³ po vsem svetu čuti osebno odgovornost za družbena in okoljska vprašanja in od podjetij pričakuje odgovorno vedenje. Etsy.com⁵⁴ je na primer podjetje, kjer vsak rokodelc lahko ponuja in prodaja svoje (kakovostne, predvsem ročno narejene) izdelke ne glede na majhen obseg svoje produkcije⁵⁵, trgovske marže pa so nizke. Zanimiv je pogon B-korporacij (B Lab, 2017), skupnosti, ki trdi, da posel ne služi le lastnikom, ampak ima pomemben vpliv na družbo in planet, zato ni vseeno, kako poslujemo. Veliko je različnih zadrug oz. kooperativ, celo na področju bančništva se ena od takšnih razvija v naši neposredni bližini (Horvat, 2017). Na razpršeno lastništvo zagonskih podjetij, kar bi lahko dolgoročno⁵⁶ povzročilo velike spremembe v poslovanju podjetij, opozarjajo tudi finančne revije (Reinventing the company, 2015; Hansen, 2016).

50 Angl. *shift*.

51 Slovenskega prevedka nisem našla, zato uporabljam originalni angleški izraz *spend-shift*. Opisno bi lahko dejali, da gre za premik od običajnih potrošniških vzorcev, predvsem premik od običajnega odločanja pri nakupih tako v smislu vrste kot količine, torej za osveščeno, tudi okolju (naravi) prijaznejše trošenje.

52 Supermarketov, kjer se poleg hrane prodaja tudi skorajda vse ostale potrošne dobrine, ki se ponavadi nahajajo zunaj (mestnih) središč, tj. na obrobju, kar pomeni, da se mora potrošnik vanje odpeljati vsaj nekaj kilometrov daleč.

53 Kazalniki potrošnje v gospodinjstvih v Sloveniji sicer trenutno ne kažejo ugodnega stanja, saj med njimi ni takih, ki bi imeli oceno zeleno, tj. dobro, http://kazalci.arslo.gov.si/?data=group&group_id=12.

54 Med ponudniki so tudi posamezni slovenski rokodelci.

55 Izdelek se naredi po naročilu, torej glede na dejanske potrebe.

56 Pri tem bi bila za ustrezen in pravočasen odziv na spremembo potrebna analiza, ki bi povedala, kaj bi spremenjeni načini odnosov med proizvajalci, posredniki in končnimi potrošniki pomenili v praksi, glede na to, da se je distribucija izdelkov po proizvodnji končala s koncem fevdalizma, medtem ko kapitalizem funkcionira z mehanizmi za recikliranje presežkov (gl. npr. opis v Varufakis, 2015).

4.2 VERA DANAŠNJEGA ČASA: NEOLIBERALIZEM

Preden opišem teoretične osnove možne poti naprej, ki jim v prid govori prejšnji kratek odstavek o spremembah pri (ne več majhnem) delu posameznikov, se ustavimo še pri različnih verah. Najprej se z modrostjo »Kot vidiš, je v naravi vse zelo enostavno, šele kapitalizem je vse stvari zavozlal in nas s tem popolnoma zmedel⁵⁷« (Medvešček - Klančar, 2016) pomudimo pri na videz večnem kapitalizmu. Kot ugotavlja Kirn (2016), je danes zelo nezaželeno govoriti o čemerkoli, kar »diši po socializmu«. Škoda pa bi bilo, da na novo odkrivamo reči, ki so že bile odkrite (Kuhn, 2012), čeprav so do dognanj prišli npr. trenutno nepopularni marksistični teoretiki. Problem kapitalizma je v slovenščini pojasnil že Kardelj (1977). Pravi, da buržoazija kot vladajoči razred potrebuje svobodo politizacije v družbi (svobodo ustanavljanja političnih strank in opredeljevanje ljudi zanje) zato, da bi konkreten razredni boj in spopade na področju družbenoekonomskih odnosov lahko v največji možni meri omejili na odločanje za podporo tej ali oni politični stranki; s tem je vladajoči razred lahko svoboden pri svojem ekonomskem odnosu do podrejenih in izkoriščanih razredov. »Ko državljani opravi svojo volilno funkcijo, nima več resnejšega vpliva na politiko. Dejanska oblast, ki jo opravlja buržoazija v imenu pravice do privatne lastnine, se odvija izven parlamenta. Tako se politični pluralizem dejansko izraža kot oblika zatiranja avtentičnih (pravnih) interesov človeka. Kakor v strankah ozki vrhovi in ne članstvo, tako tudi predstavniški organ vsega ljudstva – parlament – v praksi vse bolj izgublja dejansko oblast, krepi pa se moč vlade oz. izvršilnih organov, prek katerih tudi vrhovi zunajparlamentarne oblasti (ne le vrh vladajoče politične stranke) izvajajo svoj vpliv na državno oblast.« Kakor da bi brali opis sedanjega stanja, pa čeprav se je vmes spremenil družbeni sistem.

V novejšem delu o kapitalizmu (Harvey, 2012) je podana razlaga za njegovo neverjetno trajnost. Da neka misel postane prevladujoča, se mora razviti konceptualni aparat, ki nam lahko ugodí v celoti (naslovi vse naše želje, ideje, možnosti ...), in če je dovolj uspešen, se tako vpne v zdravo pamet, da obvelja za gotovega in nespornega. Temelj neoliberalizma sta človeško dostojanstvo in svoboda posameznika – tema vrhovnima vrednotama, idealom, ki jih ogrožajo ne le fašizem, komunizem in druge diktature, ampak tudi vse oblike državne intervencije, se je nemogoče upreti, pa čeprav je na koncu svoboda posameznika zreducirana na absurdno izbiro petintridesetih zobnih past, ki jih ponuja svobodni trg.

4.3 PROBLEM IDEOLOGIJE

Osnovno vodilo današnjih razvitih držav je ideologija gospodarske rasti, čeprav se tudi neekološki ekonomisti vse bolj strinjajo, da stalna rast ne le ni možna, ampak tudi nikoli v zgodovini v daljših obdobjih ni bila več kot kvečjemu enoodstotna, merjeno v rasti proizvoda na prebivalca (Piketty, 2015b). Ideologija rasti se je lahko uveljavila šele po tem, ko je bila z evropskim razsvetljenstvom narava – omejenosti naravnih virov se zavedamo vsaj od Adama Smitha (2010) – ustrezno izvzeta⁵⁸ iz družbe.

⁵⁷ Pričevalčeva izjava spraševalcu Medveščku - Klančarju ob razpravljanju o naravi.

⁵⁸ »Če je židovsko-krščanski monoteizem izvzel naravo iz vere, so anglo-ameriški ekonomisti (od približno 1880 dalje) izvzeli naravo iz ekonomije.« (Daly, 2004)

Problem ideologije dobro pojasni slovenski filozof Mladen Dolar (Markeš, 2017): »Da, ekonomizem, /.../ to je ideologija v čisti obliki. Ideologija ne nastopi takrat, ko so ljudje zavedeni od zanesenjaških idej, temveč takrat, ko se nekaj predstavi kot trda realnost, ki je popolnoma neideološka in samoumevna. Ko ideologiji uspe neko realnost prodati kot realnost, ki se je otrsela ideologij, šele takrat zares deluje. Neoliberalizmu je to uspelo v neverjetni meri.« To pojasnilo navajam dobesedno in v celoti, saj je pomembno za razumevanje utopičnosti ekosocializma, ki ga predlaga Kirn (2016). Socializem je svojo zgodovinsko vlogo že odigral, kapitalizem pa je – kot vsaka vera – trdovraten oreh.

Če je ekonomska rast državna religija, potem je govorjenje o ohranjanju narave le mala herezija: bodisi ceneni lišp bodisi pesek v oči. Gledano v denarju je to drobiž, o katerem niti ne vodimo računov oz. ki si ga (bogata) družba lahko privošči, ne da bi jo to res kaj stalo. Za konkreten podatek se je spet najpripravnije ozreti v lastno državo. Razmerje porabe družbenih sredstev za naravo, ki je bilo podano pred šestimi leti (Turk et al., 2011), se ni spremenilo. Po spletno objavljenih podatkih Ministrstva za finance (2017) je za proračunsko postavko »Ohranjanje biotske raznovrstnosti in varstvo naravnih vrednot«⁵⁹ v letu 2017 namenjenih 6,8 milijona evrov od skupno 158 milijonov evrov, kolikor ima ožje MOP, ki mu v celoti (skupaj z agencijami, uradi in inšpektoratom) namenimo 230 milijonov evrov. V deležih to pomeni, da gre za varstvo narave le 0,7 odtisočka letnega proračuna oz. 4 odstotke od sredstev ožjega MOP. Od celotnega nacionalnega dohodka je to ništrc⁶⁰. Ohranjanje narave v denarju še pesek v oči ni, je le zanemarljivo majhen greh, ki ga državna religija zlahka dopusti.

Cerkev

Pri obravnavi ideologije ne moremo mimo katoliške cerkve, katere poglavar je leta 2015 izdal okrožnico o skrbi za naš skupni dom (Encyclical letter *Laudato Si'*..., 2015). Gotovo je treba pohvaliti ta cerkveni napor, še posebej dobro poznavanje trenutnih trendov s področja okoljevarstva in povezanih vedenj, vključno z besednimi zvezami iz popularne nevladne zelene retorike. Žal pa kljub radikalnosti, s katero papež Frančišek rad preseneča, nismo iz okrožnice izvedeli nič radikalno novega, niti v smislu znanja kot takega niti v smislu predloga konkretne akcije, ki bi lahko pokazala pot. Naslanjanje na trenutno moderna komunikacijska orodja ne more skriti, da ena lastovka še ne prinese pomladi in da je pismo predvsem leporečje. Celotno besedilo je še najbolj trkanje na vest (preprostega, ubogega, revnega, grešnega) posameznika, medtem ko pri spregi cerkve s kapitalom oz. vladajočimi ni nič novega: tistih, ki imajo moč in denar, enciklika ne naslavlja, le v Molitvi za našo Zemljo vernikom naloži, naj molijo⁶¹ zanje. (*Sic!*)

59 Obsega predvsem delovanje ZRSVN ter javnih zavodov – upravljavcev parkov, tj. gre predvsem za sredstva za plače zaposlenih v teh zavodih.

60 Manj kot dve stotinki odstotka BDP (podatek za BDP je za leto 2016, iz: <http://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/1>).

61 Gl. Encyclical letter *Laudato Si'*..., 2015, str. 80, prosti prevod iz angl. besedila: »... Razsvetli tiste, ki posedujejo moč in denar, / da se bodo znali izogniti grehu indifferenč, / da bodo ljubili skupno dobro, / pomagali šibkim / in skrbeli za ta svet, v katerem živimo.« Namesto jasnih navodil in nujnega poziva k spremenjenemu ravnanju tistim, ki imajo moč in denar, naj revni priprošnjujejo zanje k bogu očetu?

Nenavadno je, da sicer v besedah izjemno subtilen in politično korekten papež vseeno napade napačni antropocentrizem⁶², kakor da ne bi bilo jasno, da prav židovsko-krščanska tradicija že dva tisoč let promovira človekov večvrednostni kompleks in s tem utemeljuje človekovo prevlado in izkoriščanje narave. Tudi priznanje t. i. intrinzične vrednosti narave je le še dodatno metanje peska v oči: kakor da ni vsako vrednotenje narave pogojeno z vrednostnim sistemom, ki ga je izdelal človek, torej protinaravno *per se*, torej brez (absolutne) vrednosti.

Besedilo enciklike je bilo predstavljeno tudi v naši reviji (Dobravec, 2016), pri čemer se velja ustaviti predvsem ob avtorjevem povzetku z naslovom Naravni ritmi, kjer ni mogoče ne opaziti vzporednic z običaji, ki jih opisuje Medvešček - Klančar (2016), in če ta povzetek odraža prihajajoči novi pogled krščanstva, potem lahko tragikomično citiramo ljudski rek »Vse se povrne.« Če je res naravoverce (ki so spoštovali naravo, gl. Medvešček - Klančar, 2016) pregnjala in pregnala predvsem krščanska cerkev, potem se zdi, kakor da se je zdaj pokesala in njihovo izročilo na nek način restavrira, kar je spodbudno.

4.4 LUC FERRY: NOVI EKOLOŠKI RED

In končno k opisu teoretičnih osnov k možni poti naprej. Ena od pomembnih motivacij, ki me je gnala k pisanju tega prispevka, je prepoznanje, da (skoraj) vse že obstaja, je na voljo, le v roke moramo vzeti in uporabiti: teoretična dognanja, metodološka in praktična orodja, tudi podatkov je vedno več, metode podatkovnega rudarjenja pa danes omogočajo učinkovito ekstrakcijo znanja tudi iz nestrukturiranih podatkov. Če so bile nekdaj velike razdalje po svetu in neobstoječa ali šibka komunikacija krive, da so se enake rešitve neodvisno sočasno pojavile na več mestih (Kuhn, 2012) in se le počasi širile ali pa so se povsem pozabile, nam je danes ob dobrem shranjevanju in hitri izmenjavi informacij lahko (skoraj) vse na voljo praktično takoj. Tako se npr. iskanju radikalnih političnih gibanj – kot bi bil ekosocializem – za poziv k vzdržnejši rabi narave lahko izognemo že, če preberemo Novi ekološki red (Ferry, 1995), ki nam pokaže tudi to, da bi radikalni protimodernizem nujno vodil v očaranost z avtoritarnimi političnimi modeli, kakršnih pa si ne želimo. Socializem je kot družbeni red svojo možnost najbrž že dokončno zapravil⁶³. Pasti in prebrisanost kapitalizma, vključno s pojasnili neo-(liberalnega, kapitalističnega ...) pa so dobro predstavljene npr. v Harveyju (2012).

Ferry (1995) predstavi temeljito analizo družbenih gibanj, ki jih povezuje geslo ekološko naravarstvo⁶⁴. Kot možnost za prihodnost predlaga reformizem v okviru obstoječih

62 Možno bi sicer bilo, da je v resnici mišljen *androcentrizem*.

63 Internetni vir (List of socialist states, 2017) navaja, da so danes na svetu štiri enopartijske države, ki imajo v svojem imenu socialistična in temeljijo na marksizmu, navedenih je še deset, ki ne temeljijo na marksizmu, z izjemo ene pa imajo vse večstrankarski sistem.

64 Angl. (*deep*) *ecology*. Na spletnih straneh Filozofske fakultete sem našla prevedek »globinska ekologija«, vendar zaradi konkretne trenutne realnosti raje uporabljam izraz »ekološko naravarstvo«, s tem pa – predvsem zaradi radikalnosti njihovih idej v primerjavi s konformnostjo državnega naravarstva – mislim tako na nevladna naravarstvena društva kakor tudi na zelena in druga okoljska družbena gibanja.

demokracijskih sistemov, ne pa ekologije kot političnega gibanja⁶⁵. Spremembe v zahodnih demokracijah danes namreč ne bi smele več izhajati iz vere ali »vere«, ampak morajo v principu izhajati iz volje posameznikov.

Ključni problem, ki ga prepozna ekološko naravovarstvo, je manko pravnega sistema, v katerem bi bili deli narave (npr. živali, park, gozd, skala⁶⁶) pravne osebe⁶⁷. Od prvih pobud⁶⁸ v Kanadi in ZDA v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja danes že imamo zakonodajo, ki sankcionira zločine proti okolju, tudi v primerih, ko ne gre v prvi vrsti za človekove interese in pravice (do čistega okolja), čeprav večinoma še vedno gre predvsem za to⁶⁹. Ključna težava pa je v tem, da nihče ne more vedeti, kaj je v interesu skale ali drevesa. Zato je tudi ravnanje ekologov (ali naravovarstvenikov) (le) antropocentrično, saj vendar tudi oni presoja (le) kot ljudje. Skrajni ekologi torej svoje prepričanje utemeljujejo na nečem, kar je v osnovi nepremostljivo logično protislovje⁷⁰, ki ga lahko rešimo tako, da omogočimo (demokracijsko) glasovanje vsem, odločitev pa odraža voljo večine.

Za iskanja, kakršna naslavlja Kirn (2016), je pomembno spoznanje, da je prav humanizem, ki v ospredje postavi človeka, bil povod za kolonizacijo narave in da je moderni človek nenaravno bitje, ki kot takšno lahko živi le po pravnih, ne pa po naravnih zakonih (Ferry, 1995). Humanizem torej ne more biti odgovor na krizo modernega industrializiranega sveta, saj je pravzaprav tisto, kar pomaga utemeljevati neoliberalizem (Harvey, 2012). Zdi se, da je ideja o normativni, neantropocentrični (torej protihumanistični) etiki protislovje samo po sebi, zato se zastavlja vprašanje, ali je sedanja civilizacija (moderna, inovativna družba) res že v sami osnovi nezdružljiva s skrbjo za naravo. Romantične nostalgije in utopične ideje, še posebej že preizkušeni družbeni redi, ki se niso obnesli, pa ne morejo biti nič drugega kakor stvar preteklosti ali sentimentalnih sanjarij (Ferry, 1995).

Ferry (1995) kot odgovor predlaga novi ekološki demokratični družbeni red, kajti ljubezen do narave vidi v demokratični naklonjenosti, ki jo deli velika večina posameznikov, ki ne želijo degradacije narave in prisegajo na kakovost življenja, ki je rezultat sinteze med naravo in kulturo⁷¹. Meni, da gre za nekakšen notranji zakon, za katerega se zdi, kot da je lasten vsakemu posamezniku, zato v resnici ne potrebujemo zakona, ki bi nam bil vsiljen od zunaj. Danes nas označujeta tako odpor do revolucionarjev kot do dogmatskih avtoritet, ne vodi nas

65 »Ekologija ne more biti samostojna politična sila. Kot politično gibanje ekologija ne more biti demokratična; kot demokratično gibanje pa mora opustiti iluzijo velike politične ideje« (Ferry, 1995).

66 »Sele ko dovolj velikemu delu prebivalcev vprašanje »Ali imajo skale pravice?« ne bo (več) smešno, bomo sposobni resnega reševanja naraščajoče ekološke krize.« (Nash, 1977 cit. po Ferryju, 1995).

67 Znamenita je izjava: »Po emancipaciji črncev, žensk, otrok in živali je nastopil čas tudi za drevesa in kamne.« (Nash, 1977, cit. po Ferryju, 1995).

68 Ferry (1995) poda tudi poglobljeno analizo za razvoj naravovarstva pomembnih teoretičnih izpeljav iz časa nacistične Nemčije, ki se jih običajno ne omenja, čeprav so nedvomno sprožile val nadaljnjega razvoja na področju.

69 Slovenski Kazenski zakonik vsebuje poglavje *Kazniva dejanja zoper okolje, prostor in naravne dobrine*.

70 Po Ferryju (1995), angl. *performative contradiction*.

71 Prim. mnenjske raziskave o naravovarstvenih temah na Eurobarometru (Evropska komisija, 1995–2017), med njimi še posebej visoko naravovarstveno osveščenost Slovencev.

več mistični up ali boj za nekaj onstran realnega sveta, demokratičnost pa odpira neskončen prostor za premislek in akcijo. Demokratično in avtentično usmerjeni individualizem je tisto v nas, kar nas danes vodi k želji po ohranjanju okolja. Javnomnenjske ankete (o njih so poročali Turk in sodelavci, 2011) kažejo veliko naklonjenost naravi, še posebej pa smo v Sloveniji tudi ponosni na našo edinstveno in bogato, lepo naravo. Ljudje si moramo (le še) vzeti možnost, da ta naklonjenost ne bo ostala le načelna, da jo torej izrazimo z demokratičnim odločanjem in od (obstoječih) nosilcev oblasti zahtevamo izvedbo.

Dvomljivec se bo vprašal, ali ni Ferryjevo razmišljanje samo še en dobromisleči oksimoron, potem ko je preučil vse, kar se je že pojavilo, prepoznal utopije in zavrnil radikalizme, ali pa ima prav in je to, kar ponuja, realno. So res ena od večjih ovir pri iskanju (ekološke) rešitve za svet nacionalne države in neobstoj globalnega pravnega reda (Szombatfalvy, 2010)? Kot meni Harvey (2012), je pomen nacionalnih držav pri vzdrževanju kapitalizma bistveno precenjen⁷². Kar se posameznika tiče, pa se je že dalj časa domnevalo, da ne deluje predvsem in le kot *homo economicus* (Pepper, 1996), in odkritja s področja behavioristične psihologije, ki smo jih omenili prej, to potrjujejo (Ariely, 2010; Kahneman, 2016). Nastala kriza, depresija ob naraščajočih ekoloških problemih, h katere reševanju poziva Kahneman (2016), nikakor ni začasna, umik v zasebno sfero in egoizem, kamor se zateka nemočni posameznik, pa tudi ne bosta kmalu nadomeščena z novim (ekološkim) nadnačrtom (Ferry, 1995). Kriza je namreč strukturna, je del zgodovinskega razvoja posvetnega demokratičnega sveta, a rešiti jo bo vseeno še vedno najprimerneje demokratično. Če navedem še najslavnejši Kardeljev izrek: »Sreče človeku ne more dati niti država niti sistem niti politična stranka. Srečo si lahko človek ustvari samo sam. Toda ne sam kot posameznik, ampak samo v enakopravnih odnosih z drugimi ljudmi«, lahko le ponovim že zapisano misel, da je večina vedenja o tem, **kaj** bi bilo treba narediti, že dolgo na voljo, čaka pa nas seveda izvedba. Dodatni optimizem prinaša Piketty (2015a), ki v eseju o neenakosti in redistribuciji navaja, da ankete o družbeni pravičnosti kažejo, da ljudje precej soglasno sprejemajo zamisel o nujnem odpravljanju neenakosti, ki je posledica dejavnikov, na katere posameznik nima vpliva. Ferryjev optimizem se zdi pravzaprav vse manj utopičen, saj je vse več znakov, da se posamezniki in družbena zavest večine razvijajo v pravo smer.

5 ZAKLJUČEK

Po javnomnenjskih anketah (Evropska komisija, 1995–2017) Slovenci izkazujemo nadpovprečno naravovarstveno osveščenost, v EU smo med najboljše seznanjenimi z Naturo 2000 in zatrjujemo, da prispevamo in smo pripravljeni ukrepati za ohranjanje narave. Še preden smo se priključili EU, smo bili Slovenci znani po tem, da smo zelo ponosni na svojo prelepo naravo. Če govorimo to, kar tudi v resnici mislimo, potem v naši državi sprejem naravi prijaznih odločitev ne bi smel biti problem, če bi le ljudje imeli dejansko možnost odločanja. Spremeniti bi morali politiko, ne ljudi.

⁷² Konec koncev ne gre za povsem naključen proces, ampak je bil v ozadju ves čas nadnacionalni načrt, gl. npr. opis srečanja v Bretton Woodsu leta 1944 v Varufakisu (2015).

Kot pravi Ferry, mora politika le moderirati avtonomno kolektivno odločanje in se s tem zoperstavljati kulturi egocentričnosti, h kateri se zdaj mnogi zatekamo. To pa predpostavlja tudi redefinicijo vloge politikov in intelektualcev v službi politikov: ne da se jih spet pokliče, da oblikujejo še en veliki mesijanski nadnačrt (Ferry, 1995), ampak bodo morali (le) pomagati pri organizaciji, razčiščenju in razvozlanju velikih razprav. Strokovnjaki morajo za kompleksne probleme (te je težko reševati, zato jih je treba korektno pojasniti in človeku dopustiti, da jih počasi in dobro premisli, kot sem opisala v 3.3), ki se tičejo vseh ljudi, taki so okoljski problemi, pripraviti poštene analize in nazorne predstavitve dejstev, upoštevaje najboljše razpoložljivo znanje, politiki pa morajo brez fig v žepu moderirati odločanje in izvesti tisto odločitev, ki jo izbere večina državljanov. Namesto da je Vlada RS tehnicistično odtujeno, z najetimi, ne neodvisnimi⁷³ tujimi strokovnjaki pripravila puhlo Vizijo Slovenije 2050, neke vrste nadnačrt, bi ob pomoči spletnih tehnologij lahko izvedla dejansko demokratično odločanje vseh prebivalcev Slovenije o tem, v kakšni Sloveniji želijo prebivati. Tudi odgovor na vprašanje **kako** je torej že na voljo. Le še prava vprašanja je treba oblikovati. Ferryjev optimizem ni neuresničljiv. Ko bo dovolj velik del ljudi glasoval za naravi prijazno ravnanje, bomo pametnemu ukrepu v demokraciji pač morali slediti vsi.

Če Slovenija že ni postala druga Švica, kot je bilo obljubljeno pred petindvajsetimi leti, pa vsaj lahko postane prva država blaginje, ki bo državljanom ponudila možnost demokratične odločitve – morda prav po zgledu intenzivne švicarske demokracije⁷⁴ – tudi za življenje, ki bo dobro za človeka in za naravo. Vse potrebne strukture že obstajajo oz. jih je mogoče prilagoditi, potrebna je le izvedbena volja.

V družbena omrežja je na svetu danes vključenih več kot 2,5 milijarde uporabnikov (Statista, 2017), število teh pa hitro narašča, torej bo spletna skupnost v kratkem času lahko obsegala večino prebivalstva na Zemlji. S tem je, vsaj tehnično, mogoča tudi svetovna izvedba demokratičnega odločanja o naši skupni prihodnosti. Lahko bi pokazali, ali nam je za naravo res mar.

6 SUMMARY

The purpose of this article, after illustrating the current and gradually worsening state of nature through different examples, is to try to examine the possibilities for the future »order« where people (citizens) could vote for nature friendly decisions, which they fully support, knowing that the current over-exploitation of nature can only lead to doom. The idea is based on the presumption that the increasingly larger share of people who are aware of the importance of preserved nature, and the growing number of responsible consumers worldwide, form, or shall soon form, the prevailing public opinion in states. Therefore, the idea is to substitute the current

⁷³ OECD!

⁷⁴ »V Švici imajo ljudje povedati o tem, kako bo, več kakor v skoraj katerikoli drugi državi na svetu« (The Swiss Confederation, 2016).

Za vsako leto so vnaprej izbrani referendumski datumi, zvezni svet pa najmanj štiri mesece vnaprej odloči, o katerih predlogih se bo glasovalo.

alienated decision-making system (oligarchy) where elected representatives serve as enablers of the decisions of political parties that appear to promote further concentration of wealth in the hands of an ever smaller number of owners, at the expense of other people (non-owners), and that of nature, with a direct vote. The new role of experts in this new »ecological order« society would be to provide independent proposals for best solutions with clear estimates of costs and consequences (on nature), based on the best existing data and knowledge. The role of politicians would be to communicate these possible solutions, to organise the debates, to carry out the voting, and to implement the agreed solutions. As far as knowledge is concerned, it is worth pointing out that we already know a great deal nowadays, both about the natural as well as the social sciences side, and that there are still old wisdoms around, like the almost forgotten and left out Slovene nature-believers, who set the fundamental claims related to nature in a much better way than professional consultants can do today for an outsourced middle-term national *vision*. The technology to carry out the low-cost decision-making process, the internet and mobile phones, is available and widespread, and the number of people included (users) is growing daily. Recent social sciences discoveries show that, despite a long-held belief otherwise, human beings do not act primarily as economic agents, and they can even define an upper level of annual income above which their happiness stops increasing in correlation with growing income. This could stop the seemingly unstoppable ruthless exploitation of nature. Without any turbulent changes, even without social revolutions, the idea of a real democracy can now be proved more easily and quickly than ever before. On the governmental level, the major step would be to reorganise the ministries, and to shuffle the priorities: the nature and natural resources supreme division would coordinate the work of sectors – with a factual, not only literal premise of sustainable usage of natural resources – as opposed to the current situation where a minuscule nature protection sector, well-hidden at the bottom of the environmental ministry organisational structure, can – despite the nominally well-set legislation – only comment feebly in decision-making procedures, while “nature” keeps on losing in new and new “development-oriented” projects.

7 VIRI

1. Angus, I., 2011. *How to make ecosocialist revolution*. Dostopno na: <http://climateandcapitalism.com/2011/10/07/how-to-make-an-ecosocialist-revolution/> [21. 4 2017].
2. Ariely, D., 2010. *Predictably Irrational: The Hidden Forces That Shape Our Decisions*. New York: HarperCollins.
3. ARSO, 2017. Kazalniki okolja v Sloveniji. Dostopno na: http://kazalci.arso.gov.si/?data=group&group_id=13 [21. 4 2017].
4. B Lab, 2017. *B Corporations*. Dostopno na: <http://www.bcorporation.net> [7. 4. 2017].
5. Daly, H. E., 2004. *Ecological Economics*. Washington: Island Press.
6. Dobravec, J., 2016. LAUDATO SI' na presečišču vere, znanosti in etike – naravovarstveno ozadje in izzivi papeževe okrožnice. *Varstvo narave*, 29, 31–48.

7. Dupuy, J.-P., 2016. *Prihodnost ekonomije: Kako se otresti ekonomistifikacije*. Ljubljana: Analecta.
8. Global Footprint Network. 2013–2017. Dostopno na: <http://www.footprintnetwork.org/countries/> in interaktivna karta (Ecological Wealth of Nations): http://www.footprintnetwork.org/content/documents/ecological_footprint_nations/ [14. 4. 2017].
9. *Encyclical letter Laudato Si' of the Holy father Francis on care for our common home*. 2015. Rome: Libreria Editrice Vaticana. Dostopno na: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html [19. 10. 2017].
10. Evropska komisija, 1995–2017. *Eurobarometer*. Gl. naslov: Attitudes of Europeans towards Biodiversity na: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index?p=1&yearFrom=1974&yearTo=2016> [19. 10. 2017].
11. Evropska komisija, 2015. *Report from the Commission to the European Parliament and the Council: The mid-term review of the EU biodiversity strategy to 2020*. Dostopno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0478&from=EN> [15. 3. 2017]
12. Europe's shifting consumers market, 2016. Dostopno na: <http://www.bain.com/infographics/europe-consumer-goods/> [7. 4. 2017].
13. Eurostat, 2015. *Sustainable development in the European Union: 2015 monitoring report of the EU Sustainable Development Strategy*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Prenos dokumenta s strani: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-GT-15-001> [19. 10. 2017].
14. Faelli, F., de Montgolfier, J., in Dangott, M., 2016. How brands can prepare for European retailing's tectonic shifts Dostopno na: <http://www.bain.com/publications/articles/how-brands-can-prepare-for-european-retailings-tectonic-shifts.aspx> [14. 4. 2017].
15. Ferry, L., 1995. *The new ecological order*. Chicago & London: University of Chicago.
16. Foster, J. B., 2012. *The four laws of ecology and the four anti-ecological laws of capitalism*. Dostopno na: <http://climateandcapitalism.com/2012/04/02/four-laws/> [14. 4. 2017].
17. Gerzema, J., in D'Antonio, M., 2011. *The Power of the Post-recession Consumer*. Strategy+business. Dostopno na: <https://www.strategy-business.com/article/00054?gko=340d6>. [15. 3. 2017].
18. *Global Climate Change*. Dostopno na: <https://climate.nasa.gov/> [5. 5. 2017].
19. *GoodGuide*, 2017. Dostopno na: <https://www.goodguide.com/> [7. 4. 2017].
20. Gunelius, S., 2010. *The Shift from CONsumers to PROsumers*. Dostopno na: <https://www.forbes.com/sites/work-in-progress/2010/07/03/the-shift-from-consumers-to-prosumers/#27706de133df> [7. 4. 2017].
21. Hansen, D., 2016. *Unless It Changes, Capitalism Will Starve Humanity By 2050*. Dostopno

- na: <https://www.forbes.com/sites/drewhansen/2016/02/09/unless-it-changes-capitalism-will-starve-humanity-by-2050/#2d90e5277ccc> [5. 5. 2017].
22. Harvey, D., 2012. *Kratka zgodovina neoliberalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
 23. Horvat, M., 2017. Družbena banka nizkih obresti: Goran Jeras, ustanovitelj prve etične banke na Hrvaškem. *Mladina*, 15. Dostopno na: <http://www.mladina.si/179597/clanek/>. [14. 4. 2017].
 24. Hunter, C., ur., 2000. *The weight of nations, material outflows from industrial economies*. Washington, DC: World resources institute. Dostopno tudi na: <http://www.wri.org/publication/weight-nations> [14. 4. 2017].
 25. Kahneman, D., 2016. Razmišljanje, hitro in počasno. Ljubljana: Umco, d. d.
 26. Kardelj, E., 1977. Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja. Dostopno na: https://www.marxists.org/slovenian/teor_jug_soc/edvard_kardelj/poglavje_01.htm [5. 5. 2017].
 27. Kirn, A., 2016. Ekosocializem kot povezava družbenosti in sonaravnosti: realna alternativa ali utopija. *Varstvo narave*, 29, 49–72.
 28. Košak, K., 2017. Stane Saksida, sociolog. *Mladina*, 9. Dostopno na: <http://www.mladina.si/179007/stane-saksida-sociolog/> [21. 4. 2017].
 29. Kramžar, B., 2017. Boste rekli, namesto da bi Boris Pahor mislil na smrt, pride pridigat! Berlinski pogovor s pisateljem, ki pravi: »kadar govorim, govorim tako, da prepričam, ne pa besedičim.«. *Delo, Sobotna priloga*, 21. 1. 2017. Dostopno na: <http://www.delo.si/sobotna/boste-rekli-namesto-da-bi-boris-pahor-mislil-na-smrt-pride-pridigat.html> [21. 4. 2017].
 30. Kuhn, T. S., 2012. *The structure of scientific revolutions*. University of Chicago.
 31. *List of socialist states*. 2017. Dostopno na: Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_socialist_states [14. 4. 2017].
 32. Markeš, J., 2017. Najprej kot tragedija, potem kot farsa, potem kot Trump. S filozofom Mladenom Dolarjem o pisani besedi, javni rabi uma, ljudeh in sodobni družbeni kulturi. *Delo, Sobotna priloga*, 21.1.2017. Dostopno na: <http://www.delo.si/sobotna/najprej-kot-tragedija-potem-kot-farsa-potem-kot-trump.html> [7. 4. 2017].
 33. Medvešček - Klančar, P., 2016. *Iz nevidne strani neba*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU. Dostopno na: <http://iza2.zrc-sazu.si/sites/default/files/ISBN9789612548490.pdf> [30. 9. 2017].
 34. Midgley, M., 2010. *The Solitary Self*. Durham: Acumen.
 35. Ministrstvo za finance, 2017. *Sprejeti proračun Republike Slovenije za leto 2017*. Dostopno na: http://www.mf.gov.si/si/delovna_podrocja/proracun/sprejeti_proracun/2017/sprejeti_proracun_republike_slovenije_za_leto_2017/ [14. 4. 2017].

36. Pepper, D., 1996. *Modern Environmentalism*. New York: Routledge.
37. Piketty, T., 2015a. *Ekonomija neenakosti*. Ljubljana: Sophia.
38. Piketty, T., 2015b. *Kapital v 21. Stoletju*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
39. Reinventing the company. 2015. *The Economist*, 24.10.2015. Dostopno na: <http://www.economist.com/news/leaders/21676767-entrepreneurs-are-redesigning-basic-building-block-capitalism-reinventing-company> [14. 4. 2017].
40. Samuelson, P., in Nordhaus, W., 1998. *Economics*. McGraw-Hill.
41. Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko, 2017. *Vizija Slovenije 2050*. Dostopno na: http://slovenija2050.si/wp-content/uploads/2017/02/Vizija_Slovenije.pdf [5. 5. 2017].
42. Smith, A., 2010. *Bogastvo narodov*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
43. Statista, 2017. *The Statistics Portal: Statistics and Studies from more than 18,000 Sources*. Dostopno na: <https://www.statista.com/> [5. 5. 2017].
44. Sustainable Brands, 2007–2017. *Study: 81% of Consumers Say They Will Make Personal Sacrifices to Address Social, Environmental Issues*. Dostopno na: Sustainable Life Media Inc. http://www.sustainablebrands.com/news_and_views/stakeholder_trends_insights/sustainable_brands/study_81_consumers_say_they_will_make_ [7. 4. 2017].
45. Szombatfalvy, L., 2010. *The Greatest Challenges of Our Time*. Ekerlids. Dostopno na: <https://api.globalchallenges.org/static/files/the-greatest-challenges-of-our-time.pdf> [15. 3. 2017].
46. Turk, R., Galičič, M., in Tomažič, M., 2011. Ali naravo varujemo odgovorno?, *Varstvo narave*, 25, 21–38.
47. Federal Chancellery, 2016. *The Swiss Confederation: A brief guide*. 38. izdaja. Bern: Federal Chancellery, Communication Support.
48. Varufakis, J., 2015. *Globalni Minotaver*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
49. Zakon o ohranjanju narave. *Uradni list RS*, št. 96/04, 61/2006 - ZDru-1, 32/2008 - Odl. US, 8/2010 - ZSKZ-B, 46/2014.

8 PRILOGA: MOŽNA STRATEŠKA IZHODIŠČA ZA VIZIJO SLOVENIJE 2050: ZDRAVA KMEČKA⁷⁵ PAMET

Pričevalcem starovercem oz. naravovercem, katerih poglede v svoji monografiji popisuje Medvešček - Klančar (2016), je narava predstavljala najvišjo vrednoto in so jo zato častili kot božanstvo, ni pa šlo za vero (religijo⁷⁶) v običajnem pomenu besede, sistem tudi ni vseboval specifičnih prepovedi, ustrahovanja ipd.

Na podoben način kakor pri Viziji Slovenije 2050 sem tudi v monografiji (Medvešček - Klančar, 2016) poiskala⁷⁷ znakovni niz *narav*. Zadetkov je precej⁷⁸ in so konkretni, vsebinski. Izpisala sem stavčne zveze, v katerih se je nahajal iskani znakovni niz, jih vsebinsko združila ter oblikovala kar se da originalnim dikcijam podobne izjave, ki sem jih razvrstila v spodnje tri kategorije: podstat, ekosistemske storitve ter človek in medsebojni odnosi oz. navodila za ravnanje v družbi. Kratek povzetek ključnih sporočil iz monografije (Medvešček - Klančar, 2016) bi lahko bil pomembno izhodišče za pripravo vizije.

Podstat (osnovna izhodišča)

- Naravni zakoni delujejo brezhibno.
- Človek je v celoti odvisen od naravnih pojavov in je le del narave.
- Naravo⁷⁹ imamo le v najemu in ni naša lastnina.
- Ko bomo naravo predali potomcem, ne sme biti manj vredna.
- V naravi smo vsi enako pomembni in odvisni drug od drugega, zato jo lahko spreminjamo le toliko, da ne ogrožamo drugih.

Ekosistemske storitve

- (ciklična ekonomija) Vse, prejeto od prednikov, moramo nepoškodovano⁸⁰ pustiti potomcem.
- (hrana) Jesti, kar je lokalno na voljo, v slabih letinah manj in slabše.
- (varovalna vloga) Drevesa, kamni ... varujejo prostor, v katerem živi človek.
- (izjemni deli narave) Posebne naravne pojave se zaradi njihove drugačnosti časti.
- (nematerialne dobrobiti: (duševno) zdravje) Naravni čarobni mir blagodejno vpliva na človeka⁸¹.

75 Kmet: kdor ima zemljo in jo obdeluje ter se s tem preživlja. http://bos.zrcsazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=kmet&hs=1.

76 Religija je sistem, ki se osredotoča na nadnaravno bit, posebej v evropski religiozni misli se svet deli na dva dela, sveto in profano oz. posvetno. Gl. tudi <https://sl.wikipedia.org/wiki/Religija>.

77 Analiza je bila povsem enaka kakor pri delu Vizija Slovenije 2050, tj. iskanje z ukazom »Ctrl Find« po dokumentu v formatu PDF.

78 Poudariti je treba, da gre le za hitri pregled, saj natančna preučitev celotnega besedila monografije zaradi njenega izjemnega obsega do oddaje tega članka ni bila mogoča. Natančna preučitev bi gotovo ponudila še veliko več materiala na temo narave in odnosa do nje.

79 »Narava ne pripada družbenemu redu, saj je last vseh nas posameznikov, tudi najbolj revnih.« Navedki v tej in naslednjih treh opombah so iz Medveščka - Klančarja (2016).

80 »Od takrat naprej gledam na naravo kot na svoje roke in noge.«

81 »Ko sem sam v naravi, najboljše čutim njeno veliko moč. Takrat postanem drugačen. Bolj miroljuben, bolj ljubeč in nežen.«

Človek in medsebojni odnosi (družba)

- Besede, ki jih moraš spoštovati: narava, poštenost, delavnost, resnicoljubnost.
- Besede, ki se jih moraš bati: uničevanje narave, nepoštenost, hudobija, nevoščljivost in maščevalnost.
- Spoštovanje narave in življenja; drugačnost spoštujem kot naravno izbiro.
- Z vsemi se dobro razumem, ker sem do vseh enak.
- Naraven odnos do spolnosti.
- Spor mora biti rešen⁸².
- Človek ni stroj, ki ga lahko poženeš.
- Človek bi moral delati to, kar ga zanima.
- (Vladajoči, npr. na občini) ne poznajo modrosti, nam skušajo vsiliti nekaj, kar jim danes ustreza, ne glede na to, kaj bo jutri.
- Upanje za prihodnost: nekaj malega stavim na mladi rod, ki ni obremenjen z verovanjem⁸³ po meri današnjega časa.

Mirjam DULAR

Zavod RS za varstvo narave, Osrednja enota

Tobačna ulica 5

SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

mirjam.dular@zrsvn.si

82 »Ljudje smo tako naravnani, da potrebujemo bodisi soseda bodisi prijatelja, ker sami pač ne moremo živeti. Če pa že tako živimo, živimo slabo in nismo srečni. Nesrečen človek pa postane hudoben in obtožuje druge, da so ga izločili.«

83 Najbrž je tu mišljeno krščanstvo, lahko pa tudi kapitalizem (ali oboje).

ANALIZA MEDIJSKIH OBJAV O ŠKODI, KI JO NA PREMOŽENJU POVZROČAJO VELIKE ZVERI

ANALYSIS OF MEDIA PUBLICATIONS ON DAMAGE CAUSED TO PROPERTY BY LARGE CARNIVORES

Jasna MULEJ

Strokovni članek

Prejeto/Received: 31. 3. 2017

Sprejeto/Accepted: 26. 10. 2017

Ključne besede: volk, *Canis lupus*, medved, *Ursus arctos*, konflikti, škode, mediji

Key words: wolf, *Canis lupus*, bear, *Ursus arctos*, conflicts, damages, media

IZVLEČEK

Mediji imajo pri varstvu velikih zveri pomembno vlogo: lahko so pomemben sooblikovalec odnosa in posledično vedenja ljudi do velikih zveri, vplivajo pa lahko tudi na upravljalške odločitve. Konflikti z zvermi so za medije privlačna tema, saj pri ljudeh prožijo močna čustva. Namen analize medijskih objav je ugotoviti, kakšno podobo o konfliktih, povezanih z zvermi, si lahko iz tiskanih in spletnih objav ustvari javnost. Cilj analize je na podlagi objav o škodah, ki jih povzročita rjavi medved (*Ursus arctos*) in volk (*Canis lupus*), med leti 2013 in 2016 ugotoviti, kako so prikazane škode, vzroki za škode in možne rešitve v povezavi z različnimi viri informacij. V analiziranih objavah se v zvezi s škodami pojavlja veliko različnih vzrokov, povezanih težav in možnih rešitev. Za učinkovito obveščanje o preprečevanju konfliktov z zvermi je treba oblikovati komunikacijsko strategijo, katere del morajo biti tudi odnosi z mediji.

ABSTRACT

Media have an important role in large carnivore conservation: they can influence public attitudes, behaviour and also management decisions. Conflicts with carnivores are an appealing theme for the media, because they trigger emotional responses. The aim of the analysis is to examine how conflicts with large carnivores are described in the media. The goal of the analysis is to check how damage to personal property caused by brown bear (*Ursus arctos*) and wolf (*Canis lupus*) between the years 2013 and 2016, causes of damage and possible solutions are portrayed depending on different information sources in printed and internet media. Several different causes of damage, related problems and possible solutions were detected. In order to efficiently inform the public about conflict mitigation measures, a communication strategy should be developed and media relations should be specified in it.

1 UVOD

1.1 VARSTVO VELIKIH ZVERI IN KONFLIKTI

Varstvo velikih zveri v evropski kulturni krajini predstavlja velik izziv zaradi njihove potencialne ali dejanske konfliktnosti. Poznamo več tipov konfliktov z velikimi zvermi. Grožnja človeškemu življenju predstavlja realna poškodba ob napadu velike zveri ali samo

zaznana grožnja varnosti ljudi in s tem povezan strah pred zvermi. Grožnja ekonomski varnosti je lahko posledica dejanske škode na premoženju ali le zaznana grožnja za nastanek škode na premoženju. Grožnja rekreaciji se razume kot nezaželeno vstopanje velikih zveri v človekov prostor (Treves in Karanth, 2003; Linnell et al., 2008; Wilson, 2016).

Konflikti z velikimi zvermi so lahko povezani tudi z drugimi družbenimi konflikti, pri katerih pa zveri dejansko niso vzrok konflikta, ampak zgolj njegova manifestacija. Zaznavanje nevarnosti je lahko nesorazmerno veliko v primerjavi z dejansko nevarnostjo. Tak je na primer skandinavski primer, kjer izguba manj kot 20 lovskih psov letno kot posledica plenjenja volkov velja za glavni vzrok negativnih stališč lokalnega prebivalstva do volkov (Boitani et al., 2015). Neučinkovito reševanje konfliktov znižuje strpnost ljudi do zveri in zmanjšuje učinke varstva zveri (Can et al., 2014; Jerina et al., 2015). Grožnje so lahko predstavljene pretirano, še posebej v senzacionalističnem medijskem poročanju. V prispevku se osredotočam na konflikte, povezane z napadi velikih zveri na domače živali, in škodo na premoženju ljudi ter podobo, ki jo o teh konfliktih širijo mediji.

1.1.1 Škoda na premoženju zaradi velikih zveri 2013–2015

Zakon o ohranjanju narave (2004, v nadaljevanju ZON) določa, da je oškodovanec upravičen do povrnitve odškodnine zaradi škode, ki jo povzročijo živali zavarovanih vrst, če kot dober gospodar predhodno naredi vse potrebno, da obvaruje svoje premoženje pred nastankom škode. Primerni načini varovanja so na podlagi ZON opredeljeni s Pravilnikom o primernih načinih varovanja premoženja in vrstah ukrepov za preprečitev nadaljnje škode na premoženju (2005), vendar so ti ukrepi glede na nova spoznanja zastareli in v praksi ne zagotavljajo zadostne zaščite (Černe et al., 2010; Muhič, 2013).

Med leti 2013 in 2015 (podatki za leto 2016 v času analize še niso bili dostopni) so volkovi povzročili 475 škodnih dogodkov oziroma povprečno 158 škodnih dogodkov na leto. Skupna vrednost odškodnin zaradi škode, ki so jo povzročili volkovi, je bila med 83.188,30 evra in 140.594,95 evra v posameznem letu, kar letno predstavlja povprečno 29 % vseh odškodnin, izplačanih zaradi škode, ki jo povzročijo zavarovane vrste (Agencija RS za okolje, 2008). V desetletnem obdobju med leti 2006 in 2015 je število škodnih dogodkov sprva naraščalo in doseglo višek leta 2010, po tem letu pa je opazen trend zniževanja števila škodnih dogodkov (Gašperšič in Mavri, 2016). V Sloveniji volkovi plenijo domače živali tam, kjer so prisotne in dostopne nevarovane ali neustrezno varovane domače živali, predvsem na pašnikih v neposredni bližini gozda. Večino škodnih dogodkov volkovi povzročijo na drobnici (Černe et al., 2010).

Medvedi so v teh letih povzročili skupno 1.379 škodnih dogodkov oziroma povprečno 460 škodnih dogodkov na leto. Skupna vrednost odškodnin zaradi škode, ki jo povzročijo medvedi, je bila med 145.066,14 evra in 192.206,06 evra v posameznem letu, kar letno predstavlja povprečno 46 % vseh odškodnin, izplačanih zaradi škode, ki jo povzročijo zavarovane vrste

(Agencija RS za okolje, 2008). V desetletnem obdobju med leti 2006 in 2015 je opazno stalno nihanje števila škodnih dogodkov. Razlog za nihanje števila škodnih dogodkov med leti je v nihanju gozdnega obroda, ki v jesenskem času medvedu predstavlja pomemben vir hrane (Jerina et al., 2015; Gašperšič in Mavri, 2016). Poleg gozdnega obroda je intenzivnost konfliktov z medvedom pogojena tudi z lokalno gostoto medvedov, fragmentarnostjo habitata, zgodovino prisotnosti medveda na območju in s tem povezanimi izkušnjami sobivanja lokalnega prebivalstva ter s prisotnostjo antropogenih virov hrane (Jerina et al., 2015). V primerjavi s sosednjimi državami (Avstrijo, Italijo in Hrvaško) Slovenija močno izstopa po številu prijavljenih škodnih dogodkov in izplačanih odškodninah zaradi škode, ki jo povzroči medved, saj je število prijavljenih škodnih dogodkov dvakrat višje kot v sosednjih državah, najvišja pa je tudi skupna vrednost izplačanih odškodnin, kar razlagajo z visoko gostoto medvedov in visokim številom škod, ki jih povzroči posamezni medved (Jerina et al., 2015). V evropskem merilu je Slovenija tretja po višini letno izplačanih odškodnin zaradi škode, ki jo povzroči medved, več odškodnin izplačata samo Norveška in Kantabrija (Boitani et al., 2015). Največ škodnih dogodkov v Sloveniji medved povzroči na koruzi in v sadovnjakih ter na domačih živalih (Jerina et al., 2015).

Škodo na domačih živalih lahko povzroča tudi ris, vendar je bil med leti 2013 in 2016 prijavljen le en škodni dogodek (Agencija RS za okolje, 2008), zato se v prispevku osredotočam samo na medveda in volka.

1.1.2 Ukrepi za zmanjšanje števila škodnih dogodkov

Konflikti, povezani z velikimi zvermi, so glavna grožnja zverem, zato je za uspešno varstvo zveri zmanjševanje konfliktov nujno. V Sloveniji se kot glavni upravljavski ukrepi, povezani s škodami, ki jih povzročijo velike zveri, uporabljajo izplačevanje odškodnin, odstrel in posredovanje intervencijske skupine za velike zveri. Drugi ukrepi so še sofinanciranje ukrepov za zmanjševanje škod, izobraževanja, predavanja za javnost in sodelovanje javnosti pri sprejemanju predpisov.

Izplačevanje odškodnin samo po sebi ne velja za učinkovit ukrep, saj ne odpravlja vzrokov, ki privedejo do napadov, in lahko vodi do pasivnosti oškodovancev pri reševanju problema ter dolgoročno tudi do povečanja števila škodnih primerov (Černe et al., 2010). Odstrel volkov ne zmanjša škod na domačih živalih in jih lahko nasprotno celo poveča (Musiani et al., 2005; Krofel et al., 2011; Wielgus in Peebles, 2014; Fernandez-Gil, 2016; Imbert et al., 2016). Odstrel volkov je učinkovit pri popolni iztrebitvi populacije ali začasno učinkovit pri smrtnosti, ki je večja od intrinzične stopnje rasti populacije, kar pa velja za netrajnostni ukrep in je z varstvenega vidika nesprejemljivo (Treves in Naughton-Treves, 2005; Krofel et al., 2011; Wielgus in Peebles, 2014). Na zmanjšano volčje plenjenje domačih živalih najbolj vplivajo ustrezna zaščita domačih živali, stabilnost prisotnih tropov volkov in zadostna količina naravnega plena (Imbert et al., 2016).

Za dolgoročno najučinkovitejši način preprečevanja škod, ki jih povzročajo velike zveri, velja uporaba primernih ukrepov zaščite premoženja. Danes so v Sloveniji možnosti za sofinanciranje tako vloženega dela kot materialnih sredstev za zaščito pred napadi velikih zveri. Od leta 2005 Agencija RS za okolje sofinancira nakup zaščitnih sredstev za preprečevanje škode na drobnici. V zadnjih letih se je začelo tudi v okviru različnih projektov preizkušati dobre prakse varovanja rejnih živali. Med leti 2011 in 2013 so v projektu LIFE+ SloWolf donirali 13 kompletov visokih elektromrež in 12 pastirskih psov ter tako že v prvem letu pri rejcih prejemnikih zmanjšali skupno višino odškodnin za 100.000 evrov v primerjavi z letom prej (Kavčič et al., 2014). V letu 2015 so v projektu LIFE Dinalp Bear začeli razdeljevati stalne elektroograje za varovanje čebelnjakov in premične elektromreže za varovanje drobnice, skupno bodo do konca projekta razdelili 40 zaščitnih kompletov (Stergar in Berce, 2016). V Programu razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 je mogoče za izvajanje operacije Reja domačih živali na območju pojavljanja velikih zveri pridobiti tudi sredstva za dodatno delo pri zaščiti drobnice pred napadi velikih zveri (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2014). Ker za preprečevanje škod na premoženju, ki jih povzročita tako medved kot volk, veljajo podobna priporočila, sta obe vrsti v tem prispevku obravnavani skupaj.

1.2 KONFLIKTI, VLOGA MEDIJEV IN ODNOS JAVNOSTI DO ZVERI

Konflikti z zvermi so za medije privlačna tema, saj lahko vzbudijo močen čustveni odziv pri občinstvu in tako vplivajo predvsem na čustveno komponento odnosa do zveri. V raziskavi o odnosu rejcev drobnice, lovcev in širše javnosti do volka in upravljanja z njim (Marinko in Majić Skrbinšek, 2011) opozarjajo na dejstvo, da so mediji močan in ponekod celo glavni dejavnik oblikovanja odnosa javnosti do volka. Večina ljudi namreč nima osebnih izkušenj z zvermi, vendar pa imajo pri oblikovanju odnosa ljudi do zveri pomemben vpliv posredne izkušnje drugih ljudi, ki jih širijo mediji. Podobno so Kaczensky in sodelavci (2001) ugotovili, da več kot polovica lokalnega prebivalstva dobi informacije o medvedu iz tiskanih medijev, ki torej pomembno sooblikujejo odnos in znanje o tej vrsti. Družbena sprejemljivost zveri velja za glavni omejujoči dejavnik velikosti in razširjenosti populacij zveri (Linnell et al., 2008), zato je pri varstvu in upravljanju z velikimi zvermi ključno dvigovanje družbene sprejemljivosti zveri, najbolje z vplivanjem na kognitivno sestavino odnosa do zveri, to je na znanje in prepričanja (Vlada RS, 2015).

Treba se je zavedati, da so v poročanje o konfliktih z zvermi pogosto vključena izrazito negativna mnenja glasne manjšine, ki pa ne odražajo pogledov širše javnosti ali celotne interesne skupine, tako imenovane tihe večine (Wilson, 2016). Odnos interesne skupine, na primer rejcev drobnice, je tako lahko s senzacionalističnim medijskim poročanjem prikazan precej bolj negativno, kot ga pokažejo raziskave javnega mnenja, ki temeljijo na reprezentativnih podatkih. Medijski prikaz odnosa interesne skupine do velikih zveri pa se lahko uporablja tudi za politične pritiske na nosilce odločanja, na primer pri določanju kvot letnega odstrela. Tako na primer v španski avtonomni skupnosti Asturiji pri določanju letne

kvote odstrela volkov upoštevajo številčnost volkov, trend in višino odškodnin ter stopnjo družbenega konflikta, pri čemer slednje ni konkretno definirano. Fernandez-Gil in sodelavci (2016) so analizirali, kako so ti trije dejavniki (številčnost volkov, višina odškodnin in stopnja družbenega konflikta) povezani z višino letnega odstrela volkov. Ugotovili so, da je število odstreljenih volkov pozitivno koreliralo s številom medijskih objav o škodah zaradi volkov, ni pa koreliralo z ekonomsko vrednostjo povzročene škode. Ob povečanem odstrelu volkov se je naslednje leto povečalo tudi število škodnih dogodkov na domačih živalih, kar kaže na neuspešno reševanje konflikta. Prek medijev pa se lahko zazna tudi legitimnost sprejetih upravljavskih odločitev. Tako so v hrvaških medijih pred popolnim zavarovanjem volka leta 1995 prevladovalе objave s pozitivnim odnosom do volka, po zavarovanju pa objave z negativnim odnosom do volka (Bath in Majić, 2002).

V Sloveniji rejci drobnice na območju prisotnosti volka največ informacij o volkovih dobijo iz pogovorov in časopisov, lovci in širša javnost pa prek interneta in knjig. Poleg vira informacij je treba pri vplivih na odnos do velikih zveri upoštevati tudi dojemanje kredibilnosti vira informacij. V raziskavi odnosa javnosti do volka (Marinko in Majić Skrbinšek, 2011) je polovica rejcev drobnice, tretjina širše javnosti in četrtna lovcev izjavila, da zaupa medijem. Rejci drobnice, ki veljajo za zverem najmanj naklonjeno skupino, kot viru informacij najbolj zaupajo drugim rejcem, zatem gozdarjem, manj biologom in lovcem, najmanj pa naravovarstvenikom in Ministrstvu za okolje in prostor. Ker rejci drobnice najbolj zaupajo drugim rejcem, je za promocijo zaščitnih ukrepov priporočljiv prikaz dobrih praks rejcev, ki že ustrezno varujejo svoje premoženje (Marinko in Majić Skrbinšek, 2011).

Kaczensky in sodelavci (2001) so v analizi medijskih objav o medvedu v nacionalnem tisku med 1991 in 1998 ugotovili, da je dnevni tisk najbolj osredotočen na konflikte in da je poročanje sicer pogosto pravilno, vendar tudi senzacionalistično (kratki prispevki z velikimi naslovi, pozicionirani spredaj, z velikimi fotografijami in osredotočeni na konflikt). Kastelic (2013) pa je v analizi medijskih objav o volku med leti 2008 in 2011 na primeru časnikov Delo in Primorske novice ter revij Lovec in Drobnica ugotovila, da se v člankih pojavljajo vsa področja, ki prispevajo k celovitemu reševanju konfliktov: primerna zakonodaja, izplačevanje odškodnin, zaščita ovac in upravljanje s populacijo volka (odstrel), vendar pa ni dodatno analizirala primernosti predlaganih rešitev (npr. upravljanje s populacijo volka zajema tako lokalno iztrebljanje kot popolno prepoved odstrela na območju), ampak je samo zabeležila omembo različnih področij, ki prispevajo k reševanju konfliktov (odškodnine, zakonodaja, druge rešitve, ovce in zaščita na pašnikih, upravljanje z volkom). Ugotovila je tudi, da je v člankih, v katerih je bila poudarjena potreba po dodatnem odstrelu, pogosto napačno prepričanje, da bi dodaten odstrel zmanjšal število napadov na drobnico.

Učinkovito informiranje in ozaveščanje javnosti je pomemben sestavni del varstva velikih zveri. Pomemben del strategije komuniciranja z javnostmi je delo z mediji. Dobro izdelana strategija komuniciranja lahko vpliva na to, kako mediji poročajo o velikih zvereh in s tem vplivajo na javno mnenje. Tako se je na primer v prvih dveh letih izvajanja projekta LIFE+

SloWolf zmanjšalo število negativnih in neresničnih objav o volku (Kastelic 2013). V javnosti pa je bilo že po dveh letih intenzivnega obveščanja o omenjenem projektu mogoče zaznati spremembe v poznavanju velikosti populacije volkov in spremembe v družbeno sprejemljivi nosilni kapaciteti njihove prisotnosti (Mulej Tlhaolang, 2014).

V priporočilih Evropski komisiji (Boitani et al., 2015) je kot ena izmed pomembnih aktivnosti za varovanje vseh populacij volka v Evropi omenjen razvoj skupnih komunikacijskih strategij med državnimi institucijami. Namen komunikacijske strategije je širjenje pravih informacij o interakcijah ljudi z volkovi za izboljšanje znanja o volkovih in izboljšanje sprejemanja volkov v družbi. V zvezi z medvedom tak ukrep ni izpostavljen, je pa z vidika preprečevanja konfliktov omenjeno priporočilo, naj se ljudi obvešča o možnostih zaščite domačih živali. Akcijski načrt za trajnostno upravljanje populacije volka (*Canis lupus*) v Sloveniji za obdobje 2013–2017 (Vlada RS, 2015) pod točko obveščanje javnosti kot nujen ukrep navaja hiter odziv na pristransko objavljene prispevke z objektivnimi informacijami, pri čemer naj bi v okviru rednih dejavnosti po zaključku projekta SloWolf sodelovali predstavniki Zavoda za gozdove Slovenije (v nadaljevanju ZGS), Ministrstva za okolje in prostor in Zavoda RS za varstvo narave (v nadaljevanju ZRSVN).

Cilj analize medijskih objav je z analizo vsebine prepoznati, katera so pogosta sporočila (teme), ki se pojavljajo v zvezi s konflikti z zvermi v objavah tiskanih in spletnih medijev med leti 2013 in 2016, kdo so glavni viri teh sporočil in kakšni so vzorci povezav med viri sporočil in določenimi sporočili v teh objavah. Osredotočila sem se na vzorce povezav med tem, kako so prikazani vzroki konfliktov in z njimi povezane težave v povezavi z različnimi viri informacij (govorci) in katere rešitve za te težave posamezni viri informacij sporočajo prek medijev. Analiza medijskih objav je podlaga za oblikovanje priporočil za komuniciranje z mediji z namenom dvigovanja družbeno sprejemljive nosilne kapacitete za velike zveri.

2 METODE

2.1 IZBOR VZORCA

Izbor vzorca medijskih objav je kompromis med reprezentativnostjo vzorca in dostopnostjo virov. Medijske objave sem zbirala glede na temo in obravnavano zavarovano vrsto velike zveri, ki povzroča škodo na premoženju. Glavno temo sem razbrala iz naslova, podnaslova ali prvega odstavka, kjer je praviloma predstavljena glavna tema medijske objave (pravilo obrnjene piramide). Upoštevala sem medijske objave, v katerih se glavna tema nanaša na konkretne napade velikih zveri na domače živali, škode na premoženju in varovanje premoženja pred napadi zveri. Če objava ni bila členjena, sem jo upoštevala, če se je večina povedi v objavi nanašala na našteje teme. Zbirala sem članke med leti 2013 in 2016, saj so bili v tem času že preizkušeni in uporabljeni primerni ukrepi zaščite premoženja pred napadi zveri v aktivnostih projektov LIFE+ SloWolf in LIFE Dinalp Bear.

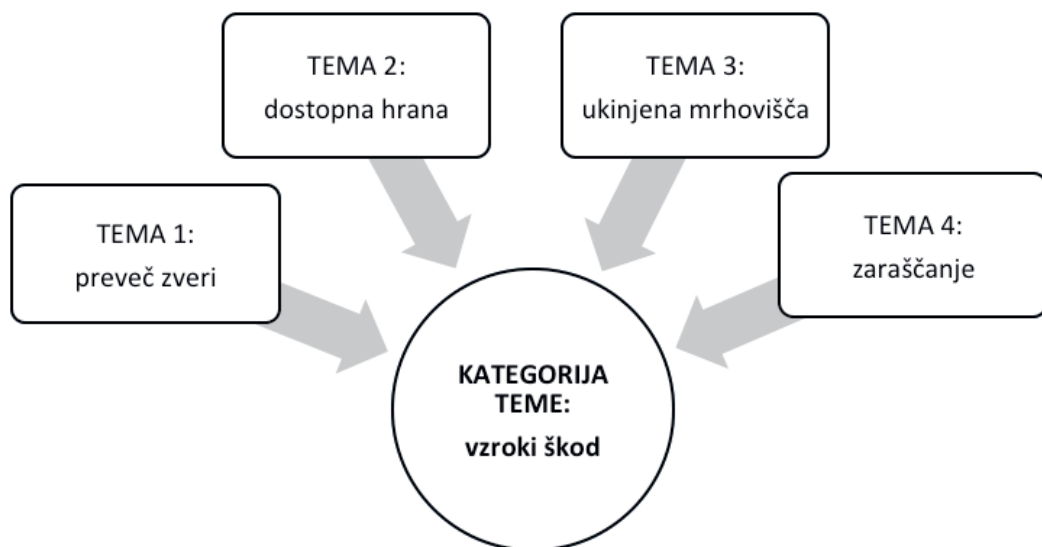
Medijske objave sem zbirala iz dveh virov: tiskanih in spletnih. Prvi vir so tiskane objave, ki jih za ZRSVN zbira podjetje Kliping, d. o. o., na podlagi gesel: *Natura 2000, zavarovana območja, varstvo narave, ZRSVN, zavarovane vrste, habitatni tip, LIFE, ekološko pomembna območja, CITES*, in, odvisno od leta, na podlagi imen posameznih projektov, ki jih koordinira ZRSVN. Na ta način sem zbrala 73 tiskanih objav. Ker so tako zbrane objave lahko pristranske – v klipingu ZRSVN se zbirajo samo objave, kjer se beseda medved ali volk pojavi poleg enega izmed naštetih gesel, ki se v veliki meri nanašajo na varovanje narave, sem kot drugi vir uporabila spletne objave.

V iskalnik Google sem za vsako izbrano leto posebej vnesla besedo *medved* oziroma *volk* poleg vsake od naslednjih besed posamezno: *škoda, napad, ovce, pokol, govedo, zaščita, preventiva, ograja, pes*, za konflikte z medvedi pa še besedi *čebele* in *sadovnjak*. Na tak način sem zbrala 107 spletnih objav. Izključila sem članke, ki govorijo o škodi kot znamki avtomobila, škode v povezavi z žledolomom in živalskim vrtom; članke o napadih, ki so se zgodili v drugi državi, in članke, kjer se volk in medved pojavljata kot priimek. V nadaljevanju sem objave iz obeh virov združila in uvozila v program QDA Miner (Provalis Research), pri čemer sem podvojene objave upoštevala le enkrat (23 objav sem našla tako med tiskanimi kot spletnimi objavami), kodirala in analizirala sem 157 različnih objav.

2.2 KODIRANJE BESEDIL

Kodiranje je tranzicijski proces med zbiranjem podatkov in njihovo analizo, pri čemer posamezne kode predstavljajo besedo ali kratko frazo, ki podatkom (delu besedila, sliki) pripišejo določene značilnosti (Saldana, 2009). Kodiranje je potekalo v dveh stopnjah in na vsaki stopnji na dveh ravneh. Na prvi stopnji sem na prvi ravni vsako poved ter naslove in podnaslove kodirala glede na govorca. Povedi sem pripisala avtorja objave, kadar ni bil razviden drug vir informacij. Drugim govorcem sem poved pripisala takrat, ko so bile njihove izjave citirane ali pa je bilo iz načina pripovedovanja razvidno, da avtor objave povzema drugega govorca. Posamezne govorce sem na drugi ravni združila v kategorije govorca glede na skupino deležnikov, ki jim pripadajo. Tako sem na primer različne lovce združila v kategorijo govorca lovec, različne kmete v kategorijo govorca kmet in različne oškodovance v kategorijo govorca oškodovanec. Govorca sem uvrstila v kategorijo oškodovanca, kadar je bilo iz objave razvidno, da govori o konkretnem škodnem primeru. V nadaljevanju so vsi rezultati za govorce prikazani na drugi ravni, tj. v kategoriji govorca.

Na drugi stopnji sem posamezne povedi kodirala tudi po temah. Pri oblikovanju kodirnega lista za posamezne teme sem poleg objav izhajala tudi iz raziskovalnih vprašanj, in sicer, kako so v medijih prikazani vzroki in rešitve napadov in škod zaradi zveri ter z njimi povezane težave. Nove teme sem dodajala sproti med kodiranjem. Po zaključenem kodiranju sem preverila, ali so povedi po posamezni kodi kodirane konsistentno, nekatere teme preoblikovala in združila na drugi ravni v kategorije tem. Prvo raven torej predstavljajo posamezne teme, ki pa so na drugi ravni glede na podobnost združene v kategorije tem, kot prikazuje slika 1.

Slika 1: Pri kodiranju so bile posamezne teme na drugi ravni združene v kategorije teme.

Figure 1: In terms of coding, individual themes at the second level were joined into theme.

3 REZULTATI IN RAZPRAVA

V analizo je bilo vključenih 157 različnih objav iz 29 medijev (preglednica 1), ki pokrivajo tako nacionalne tiskane in spletne medije kot lokalne in regionalne medije ter nekatere specializirane spletne strani in revije. Največ objav je bilo iz medijev Slovenske novice, Primorske novice, Gorenjski glas in Delo. V analizi ni nobene objave iz medijev, v katerih bi sicer pričakovali objave na teme škod in zveri, na primer v reviji Drobnica (Kastelic, 2013), zato ker ni dostopna prek spleta, kliping ZRSVN pa objav iz te revije ne zajema, ker ne vsebujejo izbranih gesel, povezanih z varstvom zveri. Pri interpretaciji rezultatov je treba upoštevati, da v analizo niso zajete vse objave med leti 2013 in 2016, vendar pa je glede na nabor različnih medijev zajet širok spekter objav, ki pokriva različne vsebine, povezane s škodami, ki jih povzročajo zveri.

Preglednica 1: Število medijskih objav, vključenih v analizo, glede na vir (spletni, tiskani ali najden hkrati na spletu in v tiskanih medijih) in območje, ki ga medij pokriva.

Table 1: Number of media publications included in the analysis with regard to source (electronic, print, or electronic and print media simultaneously) and the coverage area of the medium.

Območje pokrivanja	Medij	Spletni vir	Tiskani vir	Spletni in tiskani vir	SKUPAJ
nacionalni	24ur.si	5			5
	Delo	4	6	2	12
	Demokracija		1		1
	Dnevnik	2	6	1	9
	Nedeljske novice		2		2
	Nedeljski dnevnik		1		1
	Reporter		1		1
	RTV MMC	1			1
	siol.net	1			1
	Slovenske novice	21	9	12	42
	Svet 24	2	1	2	5
	Večer			1	1
	Žurnal	5			5
regionalni in lokalni	regionalobala.si	1			1
	Dolenjski list	3	1	2	6
	Dolenjska news	2			2
	Gorenjski glas	10	2	1	13
	MojaObčina.si	7			7
	Notranjsko-kraške novice		1		1
	pivka.si	1			1
	planet.si	1			1
	Primorske novice	8	7	3	18
	Rako Krka	1			1
	Ribnica 24	6			6
	Savinjske novice		1		1
specializirani	loski.cebelarji.si	1			1
	čzs.si	2			2
	Jana		1		1
	Kmečki glas		9		9
	SKUPAJ	84	49	24	157

V analiziranih objavah je bilo največ povedi pripisanih avtorjem objave, sledijo izjave oškodovancev, nato izjave predstavnikov ZGS, ki skupaj zavzemajo dve tretjini besedil glede na delež povedi (preglednica 2) in tako predstavljajo glavne sporočevalce, ki poročajo o škodah, povezanih z zvermi. Med oškodovanci se jih je nekaj pojavljalo v več različnih objavah (tudi do 10 objav na istega oškodovanca). Podobno je opazila že Kastelic (2013) v analizi medijskih objav med leti 2008 in 2009, kjer je bila zgodba enega kmeta v dveh časopisih objavljena več kot petnajstkrat, spremljalo pa jo je sporočilo, da drobnice pred napadi ni mogoče učinkovito zavarovati in da je potreben dodaten odstrel volkov. V času izvajanja intenzivne medijske kampanje v okviru projekta SloWolf so se izjave tega kmeta nehale pojavljati.

Po kategorijah tem največji delež objav zajema opis škodnega dogodka, sledijo težave, povezane s škodnimi dogodki, in predlogi njihovih rešitev (preglednica 3). Čeprav se v objavah o konfliktnih velikih govorih o možnih rešitvah, pa se v sorazmerno majhnem deležu pojavljajo sporočila o tem, kdo je odgovoren za reševanje konfliktov. V analiziranih objavah imajo velik delež tudi statistični podatki o škodah na določenem območju in v časovnem obdobju ter trditve o številčnosti zveri, ki pa zajemajo tako uradne podatke kot tudi načelne trditve v smislu, da je zveri preveč ali premalo. Delež povedi se ni nanašal na zveri, v kategoriji teme drugo pa so združene tiste teme, ki so zelo redke.

Preglednica 2: Število in delež povedi v vseh analiziranih objavah glede na kategorijo govorca
 Table 2: Number and share of sentences in all analysed publications with regard to speaker category

Kategorija govorca	Število povedi	Delež vseh povedi
avtor objave	2414	45 %
oškodovanec	1009	19 %
predstavnik ZGS	616	12 %
kmet	396	7 %
strokovnjak	311	6 %
lovec	175	3 %
lokalni prebivalec	123	2 %
predstavnik NVO	91	2 %
odločevalec	65	1 %
drugo	58	1 %
predstavnik projekta	57	1 %
SKUPAJ	5315	100 %

Preglednica 3: Število in delež povedi v vseh analiziranih objavah glede na kategorijo teme

Table 3: Number and share of sentences in all analysed publications with regard to theme category

Kategorija teme	Število povedi	Delež vseh povedi
opis napada	1067	20 %
težave	974	18 %
rešitve	718	14 %
ni o zvereh	647	12 %
statistika škod	511	10 %
številčnost zveri	452	9 %
opis zveri in plenjenja	259	5 %
vzroki škod	177	3 %
nevarnost zveri ljudem	163	3 %
nekdirano	135	3 %
predpisi	103	2 %
odgovornost	56	1 %
drugo	53	1 %
SKUPAJ	5315	100 %

V kategoriji teme vzrok škod različne kategorije govorcev, ki odražajo različne deležnike v prostoru, izpostavljajo različne vzroke. V objavah je najpogostejše omenjen vzrok za škode, ki jo povzroči medved ali volk, previsoko število in prevelika razširjenost zveri, kar pogosto trdijo predstavniki ZGS, oškodovanci, predstavniki nekaterih nevladnih organizacij, kmetje in lokalno prebivalstvo. Precej redkeje je kot vzrok za škode omenjena neprimerna zaščita premoženja, človekovo poseganje v habitat zveri, razpad tropa volkov in istočasna prisotnost zveri in drobnice (preglednica 4). Oškodovanci so v izjavah pogosto omenili, da je vzrok za škode povezan z ukinitvijo mrhovišč, ne pa na primer primerna zaščita, za uporabo katere so lahko neposredno odgovorni sami. V analizi odnosa do volkov (Marinko in Majić Skrbinšek, 2011) so ugotovili, da se približno polovica rejcev drobnice strinja, da volkovi napadajo drobnico zato, ker je njihovo število previsoko, medtem ko se večina lovcev in širše javnosti s tem ne strinja. Velika stopnja strinjanja med rejci kaže na širjenje napačnih informacij v medijih, da je vzrok za napade previsoko število zveri.

Preglednica 4: Pogostost pojavljanja posameznih tem iz kategorije teme »vzroki škod« v medijskih objavah po kategorijah govorca

Table 4: Frequency of individual themes from the theme category of »causes of damage« in media publications according to speaker categories

Tema	avtor	kmet	lokalni preb.	lovec	predst. NVO	odločevalec	drugo	oškodovanec	strokovnjak	predst. ZGS	SKUPAJ
preveč zveri	7	2	2	1	2			3		6	23
dostopna hrana	5		1	1				4	2	3	16
ukinjena mrhovišča	8			1				5			14
zaraščanje	3	1		1						7	12
pomanjkanje hrane	6		1							4	11
drugo	1							1	1	3	6
neprimerna zaščita		1			1	1		1		2	6
poseganje v habitat zveri	2			3					1		6
razpad tropa volkov	1				1				2	1	5
vzrok neznan			1	1						2	4
prisotnost zveri in drobnice	1						1			1	3
žled	1	1								1	3
SKUPAJ	35	5	5	8	4	1	1	14	6	30	109

O težavah, povezanih s škodami zaradi zveri, največkrat govorijo avtorji objav in oškodovanci. Najpogosteje omenjena težava, povezana s škodami, ki jih povzročata medved in volk, je nezmožnost varovanja premoženja (preglednica 5). Nezmožnost varovanja premoženja zajema trditve, da so zaščitni ukrepi, kot so ograje in pastirski psi, neučinkoviti in predragi ter da je z njimi preveč dela. Kmetje in oškodovanci celo trdijo, da so napadi in grožnje napadov zveri vzrok za opuščanje kmetovanja. Pogosto so omenjali tudi strah in druge psihološke posledice napadov ali zgolj prisotnosti zveri.

Velik del omenjenih težav je povezan z družbenimi odnosi. Oškodovanci, kmetje in lokalno prebivalstvo so v objavah pogosto nezadovoljni z državo, uradniki in stroko, ki naj bi njihove težave ignorirali in bolj ščitili zveri kot njih, in trdijo, da so razmere na tem področju zanje nevzdržne. Oškodovanci in kmetje pogosto povedo, da se jim zdi nepravilno nositi celotno breme varstva zveri. Tako kmetje kot strokovnjaki in predstavniki ZGS pa omenjajo neustreznost oziroma zastarelost nekaterih predpisov.

Oškodovanci in kmetje menijo, da so odškodnine prenizke, da je težava tudi posredna škoda ob napadu, ki se ne povrne, za izgubljene živali pa ni mogoče uveljavljati odškodnine. Sporočila, povezana z odškodninami, so v medijskih objavah o škodah pomembna tema. Pogosto se je namreč v objavah med leti 2013 in 2016 pojavila tudi težava, povezana z začasnim

prenehanjem izplačevanja odškodnin leta 2014 zaradi omejitve porabe proračunskih sredstev, kar je bilo mogoče zaslediti tudi v objavah iz leta 2016.

Preglednica 5: Pogostost pojavljanja posameznih tem iz kategorije teme »težave« v medijskih objavah po posameznih kategorijah govorca

Table 5: Frequency of individual themes from the theme category of »problems« in media publications according to speaker categories

Tema	avtor	kmet	lokalni preb.	lovec	predst. NVO	odločevalec	ostalo	oškodovanec	strokovnjak	predst. ZGS	SKUPAJ
varovati ni možno	40	7	2		5			26	2	2	84
opuščanje reje	30	16	2		5		2	18		3	76
strah	27	4	2				2	23	2	3	63
država ignorira	23	14	5	1				11		3	57
nevzdržne razmere	20	8	1	1	1		1	15	2		49
ukinjene odškodnine	19	2	1	1	1	3	1	15	1		44
nerazumevanje med deležniki	10	3	1	1	1	1	1	8	2	1	29
kmetje nosijo vse breme	9	4			2			10			25
prenizke odškodnine	8	2	1					14			25
zahajanje zveri v naselja	19	2	2					2			25
posredna škoda	6	4						6			16
birokracija	5	3						5		1	14
nadomestiti živali po napadu	5							7			12
neustrezni predpisi	3	2			2			1	2	2	12
uplenjene drobnice se ne najde	3	2						5		1	11
ni interesa za zaščito		1			1		1			3	6
dodatno delo na planini	3	1	1								5
nestrokovno upravljanje	2								2		4
problematični medved	2								2		4
subvencije	2	1						1			4
prepogosti napadi	2								1		3
ni izkušenj varovanja	1									1	2
politika					1		1				2
škod ni možno popolnoma preprečiti					1					1	2
mučenje živali					1						1
SKUPAJ	239	76	18	4	21	4	9	167	16	21	575

Med predlaganimi rešitvami v medijih so nekatere ustrezne in učinkovite, druge pa manj ustrezne in učinkovite. Najpogostejše omenjena rešitev v medijskih objavah za škode zaradi

medveda in volka je bila odstrel zveri, kar so poleg avtorja objave pogosto omenili kmetje, lokalno prebivalstvo, oškodovanci in predstavniki ZGS (preglednica 6). Rešitev odstrel zveri zajema tako zmanjšanje populacije zveri kot izredni odstrel problematičnega medveda ali razbitje tropa volkov. Pri natančnejši analizi je razvidno, da o odstrelu kot rešitvi za škode, ki jih povzročajo zveri, govorijo predvsem predstavniki območnih enot ZGS, medtem ko na osrednji enoti ZGS in v različnih projektih bolj poudarjajo druge rešitve, na primer primerno zaščito. Trditev, da odstrel ni učinkovita rešitev za preprečevanje škod, se v objavah pojavi kar petkrat redkeje v primerjavi z odstrelom kot primerno rešitvijo. V medijskih objavah se pojavlja tudi sporočilo oškodovancev in drugih kmetov, da bodo po potrebi stvari vzeli v svoje roke, kar namiguje na nezakonit odstrel.

Poleg avtorja objave strokovnjaki in predstavniki ZGS za reševanje težav predlagajo prenovo predpisov. Pojavlja se tudi mnenje, da je treba znova vzpostaviti mrhovišča, kar poleg oškodovancev predlagata tudi lovec in predstavnik ZGS. Čeprav oškodovanci v medijski objavah pogosteje zagovarjajo druge rešitve, pa jih je nekaj povedalo, da bodo po napadu zveri za reševanje težav poskrbeli za boljšo zaščito domačih živali.

Večina (približno dve tretjini) anketiranih rejcev drobnice na območju volka in tudi velika večina lovcev in širše javnosti (Marinko in Majič Skrbinšek, 2011) sicer meni, da ustreznna zaščita drobnice lahko zmanjša število napadov volkov. Neskladje izjav glede učinkovitosti zaščite domačih živali pred napadi zveri med kmeti in oškodovanci v analizi medijskih objav (glasna manjšina) in anketiranimi rejci (tiha večina) nakazuje na neuravnoteženo upoštevanje poglede rejcev v medijih v zvezi z možnostjo preprečevanja konfliktov, pri čemer je podoba v medijih predstavljena precej bolj katastrofično, poudarjeno pa je prepričanje manjšine rejcev.

Preglednica 6: Pogostost pojavljanja posameznih tem iz kategorije teme »rešitve« v medijskih objavah po posameznih kategorijah govorca

Table 6: Frequency of individual themes from the theme category of »solutions« in media publications according to speaker categories

Tema	avtor	kmet	lokalni preb.	lovec	predst. NVO	odločevalec	ostalo	oškodovanec	predst. projekta	strokovnjak	predst. ZGS	SKUPAJ
odstrel zveri	22	12	7	1			1	9	1	2	12	67
pomoč pri zaščiti	18	1				7	1	1	4	2	7	41
opis primerne zaščite	11	12			2	1		1	2	3	5	37
varovanje učinkovito	9	5		1	1		1		1	7	7	32
primerna zaščita	10			1	1	1			3	6	5	27
sobivanje	11	2		2	1	1		1	1	5	3	27

Tema	avtor	kmet	lokalni preb.	lovec	predst. NVO	odločevalec	ostalo	oškodovanec	predst. projekta	strokovnjak	predst. ZGS	SKUPAJ
odstrel ni rešitev	5				1		1	1	1	4		13
prenova predpisov	6									3	2	11
kmetje vzeli stvari v svoje roke	1	4						4				9
več besede lokalnemu prebivalstvu	2	4	2				1					9
coniranje	4	2						1		1		8
večje odškodnine	2	1						2	1			6
vrniti mrhovišča	1	1		1				2			1	6
preselitev zveri	2			1				1			1	5
strokovno upravljanje	1			1		1				2		5
boljše varovanje po napadu	1							3				4
informiranje	2								1		1	4
vaške straže	2		1					1				4
lovci sami načrtovali odstrel				2				1				3
preventivni nadzor z odvracanjem	2							1				3
preselitev neučinkovita	1					1						2
krmišča niso rešitev				1								1
SKUPAJ	113	44	10	11	6	12	5	29	15	35	44	324

V medijskih objavah se pojavlja sporočilo, kdo je odgovoren za rešitev težav, povezanih s škodami zaradi medveda in volka. Največkrat je bilo ugotovljeno, da je za ureditev razmer odgovorna država, manj pa je pogosto mnenje, da se mora kmet zaščititi sam ali pa da si morata za zaščito pred napadi zveri skupaj prizadevati kmet in država (preglednica 7). V analizi pojavljanja konfliktov z medvedom v Sloveniji in sosednjih državah (Jerina et al., 2015) so ugotovili, da število prijavljenih škodnih dogodkov korelira s stopnjo zaščite medveda in je povezano s tem, kdo je odgovoren za izplačilo odškodnine. Čeprav je ocenjeno število medvedov na Hrvaškem dvakrat višje kot v Sloveniji, sta število prijavljenih škodnih dogodkov in višina izplačanih odškodnin v Sloveniji bistveno višja. V Sloveniji namreč odškodnino povrne država, na Hrvaškem, kjer ima medved status divjadi, pa škodo, ki jo povzroči medved, povrnejo lovske organizacije. Lovci so del lokalne skupnosti, zato odškodnino pogosto poravnajo neformalno z materialnimi dobrinami namesto z denarjem, lažje preprečijo goljufije in so učinkovitejši pri preprečevanju ponavljajočih se napadov na isti lokaciji, kar velja za veliko težavo v Sloveniji.

Preglednica 7: Pogostost pojavljanja posameznih tem iz kategorije teme »odgovornost« v medijskih objavah po posameznih kategorijah govorca

Table 7: Frequency of individual themes from the theme category of »responsibility« in media publications according to speaker categories

Tema	avtor	kmetje	lokalni preb.	lovci	NVO	odločevalci	ostalo	oškodovanec	strokovnjak	ZGS	SKUPAJ
država	10	2	2	1	2		1	9	1	2	30
kmet	2			1			1			2	6
kmet in država				1		1		1	1	1	5
SKUPAJ	12	2	2	3	2	1	2	10	2	5	41

4 ZAKLJUČEK

V medijskih objavah se ob škodah, ki jih povzročijo zveri, izpostavlja veliko konfliktov, od težav, vezanih na odnose in razmerja moči med deležniki, do neustreznih predpisov in težav, povezanih s samim napadom (npr. posredna škoda, ki se ne povrne). Intenziteta konflikta je bila v analiziranih objavah velikokrat predstavljena kot velika, saj je zelo pogosta tudi ugotovitev, da so zveri vzrok za opuščanje reje domačih živali. Kmet (oškodovanec) je v medijih tako prikazan kot nemočna žrtev arogantnega in ignorantskega delovanja države, ki zveri (in urbane interese) ščiti bolj kot kmeta, ki postaja vedno bolj ogrožen. Ker je kot glavni vzrok za škode prikazano preveliko število zveri, na katero kmet nima neposrednega vpliva, se odgovornost za reševanje konfliktov samodejno prenese na državo, s tem pa se v medijih odvrta pozornost od aktivnega preprečevanja konfliktov, ki velja za učinkovito rešitev, ki je hkrati združljiva z dolgoročno ohranitvijo zveri v prostoru, kar je interes širše družbe.

Čeprav so pri zmanjševanju konfliktov z zvermi še možnosti za izboljšave predvsem pri preusmerjanju proračunskih sredstev od reaktivnega (izplačevanje odškodnin) do proaktivnega delovanja (subvencioniranje ukrepov in nudenje pomoči pri zaščiti premoženja pred škodami, ki jih povzročijo zveri), je danes že na voljo precej finančne in materialne podpore kmetom. Za spremembo trenutne podobe konfliktov z zvermi v medijih, ki utrjuje pasivnost kmetov pri odnosu do reševanja teh konfliktov, je sočasno s povečanjem pomoči pri izvajanju ukrepov za preprečevanje škode treba poskrbeti, da o tej pomoči izdatno poročajo tudi mediji. Z velikimi zvermi se v Sloveniji ukvarja veliko organizacij (lovci, biologi, gozdarji, naravovarstveniki, Ministrstvo za okolje in prostor in nevladne organizacije), vsaka s svojo vlogo. Pri komuniciranju z mediji imajo pomembno vlogo predstavniki ZGS, saj jim rejci drobnice zaupajo bolj kot drugim. Na srečo jih mediji kot vir informacij tudi zelo radi navajajo. Treba je paziti, da predstavniki ZGS ne širijo sporočil, ki utrjujejo *status quo* (povečanje odstrela kot rešitev konfliktov), ampak posredujejo ugotovitve stroke, ki za volkove ugotavlja, da je odstrel neučinkovita rešitev.

Država za tako občutljivo, a pomembno področje nujno potrebuje enotno komunikacijsko strategijo in lahko v tej raziskavi najde številne oporne točke za njeno pripravo in izvajanje. Dve izmed možnosti za aktivno komuniciranje strokovnjakov z mediji sta priprava sporočila za medije ter organizacija tiskovne konference ob ključnih dogodkih (na primer sprejem odloka o odvzemu medveda in volka). Sporočilo za medije o možnih načinih in dostopni pomoči kmetu pri preprečevanju škod je smiselno izdati tudi ob začetku pašne sezone, ko se pričakuje več škodnih dogodkov.

Redno spremljanje medijskih objav omogoča prepoznavanje vzorcev, ki se skrivajo za ponavljajočimi se neresničnimi objavami, in ustrezno odzivanje na take objave. Redni stiki z novinarji pa omogočajo dolgoročno izobraževanje in s tem izboljšano poznavanje problematike varstva in upravljanja z zvermi ter posledično bolj točno in uravnoteženo poročanje o teh temah. V skrajnih primerih se lahko objavi tudi demanti izrazito pristranske in neresnične objave, saj morajo mediji po Zakonu o medijih (2006) objaviti popravek, v katerem se popravi neresnične navedbe v objavi in prikaže druga dejstva, s katerimi se lahko bistveno dopolnijo navedbe v izvorni objavi.

Analiza objav je pokazala pomembne teme, ki v medijskem poročanju potrebujejo strokovno razlago, saj se glede na različne govorce (predstavnike interesnih skupin) pojavljajo zelo različne informacije o isti temi. Glede na to, da v objavah o škodah, ki jih povzročijo zveri, prevladujejo izjave oškodovancev, je v medijih treba povečati število konstruktivnih strokovnih argumentov za reševanje konfliktov z zvermi. Strokovnjaki morajo pri komuniciranju z mediji poudariti odgovornost kmeta pri preprečevanju škod, sočasno pa jih obvestiti o različnih možnostih pomoči pri zaščiti, učinkovitosti primerno uporabljenih zaščitnih ukrepov in neučinkovitosti odstrela kot glavnega upravljalvskega ukrepa za preprečevanje konfliktov z zvermi. Komunikacija z javnostmi mora biti podprta tudi z neprekinjenim podpornim delovanjem države. Začasno ustavljeno izplačevanje odškodnin v 2014 in dolgotrajen odmev tega dogodka v medijih kaže, kako velike negativne posledice imajo lahko prekinitve v podpornem sistemu. Z zadostno in stalno podporo države pri reševanju konfliktov z zvermi in ustreznim obveščanjem o tej podpori lahko pričakujemo tudi zmanjšanje strahu in odpora pred zvermi.

5 SUMMARY

Attitudes toward large carnivores are influenced by personal experiences and indirect information, gathered from other sources. Most residents of Slovenia do not have personal experience with large carnivores; therefore, media plays an important role in forming attitudes toward them. On the one hand, media can have an important role in large carnivore conservation by informing the public about effective conflict mitigation measures. On the other hand, their role can be counterproductive by spreading misleading information and exaggerating threats connected to the presence of large carnivores. The availability of

information for local residents and farmers, who are most susceptible to experiencing damage, is especially important.

In a media content analysis, I checked how damage to personal property caused by brown bear (*Ursus arctos*) and wolf (*Canis lupus*) between the years 2013 and 2016 and conflict mitigation measures are portrayed and who the information sources are. The diversity of the aforementioned, causes, related problems and possible solutions illustrates the complexity of the human – carnivore conflict, as it is portrayed in the media. Misleading information, such as that too high numbers of wolves and bears are causing damage, culling of carnivores as a solution to damage and that only the state has the responsibility for preventing damage, were frequently detected in the analysed publications. Such information may have an impact on the negative attitudes of farmers toward large carnivores that were detected in previous studies and lead to passivity related to implementing damage prevention measures. The most common sources of information were farmers who have experienced damage, and representatives of the Slovenian Forest Service. Both were perceived as prevalently credible information sources by farmers in previous studies.

Today, several options exist for assisting farmers with implementing damage prevention measures in Slovenia. To efficiently spread the information about the causes of damage and damage prevention measures, public institutions dealing with carnivore management and conservation should employ a communication strategy, with defined goals, audiences, main messages and tools. A communication strategy can be coordinated between different institutions. The main messages for communication with media should include: emphasising the responsibility of farmers to protect their property, the efficiency of correctly implemented damage prevention measures and the options for financial or material assistance with the implementation of the measures.

6 VIRI

1. Agencija Republike Slovenije za okolje, 2008. *Evidenca odškodninskih zahtevkov ODSEV* Dostopno na: <https://sirena.arso.gov.si/odsev/> [22. 3. 2017].
2. Bath, A., in Majić, A., 2002. *Human dimensions in wolf management in Croatia: Understanding attitudes and beliefs of residents in Gorski kotar, Lika and Dalmatia toward wolves and wolf management*. Report for the Large Carnivore Initiative for Europe. Dostopno na: <http://www.lcie.org/Publications> [22. 3. 2017].
3. Boitani, L., Alvarez, F., Anders, O., Andren, H., Avanzinelli, E., Baly, V., et al., 2015. *Key actions for Large Carnivore populations in Europe*. Report to DG Environment, European Commission, Bruxelles. Rome: Institute of Applied Ecology. Dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/key_actions_large_carnivores_2015.pdf. [22. 3. 2017].

4. Can, Ö. E., D'Cruze, N., Garshelis, D. L., Beecham, J., in Macdonald, D. W., 2014. Resolving human-bear conflict: A global survey of countries, experts and key factors. *Conservation Letters*, 7(6), 501–513.
5. Černe, R., Jerina, K., Jonozovič, M., Kavčič, I., Stergar, M., Krofel, M., et al., 2010. *Škode od volkov v Sloveniji*. Ljubljana: SloWolf. Dostopno na: http://www.volkovi.si/?page_id=63 [8. 3. 2017].
6. Fernandez-Gil, A., Naves, J., Ordiz, A., Quevedo, M., Revilla, E., in Delibes, M., 2016. Conflict misleads large carnivore management and conservation: Brown bears and wolves in Spain. *PLoS ONE*, 11(3), 1–13.
7. Gašperšič, S., in Mavri, U., 2016. *Analiza odškodninskih zahtevkov za škodo, ki so jo povzročile živali zavarovanih prosto živečih živalskih vrst v letu 2015*. Dostopno na: <http://www.arso.gov.si/narava/poro%C4%8Dila%20in%20publikacije/> [8. 3. 2017].
8. Imbert, C., Caniglia, R., Fabbri, E., Milanesi, P., Randi, E., Serafini, M., et al., 2016. Why do wolves eat livestock? Factors influencing wolf diet in northern Italy. *Biological Conservation*, 195, 156–168.
9. Jerina, K., Krofel, M., Mohorović, M., Stergar, M., Jonozovič, M., in Seveque, A., 2015. *Analysis of occurrence of human-bear conflicts in Slovenia and neighbouring countries*. Life Dinalp Bear. Dostopno na: <http://dinalpbear.eu/analysis-of-human-bear-conflicts/> [8. 3. 2017].
10. Kaczensky, P., Blažič, M., in Gossow, H., 2001. Content analysis of articles on brown bears in the Slovenian press, 1991 – 1998. *Forest, Snow and Landscape Research*, 76(1/2), 121–135.
11. Kastelic, L., 2013. *Analiza medijskih objav o volku od leta 2008 do leta 2011*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za biologijo.
12. Kavčič, I., Vidrih, M., Černe, R., Zahariaš, K., Emeršič, M., Skrbinšek, T., et al., 2014. *Primeri dobre prakse: Poročilo akcije C.6 projekta LIFE+ SloWolf*. Univerza v Ljubljani. Dostopno na: http://www.volkovi.si/?page_id=63 [22. 3. 2017].
13. Krofel, M., Černe, R., in Jerina, K., 2011. Učinkovitost odstrela volkov (*Canis lupus*) kot ukrepa za zmanjševanje škode na domačih živalih. *Zbornik gozdarstva in lesarstva*, 95, 11–22.
14. Linnell, J., Salvatori, V., in Boitani, L., 2008. Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe: A Large Carnivore Initiative for Europe report prepared for the European Commission. Rome: Large Carnivore Initiative for Europe c/o Istituto di Ecologia Applicata.
15. Marinko, U., in Majić Skrbinšek, A., 2011. *Raziskava odnosa rejcev drobnice, lovcev in širše javnosti do volka in upravljanja z njim*. Univerza v Ljubljani. Dostopno na: http://www.volkovi.si/?page_id=63 [22. 3. 2017].
16. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2014. Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020. Dostopno na: https://www.program-podezelja.si/images/Programme_2014SI06RDNP001_4_0_sl.pdf. [22. 3. 2017].
17. Muhič, P., 2013. *Analiza učinkovitosti zaščite drobnice pred napadi volkov (Canis lupus L.)*

- v jugovzhodni in jugozahodni Sloveniji*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire.
18. Mulej Tlhaolang, J., 2014. *The impact of a wolf conservation project on attitudes of the public, hunters and farmers toward wolves in Slovenia*. Masters thesis. St John's, Newfoundland and Labrador, CA: Memorial University, Department of Geography.
 19. Musiani, M., Muhly, T., Cormack Gates, C., Callaghan, C., Smith, M. E., in Tosoni, E., 2005. Seasonality and Reoccurrence of Depredation and Wolf Control in Western North America. *Wildlife Society Bulletin*, 33(3), 876–887.
 20. *Pravilnik o primernih načinih varovanja premoženja in vrstah ukrepov za preprečitev nadaljnje škode na premoženju*, 2005. Uradni list RS 74/05.
 21. Saldana, J., 2009. *The coding manual for qualitative researchers*. London: Sage publications.
 22. Stergar, T., in Berce, T., 2016. *Načrt izvajanja ukrepov za zaščito premoženja pred medvedi in zmanjšanja pogostosti zahajanja medvedov v naselja. Akcija C.1: Preprečevanje konfliktov na območju »vročih točk« – organski odpadki*. LIFE Dinalp Bear. Dostopno na: <http://dinalpbear.eu/wp-content/uploads/>. [22. 3. 2017].
 23. Treves, A., in Karanth, U., 2003. Human- carnivore conflict and perspectives on carnivore management worldwide. *Conservation Biology*, 17(6), 1491–1499.
 24. Treves, A., in Naughton-Treves, L., 2005. Evaluating lethal control in the management of human-wildlife conflict. V: Woodroffe, R., Thigood, S. in Rabinowitz, A. ur. *People and wildlife: conflict or coexistence?* Cambridge: Cambridge University Press. 86–106.
 25. Vlada Republike Slovenije, 2015. *Akcijski načrt za upravljanje populacije volka (Canis lupus) v Sloveniji za obdobje 2013–2017: Revidirano besedilo*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije. Dostopno na: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/velike_zveri/ [22. 3. 2017].
 26. Wielgus, R. B., in Peebles, K. A., 2014. Effects of Wolf Mortality on Livestock Depredations. *PloS ONE*, 9(12). Dostopno na: <http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0113505> [27. 1. 2017].
 27. Wilson, S. M., 2016. *Priročnik za razumevanje in reševanje konfliktov med človekom in velikimi zvermi: strategije in nasveti za uspešno komunikacijo in sodelovanje z lokalnimi skupnostmi*. Ljubljana: Zavod za gozdove.
- Zakon o medijih*, 2006. Uradni list RS 110/06.
- Zakon o ohranjanju narave*, 2004. Uradni list RS 96/04.

Jasna MULEJ

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Ljubljana

Cankarjeva 10

SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

jasna.mulej@zrsvn.si

ANALIZA UČINKOVITOSTI NARAVOVARSTVENIH SMERNIC ZA DVA OBČINSKA PROSTORSKA NAČRTA

EFFICIENCY ANALYSIS OF NATURE CONSERVATION GUIDELINES FOR TWO MUNICIPAL SPATIAL PLANS

Metod ROGELJ

Strokovni članek

Prejeto/Received: 1. 6. 2017

Sprejeto/Accepted: 26. 10. 2017

Ključne besede: naravovarstvene smernice, analiza učinkovitosti, prostorsko načrtovanje, občinski prostorski načrt

Key words: nature conservation guidelines, efficiency analysis, spatial planning, municipal spatial plan

IZVLEČEK

Prispevek prikazuje učinkovitost naravovarstvenih smernic občinskega prostorskega načrta občine Žirovnica in občine Preddvor. Naravovarstvene smernice so glavno orodje varstva narave, s katerim je mogoče doseči visoke varstvene učinke in prispevati k naravi primernemu razvoju v državi. Predstavljeni so zakonodajna izhodišča, vsebina naravovarstvenih smernic ter trajanje postopkov. V analizi so primerjane površine pobud za spremembo namenske rabe, obravnavane v naravovarstvenih smernicah, s površinami pobud, ki so bile sprejete v občinskih prostorskih načrtih.

ABSTRACT

This article analyses the efficiency of nature conservation guidelines for two municipal spatial plans, i.e. of the Municipality of Žirovnica and the Municipality of Preddvor. Nature conservation guidelines are the main tool of nature conservation, which can be used to achieve high nature conservation effects and contribute to a nature appropriate development in the state. The article presents legislative starting points, the content of nature conservation guidelines, and the duration of procedures. The analysis compares the surface areas of initiatives for the change of land use as specified in the nature conservation guidelines with the surface areas of initiatives that were adopted in municipal spatial plans.

1 UVOD

Glede na številne naravovarstvene naloge in šibko kadrovske zasedbe na Zavodu RS za varstvo narave (v nadaljevanju Zavod) mora biti skrb za čim večji učinek dela Zavoda trajna in sprotna. Zavod v sodelovanju z Ministrstvom za okolje in prostor (v nadaljevanju MOP) tudi sooblikuje pravno podlago za izvajanje varstva narave, s čimer izboljšuje orodja varstva in njihov učinek v naravi, ki pa ga mora seveda poznati. Do zdaj smo z obravnavo posameznih primerov analizirali učinke naravovarstvenih pogojev in naravovarstvenega soglasja (Zavod RS za varstvo narave, 2012), ta članek pa prinaša oceno učinkov naravovarstvenih smernic kot naravovarstvenega orodja v postopkih prostorskega načrtovanja.

Učinek naravovarstvenih smernic smo ugotavljali s primerjavo površin pobud, obravnavanih v naravovarstvenih smernicah, izdanih za pripravo dveh občinskih prostorskih načrtov. V članku smo preverili tudi stopnjo upoštevanja oziroma učinkovitost posameznih naravovarstvenih statusov naravnih vrednot, varovanih območij, ekološko pomembnih območij, zavarovanih vrst in habitatnih tipov v naravovarstvenih smernicah.

Zavod v postopke prostorskega načrtovanja vstopa z naravovarstvenimi smernicami. To je orodje, ki omogoča aktivno usmerjanje razvoja in ne le preprečevanje posegov. Srečanja s predstavniki občin kot nosilci postopka priprave prostorskega načrta omogočajo širše poglede na razvoj in skupno iskanje rešitev. Zgolj preprečevanje posegov pa je bolj pasiven pristop k usmerjanju razvoja.

Naravovarstvene smernice so torej vsebinsko lahko usmerjene v:

- izločitev površin celotnih pobud ali njihovih delov (pasiven pristop) ali
- aktivno iskanje rešitev z občinami in usmerjanje izvedbe pobude s časovno, prostorsko ali tehnično prilagoditvijo.

Aktivno iskanje rešitev od pripravljavca naravovarstvenih smernic zahteva več znanja, truda in časa. Oba pristopa je treba izvajati skladno z veljavno zakonodajo in izhodišči naravovarstvene stroke.

1.1 VELJAVNA ZAKONODAJNA IZHODIŠČA

Osnovno zakonodajno izhodišče za delovanje Zavoda v analiziranih primerih (Arhiv ZRSVN OE Kranj) predstavljajo Zakon o ohranjanju narave (2004, v nadaljevanju ZON), Zakon o varstvu okolja (2006, v nadaljevanju ZVO-1) in Zakon o prostorskem načrtovanju (2007, v nadaljevanju ZPNačrt). ZPNačrt se je med postopkom priprave občinskih prostorskih načrtov spreminjal. V nadaljevanju sledita opisa postopka priprave obravnavanih občinskih prostorskih načrtov.

Postopek priprave občinskih prostorskih načrtov za občini Žirovnica in Preddvor

Občina je pripravila osnutek občinskega prostorskega načrta in ga prek MOP poslala Zavodu, da je pripravil naravovarstvene smernice za načrtovane prostorske ureditve. Skladno z ZVO-1 se je za občinski prostorski načrt izvedel tudi postopek celovite presoje vplivov na okolje, če je tako določil MOP. V postopku celovite presoje vplivov na okolje je občina naročila pripravo okoljskega poročila. Del vsebine okoljskega poročila je tudi ocena upoštevanja usmeritev, izhodišč in pogojev naravovarstvenih smernic. Na podlagi okoljskega poročila in naravovarstvenih smernic je občina pripravila dopolnjeni osnutek občinskega prostorskega načrta. Občina je seznanila javnost z vsebino dopolnjenega osnutka. Ob seznanitvi je imela javnost možnost pripomb in predlogov na načrtovane ureditve. Sočasno je občina seznanila javnost z okoljskim poročilom. Na podlagi stališč do pripomb in predlogov javnosti je občina pripravila predlog občinskega prostorskega načrta in ga posredovala Zavodu v naravovarstveno

mnenje. V naravovarstvenem mnenju je Zavod ocenil, ali je občina upoštevala naravovarstvene smernice.

Zavod je sodeloval tudi v postopku celovite presoje vplivov na okolje na I. stopnji postopka, kjer je ocenjeval verjetnost vplivov občinskih prostorskih načrtov na naravo in varovana območja. Če so ugotovili morebitne vplive, je MOP z odločbo določil, da je za občinski prostorski načrt treba izvesti postopek celovite presoje vplivov na okolje. V mnenju na II. stopnji postopka je Zavod sodeloval pri ugotavljanju vplivov načrta in njihove sprejemljivosti za naravo in varovana območja.

Občinski svet je sprejel občinski prostorski načrt, če je Zavod izdal pozitivno naravovarstveno mnenje in je MOP ugotovil, da so vplivi občinskega prostorskega načrta na okolje sprejemljivi.

Zdaj veljavni postopek priprave občinskih prostorskih načrtov

Trenutno veljavna zakonodaja uvaja pripravo splošnih smernic, s čimer nadomešča pripravo naravovarstvenih smernic k osnutku občinskih prostorskih načrtov. Splošne smernice Zavoda so dostopne na spletnih straneh in se praviloma spreminjajo enkrat letno na podlagi spreminjanja prakse ali zakonodaje. Občina lahko zaprosi tudi za izdajo posebnih smernic, če oceni, da splošne smernice ne ustrezajo pripravi osnutka občinskega prostorskega načrta. Po pripravi osnutka občinskega prostorskega načrta na podlagi splošnih smernic občina pozove Zavod k pripravi prvega mnenja, s katerim se preveri upoštevanje splošnih in posebnih smernic. Zavod v prvem mnenju tudi oceni verjetnost pomembnejših vplivov občinskega prostorskega načrta na okolje in varovana območja. Na podlagi prvega mnenja in okoljskega poročila (če je MOP uvedel postopek celovite presoje vplivov na okolje) občina pripravi dopolnjeni osnutek občinskega prostorskega načrta. Po seznanitvi javnosti z vsebino dopolnjenega osnutka in okoljskega poročila občina pripravi predlog občinskega prostorskega načrta in pozove Zavod k pripravi drugega mnenja. Na podlagi pozitivnega drugega mnenja ter odločitve MOP, da so vplivi občinskega prostorskega načrta na okolje sprejemljivi, občinski svet sprejeme občinski prostorski načrt.

Vsebina naravovarstvenih smernic

Vsebina naravovarstvenih smernic se skladno z zakonodajo razdeli na splošni in posebni del, posebni del pa na strateški in izvedbeni del. V strateškem delu so navedena splošna priporočila in usmeritve za načrtovanje poselitve, komunalne infrastrukture, turizma in gostinstva, prometa, energetike, kmetijstva, gozdarstva, rudarstva in krajine. V izvedbenem delu so napisani konkretni varstveni pogoji, usmeritve ali priporočila za posamezne spremembe namenske rabe glede na veljavni prostorski načrt.

Pogoji, usmeritve ali priporočila za ohranjanje območij z naravovarstvenim statusom ter zavarovanih rastlinskih in živalskih vrst ter habitatnih tipov so napisani po ključu, ki izhaja iz veljavne naravovarstvene zakonodaje:

- varstveni pogoji: za zavarovana območja, območja Natura 2000 in območja naravnih vrednot, kjer bi prišlo do poslabšanja stanja kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov, ogrožanja obstoja naravnih vrednot oziroma uničenja njihovih najpomembnejših vsebin; brez upoštevanja varstvenih pogojev se pozitivno naravovarstveno mnenje ne izda;
- varstvene usmeritve: za območja naravnih vrednot, za območja Natura 2000, kjer poseg ne bi bistveno vplival na stanje kvalifikacijskih vrst in habitatnih tipov;
- varstvena priporočila: za ekološko pomembna območja, za območja pričakovanih naravnih vrednot, za lokacije zavarovanih ali ogroženih živalskih oziroma rastlinskih vrst ter habitatnih tipov, za elemente krajine, ki so pomembni za ohranjanje biotske raznovrstnosti.

Varstvene usmeritve oziroma priporočila se lahko pripravijo tudi za pobude, ki ne obravnavajo območij z naravovarstvenim statusom, a so na teh območjih prisotne zavarovane živalske in/ali rastlinske vrste oziroma habitatni tipi in elementi krajini, ki so pomembni za ohranjanje biotske raznovrstnosti.

2 POTEK PRIPRAVE DVEH PRIMEROV NARAVOVARSTVENIH SMERNIC IN NARAVOVARSTVENIH MNENJ

Naravovarstvene smernice za občinska prostorska načrta občin Žirovnica in Preddvor so bile izbrane za analizo zaradi dobre medsebojne primerljivosti (preglednica 1). Obe občini sta bili ustanovljeni leta 1995 in pokrivata med seboj primerljivi geografski območji. Po velikosti sta občini v primerjavi z drugimi občinami na območju ZRSVN Območna enota Kranj srednje velikosti. Približno polovica površine obeh leži na nižinskem območju Ljubljanske kotline, preostali del pa v goratem območju Karavank oziroma Kamniško-Savinjskih Alp.

Obe občini imata številna območja z naravovarstvenim statusom: posebna območja varstva (SPA), posebna ohranitvena območja (SAC) in ekološko pomembna območja (EPO) so večinoma v hribovskem in gorskem območju Kamniško-Savinjskih Alp in Karavank. Območja naravnih vrednot so prisotna na nižinskem in gorskem območju. Na območju obeh občin ni širših zavarovanih območij narave, so pa kot naravni spomeniki zavarovana tri drevesa.

Preglednica 1: Površina občin in delež območij z naravovarstvenim statusom

Table 1: The surface area of municipalities and the share of areas with a nature conservation status

	Površina občine (ha)	Površina občine (%)			Površina občine z naravovarstvenim statusom (%)
		SAC	NV	EPO	
Žirovnica	6879	46,5	13,5	76,9	78,9
Preddvor	8696	57,0	6,1	71,4	73,9

Obe občini sta prvič pripravljali občinski prostorski načrt, imeli pa sta veljavne prostorske akte, ki sta jih ohranili od predhodnih občin, katerih del sta bili (Kranj in Jesenice).

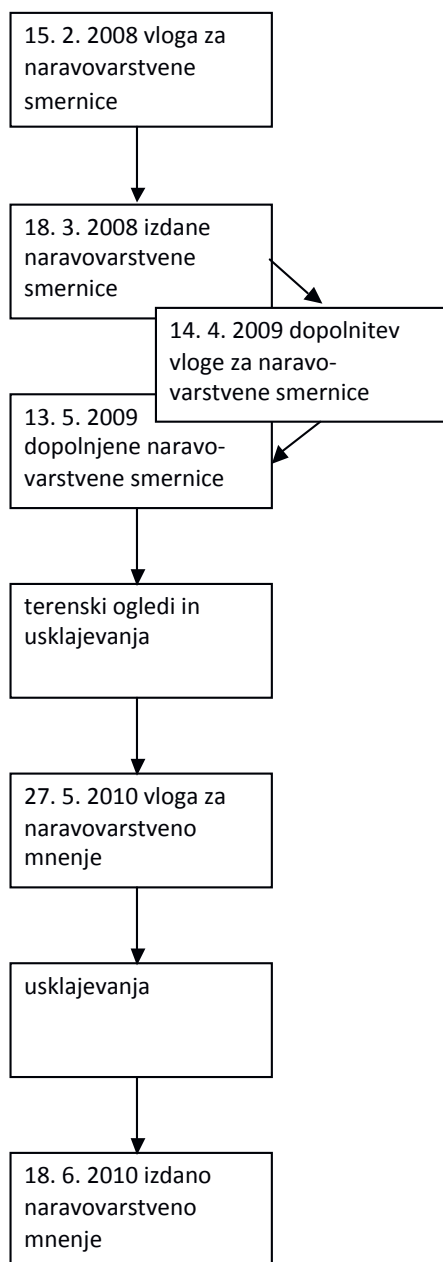
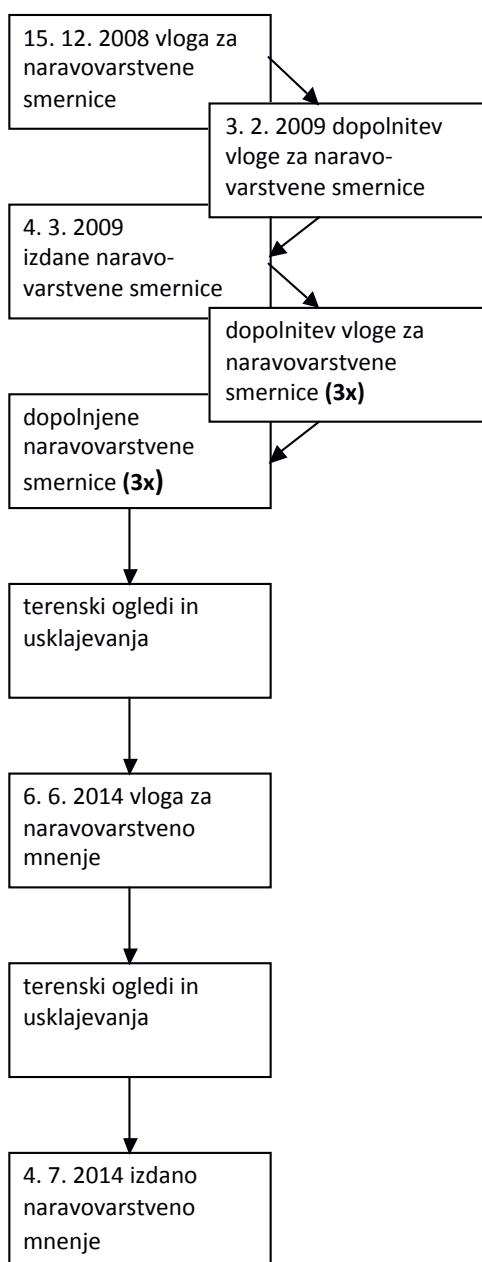
Po vlogi občin in po predhodnih terenskih ogledih pobud so bile pripravljene naravovarstvene smernice. Naravovarstveni mnenji sta bili izdani po predhodnih usklajevanjih in skupnih terenskih ogledih zahtevnejših pobud.

Ob pripravi naravovarstvenih smernic so bile pregledane tudi namenske rabe zemljišč po veljavnem prostorskem načrtu, pripravili so tudi smernice k posameznim pobudam. Na območjih, kjer namenska raba ni bila primerna z vidika ohranjanja narave, so bile predlagane tudi spremembe obstoječe namenske rabe.

V obeh primerih so bile smernice pripravljene za območja z naravovarstvenim statusom, smernice pa so bile pripravljene tudi za nekaj pobud, ki so bile zunaj območij z naravovarstvenim statusom, a s prisotnimi zavarovanimi živalskimi in/ali rastlinskimi vrstami oziroma habitatnimi tipi in elementi krajine, ki so pomembni za ohranjanje biotske raznovrstnosti.

Pri obeh občinah je v vmesnem obdobju med pripravo naravovarstvenih smernic in naravovarstvenih mnenj potekal postopek celovite presoje vplivov na okolje, v okviru katerega sta bili napisani prvo in drugo mnenje (za vsako dopolnitev posebej, skupno tri mnenja), potekala pa so tudi usklajevanja in terenska dogovarjanja glede konkretnih načrtovanih posegov.

Obe občini sta postopek priprave občinskih prostorskih načrtov vodili skladno z ZPNačrtom. Kot je razvidno s slike 1, so se posamezni deli postopka večkrat ponovili. Občina Preddvor je vlogo za naravovarstvene smernice dopolnila trikrat, Občina Žirovnica pa enkrat. Dopolnitve so vključevale dodatno dokumentacijo ali/in nove pobude. Med izdajo naravovarstvenih smernic in vlogo za naravovarstveno mnenje so bili v obeh primerih izvedeni številni usklajevalni sestanki, na katerih so bili prisotni predstavniki občine in Zavoda ter projektant, ki so iskali rešitve za problematične pobude.

Občina Žirovnica**Občina Preddvor**

Slika 1: Shema postopka pridobitve naravovarstvenih smernic in naravovarstvenega mnenja za občinski prostorski načrt Žirovnica in občinski prostorski načrt Preddvor

Figure 1: Diagram of the procedure of obtaining nature conservation guidelines and the nature conservation opinion for the Žirovnica municipal spatial plan and the Preddvor municipal spatial plan

Pri pripravi naravovarstvenih smernic in naravovarstvenega mnenja so z nosilcem smernic sodelovali gozdar, geolog, geograf in biolog. Nosilec smernic je vodil in spremljal celoten postopek priprave posameznega izdelka, spremljal razvoj priprave občinskega prostorskega načrta od začetka do konca postopka in koordiniral delo postopka celovite presoje vplivov na okolje. Ko je vodja območne enote pregledal smernice, je smernice pregledal tudi strokovnjak na osrednji enoti Zavoda, temu je sledil podpis direktorja Zavoda.

Po sprejemu obeh občinskih prostorskih načrtov na občinskih svetih sta bila oba občinska prostorska načrta pregledana še z vidika skladnosti z izdanima naravovarstvenima mnenjema. Odstopanj oziroma nepravilnosti niso ugotovili, kar pomeni, da sta bila oba občinska prostorska načrta sprejeta z nespremenjeno vsebino in potrjena s pozitivnim naravovarstvenim mnenjem.

3 METODE DELA

Učinek naravovarstvenih smernic smo ugotavljali s pregledom površin pobud za spremembo namenske rabe prostora, ki so bile obravnavane v naravovarstvenih smernicah. Pobude smo ločili na naslednje tipe pobud:

- pobude, za katere smo pripravili naravovarstvene pogoje;
- pobude, za katere smo pripravili naravovarstvene usmeritve;
- pobude, za katere smo pripravili naravovarstvena priporočila;
- pobude, ki so umeščene na območja z naravovarstvenim statusom, a je bilo v naravovarstvenih smernicah ugotovljeno, da ne morejo negativno vplivati na naravovarstvene vsebine, zato smernic zanje nismo pripravili.

V pregled nismo vključili splošnih usmeritev in usmeritev za linijske pobude (daljnovode), za katere ni mogoče določiti površin posegov. V pregled nismo vključili pobud, ki so bile med postopkom izločene zaradi drugih nenaravovarstvenih razlogov (npr. pogojev drugih sektorjev, izločitve na željo vlagatelja pobude ipd.), in pobud, pri katerih je šlo za spremembo namembnosti v korist varstva narave zaradi nenaravovarstvenih razlogov (npr. sprememba iz območja za stanovanja v gozd). Pri obravnavi več različic načrtovanih cest smo v začetni in končni izračun površin vključili sprejeto traso.

Podobno smo pregledali površine pobud, ki so bile ob koncu postopka sprejete oziroma vključene v občinski prostorski načrt.

Sešteli smo velikosti površin posameznih tipov pobud, obravnavanih v naravovarstvenih smernicah, in jih primerjali z velikostjo površin, ki so bile potrjene z naravovarstvenim mnenjem.

Posebej smo ločili pobude, ki so bile z vidika varstva narave nesprejemljive in jih je bilo treba izločiti iz občinskega prostorskega načrta (pasivni pristop), od pobud, za katere smo pripravili smernice za njihovo izvedbo (aktivni pristop), ter primerjali njihove površine.

Čas trajanja postopkov in čas sodelovanja Zavoda smo določili s štejetjem dni med:

- pridobitvijo vlog in oddajo naravovarstvenih smernic;
- pridobitvijo vlog in oddajo končnega naravovarstvenega mnenja.

4 REZULTATI

Rezultati pregleda pobud in prikaz upoštevanja smernic so v nadaljevanju prikazani tabelarično (preglednica 2).

Preglednica 2: Analiza naravovarstvenih smernic, prikaz upoštevanja smernic in čas trajanja postopka

Table 2: Analysis of nature conservation guidelines, display of observation of guidelines, and duration of procedures

	OPN Žirovnica	OPN Preddvor
Število vseh pobud v OPN	166	132
Površina vseh pobud v OPN (ha)	194,5	103,5
Tipi pobud – vrsta spremembe iz kmetijskega oziroma gozdnega zemljišča v:	stanovanja in razpršene poselitve	stanovanja in razpršene poselitve
	obrt in proizvodnjo	obrt in proizvodnjo
	centralne dejavnosti	centralne dejavnosti (prizidek šoli)
	energetsko infrastrukturo (male HE, polje sončnih kolektorjev)	energetsko infrastrukturo (male HE)
	posebna območja (smučarske proge, skakalni center)	posebna območja (smučarske proge, rekreativno turistična območja)
	zelene površine (golf igrišče, rekreativno območje za igre in taborjenje, športno plezanje)	zelene površine (kamp in turistični kompleks, suhi vodni zadrževalnik)
	prometne površine (obvoznice, dostopne poti)	prometne površine (obvoznice, dovozne ceste)
	okoljsko infrastrukturo (čistilna naprava)	okoljsko infrastrukturo (čistilna naprava)
		krčitve gozda
Št. obravnavanih pobud v naravovarstvenih smernicah	83	55
Pobude, za katere smo podali smernice; št. (ha)	69 (143,7)	55 (62,7)
Pobude, za katere smernice niso bile potrebne; št. (ha)	13 (50,8)	77 (40,8)
Pobude, za katere smo podali pogoje; št. (ha)	13 (101,4)	17 (22,4)

Pobude, za katere smo podali usmeritve; št. (ha)		30 (32,2)	20 (17,4)
Pobude, za katere smo podali priporočila; št. (ha)		27 (10,1)	18 (22,9)
Upoštevanje pogojev; % (ha)		100 (101,4)	100 (22,4)
Upoštevanje usmeritev; % (ha)		92 (29,6)	95 (16,6)
Upoštevanje priporočil; % (ha)		73 (7,4)	53 (12,1)
Upoštevanje vseh smernic; % (ha)		96 (138,4)	81,5 (51,1)
Površina izločenih pobud (ha)	s pogoji	99,4	6,9
	z usmeritvami	15,7	0,9
	s priporočili	0,4	0,8
Vsota površin izločenih pobud (ha)		115,5	8,6
Čas trajanja postopka priprave naravovarstvenih smernic in naravovarstvenih mnenj (dni)		862	2389
Čas sodelovanja Zavoda (dni)		85	196
Povprečni čas za pripravo naravovarstvenih smernic in naravovarstvenih mnenj (dni)		28	26

5 RAZPRAVA

Kot kažejo rezultati iz preglednice 2, so bile naravovarstvene smernice na območju občine Žirovnica upoštevane na 138,4 ha, kar je 96 % od skupne površine obravnavanih pobud. Na območju občine Preddvor so bile naravovarstvene smernice upoštevane na površini 51,1 ha (81,5 %).

Pričakovano je bil največji učinek smernic na pobude s pogoji (100 %), nekoliko manjši na pobude z usmeritvami (92 % občina Žirovnica, 95 % občina Preddvor) in najmanjši na pobude s priporočili (73 % Žirovnica, 53 % Preddvor). Največji učinek pogojev izhaja iz sistema varstva narave. Varstvenih ciljev na varovanih območjih in delno naravnih vrednotah ne bi bilo mogoče doseči brez določitve pogojev, ki jih je za izdajo pozitivnega naravovarstvenega mnenja treba upoštevati.

V postopku se razlika med usmeritvami in priporočili izraža v usklajevanjih. Upoštevanje usmeritev je odvisno od usklajevanj, upoštevanje priporočil pa je v celoti odvisno od občine oziroma njihovega zavedanja pomena narave ter sposobnosti uskladitve z razvojnimi interesi. V okviru usklajevanj se išče najugodnejšo sporazumno rešitev za naravo ter razvoj. Osnovno naravovarstveno izhodišče ostaja ohranitev bistvenih vsebin naravnih vrednot in ohranjanje

ugodnega stanja kvalifikacijskih živalskih in rastlinskih vrst ter habitatnih tipov. Usklajevanja so zato usmerjena predvsem v:

- iskanje ustreznih tehničnih izvedb (npr. tip elektrarne, vrsta žičnice (sedežnica, vlečnica) ipd.),
- prostorske prilagoditve (npr. variantna obravnava, premik mikrolokacije objekta zunaj območja bistvenih naravovarstvenih vsebin),
- časovne prilagoditve (gradnja v primernem letnem obdobju, etapnost),
- usmerjanje posrednih vplivov (prilagoditev delovne poti),
- pridobitev specifične strokovne dokumentacije pred izdajo naravovarstvenega soglasja (npr. geomehanskega mnenja, hidrološkega mnenja ipd.).

Visok delež upoštevanja usmeritev kaže na visok delež razvojno in naravovarstveno usklajenih rešitev. Slednje lahko nakazuje poudarjeni razvojni pristop Zavoda pri usmerjanju prostorskega načrtovanja, seveda ob hkratnem upoštevanju vseh zakonskih in strokovnih kriterijev ohranjanja narave.

Upoštevanje naravovarstvenih priporočil je prepuščeno občinam, zato je delež upoštevanja najnižji, a v povprečju še vedno krepko nad polovico, kar lahko pripišemo visokemu zavedanju občin o pomenu ohranjanja narave.

S slike 1 je razvidno, da je postopek priprave občinskega prostorskega načrta Žirovnica potekal skupno 862 dni, Zavod je sodeloval 85 dni. Postopek priprave občinskega prostorskega načrta Preddvor je trajal 2389 dni, Zavod je sodeloval 196 dni. V povprečju je Zavod pripravil naravovarstvene smernice ali naravovarstveno mnenje v 27 dneh. V analiziranih primerih je torej Zavod naravovarstvene smernice in naravovarstveno mnenje pripravil v zakonsko določenih rokih, glede na revizijsko poročilo (Računsko sodišče, 2017) pa je Zavod v obdobju od 1. 1. 2008 do 31. 12. 2015 v celoti učinkovito opravljal zahtevno nalogo nosilca urejanja prostora za področje ohranjanja narave. Priprava kakovostnih naravovarstvenih smernic oziroma usmeritev je namreč vse prej kot rutinsko delo. Kot pravijo Klemenčič in sodelavci (2010) so dobre usmeritve osnovane na temeljiti obdelavi osnutkov načrtov, poznavanju učinkov načrtovanih ureditev, posegov in dejavnosti ter poznavanju prostora in njegovih značilnosti. Tako pripravljene usmeritve vstopajo v zahteven proces usklajevanja ter preverjanja v pripravi naravovarstvenega mnenja. Napisane morajo biti strokovno in pravno utemeljeno, v jeziku, razumljivem tudi pripravljavcem prostorskih aktov. Napisane morajo biti jasno in nedvoumno ter morajo biti ustrezno preverljive.

Iz analiziranih podatkov ni mogoče pojasniti jasnega razloga za razliko v trajanju postopka med občinama. Morda je ta povezana z izločenimi površinami v občini Žirovnica (124,1 ha Žirovnica, 8,6 ha Preddvor), s čimer so bile izločene pobude, ki so zavirale nadaljevanje postopka. Čeprav je zakonodajno ozadje za vse občine enako, je hitrost priprave občinskih prostorskih načrtov lahko različna in odvisna od:

- izločitve naravovarstveno problematičnih pobud pred pridobitvijo naravovarstvenih smernic oziroma pred začetkom postopka priprave občinskega prostorskega načrta,

- upoštevanja naravovarstvenih smernic in vztrajanja pri problematičnih pobudah,
- dodajanja novih pobud ali spreminjanja obstoječih v času postopka,
- kakovosti gradiva v postopku, ki mora biti jasno in pregledno,
- spreminjanja identifikacijskih številke pobud med postopkom, kar uporabniku ali nosilcu urejanja prostora povzroči veliko težav pri časovno potratnemu dešifriranju vsebine,
- pridobivanja dodatnih strokovnih gradiv zaradi prostorsko, okoljsko ali naravovarstveno zahtevnih pobud.

6 ZAKLJUČEK

Naravovarstvene smernice so med najpomembnejšimi orodji varstva narave v Sloveniji. Ob ustrezni umeščenosti v sistem prostorskega načrtovanja, dobri organiziranosti priprave smernic in dobrem spremljanju postopka priprave prostorskega načrta je z njimi mogoče doseči zelo velike naravovarstvene učinke.

Različni naravovarstveni statusi dosegajo v prostorskem načrtovanju različno učinkovitost. Kljub temu je tudi učinek priporočil v naravovarstvenih smernic velik.

Ob jasno določenih zakonskih rokih za pripravo naravovarstvenih smernic in naravovarstvenega mnenja, ki jih Zavod dosledno upošteva, ter učinkovitem procesu usklajevanj, za katerega je treba zagotoviti zadostno kadrovske pokritost Zavoda, naravovarstvene smernice nikakor niso zaviralec priprave občinskih prostorskih načrtov in prostorskega razvoja, ampak pomemben prispevek k varstvu narave in naravi ter posledično tudi človeku primernemu razvoju v državi. To bi veljalo imeti v mislih tudi ob spremembah prostorske zakonodaje in v polni meri ohranjati orodje naravovarstvenih smernic ter spodbujati in zagotavljati ustrezne pogoje za proces usklajevanja med deležniki v prostorskem načrtovanju.

7 SUMMARY

The article analyses the content and procedures in order to establish the effects of nature conservation guidelines in the process of preparing two municipal spatial plans. The effects of nature conservation guidelines have been established by reviewing the surface area of initiatives for the change of land use, which were discussed in the nature conservation guidelines, and by comparing them to the surface area that was confirmed by the nature conservation opinion. We further established the efficiency of various nature conservation statuses (protected areas, natural values or ecologically important areas) for which the nature conservation guidelines set the conditions, directions or recommendations.

A high effect of nature conservation guidelines has been established. As anticipated, the lowest effect of the guidelines was evident for recommendations, it was higher for the initiatives

with directions, and stood at 100% for initiatives with conditions. This effect predominantly derives from the nature conservation system which requires the stipulation of conditions for protected areas and partially for natural values, conditions which the municipal spatial plan has to fully consider when issuing the nature conservation opinion. If these conditions are not considered, a positive nature conservation opinion cannot be issued and the spatial planning document cannot be adopted. Even though nature conservation guidelines have always been prepared within the legally determined deadlines, there is an obvious difference in the duration of procedures between the two municipalities. The reasons for this difference have not been analysed, however it was possible to recognise several reasons affecting the duration of the procedures.

8 VIRI

1. Arhiv ZRSVN OE Kranj, zadeve številka 2-III-325/07, 2-III-77/08, 2-III-124/09, 2-III-245/10, 2-III-560/08, 2-II-359/11, 2-III-231/13, 2-III-423/14, 2-II-379/16.
2. Klemenčič, T., Gorkič, M., in Rogelj, M., 2010. Razvoj naravovarstvenih smernic. *Varstvo narave*, 24, 35–42.
3. Računsko sodišče, (2017). *Revizijsko poročilo: Učinkovitost urejenosti postopka prostorskega načrtovanja občin*. Ljubljana: Računsko sodišče Republike Slovenije.
4. *Zakon o ohranjanju narave*. Uradni list RS, št. 96/04 – uradno prečiščeno besedilo, 61/06 – ZDru-1, 8/10 – ZSKZ-B in 46/14.
5. *Zakon o prostorskem načrtovanju*. Uradni list RS, št. 33/07, 70/08 – ZVO-1B, 108/09, 80/10 – ZUPUDPP, 43/11 – ZKZ-C, 57/12, 57/12 – ZUPUDPP-A, 109/12, 76/14 – odl. US in 14/15 – ZUUJFO.
6. *Zakon o varstvu okolja*. Uradni list RS, št. 39/06 – uradno prečiščeno besedilo, 49/06 – ZMetD, 66/06 – odl. US, 33/07 – ZPNačrt, 57/08 – ZFO-1A, 70/08, 108/09, 108/09 – ZPNačrt-A, 48/12, 57/12, 92/13, 56/15, 102/15 in 30/16.
7. Zavod RS za varstvo narave (2012): *Poročilo o izvrševanju letnega programa dela zavoda RS za varstvo narave za leto 2011*. Ljubljana: Zavod RS za varstvo narave.

Metod ROGELJ

Zavod RS za varstvo narave, Območna enota Kranj

PC Planina 3

SI – 4000 Kranj, Slovenija

metod.rogelj@zrsvn.si

SLOVENSKO OMREŽJE NATURA 2000 V ŠTEVILKAH

SLOVENIAN NATURA 2000 NETWORK IN NUMBERS

Matej PETKOVŠEK

Strokovni članek

Prejeto/Received: 18. 8. 2016

Sprejeto/Accepted: 26. 10. 2017

Ključne besede: območja Natura 2000, naravovarstveno pomembna območja, poseljenost, raba tal, površje, gozdni rezervati, varovalni gozdovi, cestno omrežje, občine, statistične regije

Key words: Natura 2000 sites, sites of nature conservation importance, population density, land use, surface, forest reserves, protective forests, road network, municipalities, statistical regions

IZVLEČEK

Prispevek povzema rezultate nekaterih prostorskih analiz omrežja Natura 2000 z drugimi prostorskimi podatkovnimi sloji – poseljenostjo, rabo tal, nadmorsko višino in naklonom površja, drugimi naravovarstveno pomembnimi območji, gozdnimi rezervati, varovalnimi gozdovi, cestnim omrežjem, občinami in statističnimi regijami. Namen prispevka je javnosti posredovati podatke, ki jih je mogoče pridobiti le z uporabo GIS-orodij, ki jih širša javnost večinoma ne uporablja.

ABSTRACT

This article summarises the results of individual spatial analyses of the Natura 2000 network with other spatial data layers – population density, land use, altitude and surface slope, other sites of nature conservation importance, forest reserves, protective forests, the road network, municipalities, and statistical regions. The purpose of the article is to provide the public with information that can only be obtained by using GIS tools, which the general public mostly does not use.

1 UVOD

Po zadnji spremembi omrežja Natura 2000 v Sloveniji leta 2016 se razvojna stopnja določanja omrežja zaključuje. Določena so vsa kopna območja, pomembna za ohranitev oz. doseganje ugodnega stanja ptic po direktivi o pticah. Prav tako so v omrežje v zadostni meri vključeni vsi habitatni tipi in večina vrst po direktivi o habitatih. Kazalnik zadostnosti¹ slovenskega omrežja Natura 2000 je 0,97. Nadaljnje dopolnitve omrežja Natura 2000 najverjetneje ne bodo prinesle večjih sprememb mej območij Natura 2000 in zato ne bodo imele pomembnejšega vpliva na narejene analize.

¹ Kazalnik zadostnosti pove, v kolikšni meri so vrste in habitatni tipi zadovoljivo vključeni v omrežje Natura 2000. Vrednost 1,00 pomeni, da so vse vrste in habitatni tipi zadovoljivo vključeni v omrežje. Način izračuna je opisal Petkovšek (2015).

Za lažjo predstavo, kako je omrežje Natura 2000 vpeto v prostor in družbo, smo v nadaljevanju zbrali osnovne podatke o omrežju v Sloveniji in naredili nekaj ključnih analiz in primerjav z drugimi prostorskimi podatki.

Namen prispevka je na enem mestu zbrati pomembnejše podatke o območjih Natura 2000 brez dodatnih komentarjev in razlag. Kljub čedalje večji dostopnosti digitalnih prostorskih podatkov, večina ljudi ni vešča uporabe GIS-orodij, zato si analiz, s katerimi smo pridobili podatke, ne morejo narediti sami.

Prostorske analize so bile narejene z vektorskimi in rastrskimi grafičnimi sloji različnih javnih institucij (vir je naveden v posameznih podpoglavjih) s programom ArcMap 10.3.1. Kot vir podatkov o državni meji smo pri vseh analizah uporabili podatke katastrske evidence Geodetske uprave Republike Slovenije (GURS, 2016a). Prav tako smo pri vseh analizah uporabili vektorski grafični sloj območij Natura 2000 iz leta 2016 (Uredba, 2016), zato je pri vseh interpretacijah podatkov treba upoštevati prvotni sloj območij Natura 2000 (Uredba, 2004) ter vse nadaljnje spremembe.

2 OMREŽJE NATURA 2000 V SLOVENIJI

Podroben prikaz procesa določitve omrežja Natura 2000 v Sloveniji je opisal Petkovšek (2015). Po spremembi uredbe o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000) leta 2016 imamo v Sloveniji 355 območij Natura 2000, od tega 324 območij, določenih po direktivi o habitatih (pSCI, SAC), in 31 območij, določenih po direktivi o pticah (SPA). Območja Natura 2000 obsegajo 37,16 % površine Slovenije, kar je največ med državami Evropske unije. V preglednici 1 so prikazani podrobni podatki o številu in površini območij Natura 2000 ter njihov delež glede na površino Slovenije (Uredba, 2013; Uredba, 2016).

Preglednica 1: Število, površina in delež površine območij Natura 2000 v Sloveniji (stanje 2016)

Table 1: Number, surface, and share of the surface area of Natura 2000 sites in Slovenia (situation in 2016)

		Površina (kopno + morje)		Površina (kopno)		Površina (morje)	
		km ²	% SLO	km ²	% SLO	km ²	% SLO
Slovenija	1	20.677,56	100,00	20.274,22	98,05	403,34	1,95
Območje	Število	km ²	% SLO	km ²	% kopno	km ²	% morje
Natura 2000	355	7.684,33	37,16	7678,42	37,87	5,89	1,46
SPA	31	5.077,01	24,55	5.071,54	25,02	5,47	1,36
pSCI + SAC	1 + 323	6.640,31	32,11	6.639,41	32,74	0,90	0,22

V Sloveniji ni območij Natura 2000, ki bi bila hkrati določena po direktivi o pticah in direktivi o habitatih. Se pa posamezna območja, določena po direktivi o pticah, delno prekrivajo z območji, določenimi po direktivi o habitatih. Prekriva se 4.033,02 km² površin. To pomeni, da je:

- 79,44 % površine območij SPA hkrati tudi SAC,
- 60,75 % površine območij SAC hkrati tudi SPA.

Območja Natura 2000 so določena zaradi zagotavljanja ugodnega stanja habitatov evropsko pomembnih vrst in habitatnih tipov (HT). V tabeli 2 je prikazano število vrst in HT, zaradi katerih so določena območja Natura 2000 (kvalifikacijske vrste in HT).

Preglednica 2: Število kvalifikacijskih vrst in HT po direktivah. Po direktivi o habitatih je število vrst in HT podano tudi po biogeografskih regijah (ALP = alpska, CEL = celinska, MMED = morska mediteranska). V oklepaju je navedeno število prednostnih vrst in habitatnih tipov.

Table 2: Number of qualification species and HT according to directives. In accordance with the Habitats Directive, the number of species and HT is also provided according to biogeographical regions (ALP = Alpine, CEL = Continental, MMED = Coastal Mediterranean). The number of priority species and habitat types is provided in brackets.

	Slovenija	ALP	CEL	MMED
Število vrst – direktiva o pticah	119	/	/	/
Število vrst – direktiva o habitatih	114 (9)	78 (7)	101 (8)	2 (1)
Število HT – direktiva o habitatih	60 (16)	45 (14)	41 (9)	3 (1)
Število vrst in HT – obe direktivi	293 (25)	123 (21)	142 (17)	5 (2)

3 PRIMERJAVA OBMOČIJ NATURA 2000 Z DRUGIMI PROSTORSKIMI PODATKI

3.1 POSELJENOST

Za analizo smo uporabili grafični vektorski sloj mreže celic velikosti 100 × 100 m s številom prebivalcev za leti 2005 in 2015 (Statistični urad RS, 2016). V primeru, ko kvadrat ne leži v celoti na območju Natura 2000, smo za izračun uporabili le sorazmeren delež prebivalcev tega kvadrata. Pri preračunu smo upoštevali samo kopni del Slovenije.

Poseljenost območij Natura 2000 je relativno majhna. Čeprav območja Natura 2000 obsegajo dobrih 37 % površine Slovenije, tu živi le okoli 6 % prebivalcev. Analiza je pokazala, da se je v zadnjih desetih letih število prebivalcev tako na območju Slovenije kot tudi na območjih Natura 2000 povečalo, vendar je povečanje na območjih Natura 2000 manjše kot na območju Slovenije. Podrobnejši podatki o gostoti poseljenosti območij Natura 2000 v letih 2005 in 2015 so prikazani v preglednici 3.

Preglednica 3: Gostota prebivalstva na območjih Natura 2000 (stanje 2016) v letih 2005 in 2015

Table 3: Population density within Natura 2000 sites (situation in 2016) in 2005 and 2015

	2005			2015		
	število prebivalcev	delež (%)	gostota (št./km ²)	število prebivalcev	delež (%)	gostota (št./km ²)
Slovenija	1.984.732	100,00	97,9	2.062.874	100	101,7
Natura 2000	126.127	6,36	16,4	127.689	6,19	16,6
SPA	71.820	3,62	14,2	71.543	3,47	14,1
pSCI + SAC	94.564	4,77	14,2	95.972	4,65	14,5

3.2 RABA TAL

Dejansko rabo tal smo analizirali z uporabo grafičnih slojev RABA 2008 in RABA 2017 (MKGP, 2008; 2017a). Analiza se nanaša samo na kopni del Slovenije. Metodologija zajema rabe se je med leti 2005 in 2017 nekoliko spremenila (ukinitev nekaterih in uvedba novih kategorij rabe, sprememba opredelitev posameznih kategorij rabe, sprememba velikosti najmanjše površine zajema ipd.), kar je treba upoštevati pri interpretaciji podatkov. Ker so bile spremembe metodologije zajema največje med leti 2005 in 2008, smo v analizi za prvo leto vzeli podatke zajema iz leta 2008. Podrobnejše spremembe metodologije navajata Miličič in Udovč (2012).

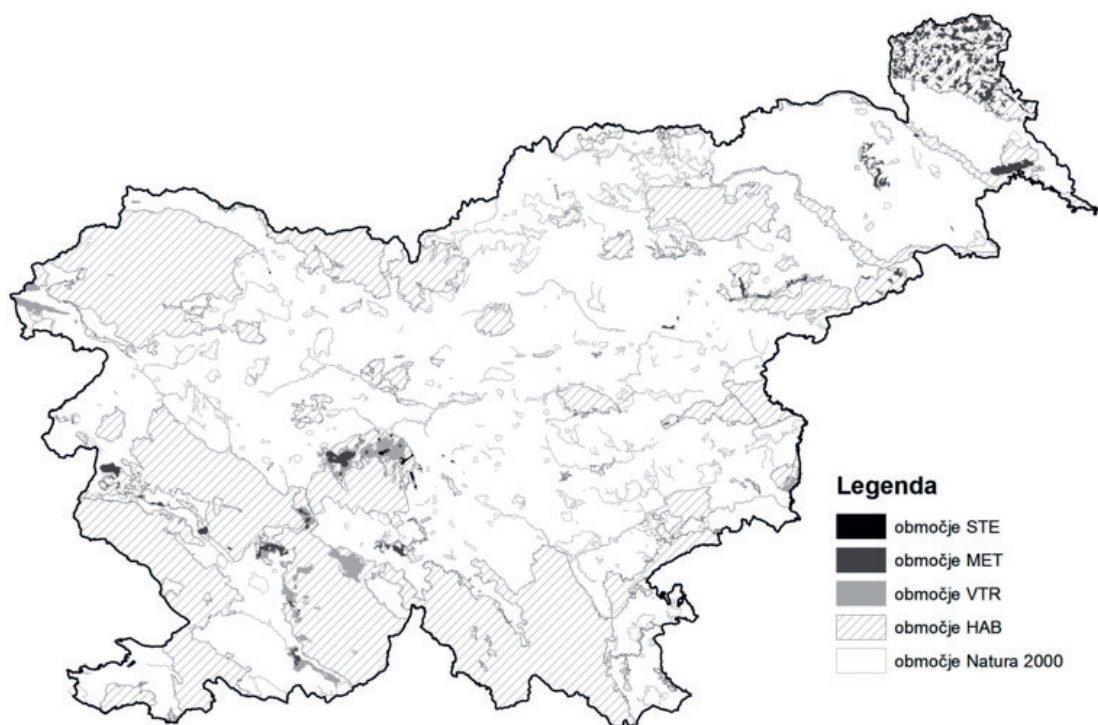
V Sloveniji in tudi na območjih Natura 2000 prevladuje gozd, le da je njegov delež na območjih Natura 2000 še za 10 % večji in dosega več kot 70-odstotno pokritost. S 13 % sledijo različni trajni travniki. Njihov delež na območjih Natura 2000 je za okoli 5 % manjši kot v vsej Sloveniji. Tudi urbanih površin je na območjih Natura 2000 manj za dobre 3,5 % glede na Slovenijo. V preglednici 4 so prikazani podrobnejši podatki o deležu posamezne rabe tal na območjih Natura 2000 ter primerjava s Slovenijo v letih 2008 in 2017.

Preglednica 4: Delež rabe tal na območju celotne Slovenije ter na območjih Natura 2000 (stanje 2017) v letih 2008 in 2017

Table 4: Share of land use in the total territory of Slovenia and within Natura 2000 sites (situation in 2017) in 2008 and 2017

Raba	Raba ID	Slovenija (%)		Natura 2000 (%)		SPA (%)		pSCI/SAC (%)	
		2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017
njive in vrtovi	1100, 1130, 1160, 1180, 1190	10,50	9,10	4,49	4,62	5,36	5,53	3,81	3,97
trajni travniki	1300, 1321, 1330	21,44	17,70	14,03	13,02	14,36	13,10	13,28	12,30
trajni nasadi	1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1420	2,83	2,65	1,04	1,11	0,77	0,83	0,99	1,06
kmetijska zemljišča, porasla z gozdnim drevjem	1800	0,35	0,57	0,58	1,13	0,77	1,50	0,56	1,08
kmetijska zemljišča v zaraščanju	1410	1,26	1,17	1,29	1,15	1,43	1,18	1,29	1,15
neobdelana kmetijska zemljišča	1600	0,07	0,48	0,04	0,33	0,04	0,34	0,04	0,31
drevesa in grmičevje	1500	1,07	1,71	0,86	1,74	0,89	1,74	0,83	1,74
gozd	2000	53,38	58,86	71,22	70,12	68,53	67,49	72,38	71,26
urbane površine	3000	6,56	5,50	1,72	1,77	1,61	1,69	1,52	1,55
barja	4100	< 0,01	< 0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
trstišča in druga zamočvirjena zemljišča	4210, 4220	0,08	0,07	0,13	0,13	0,16	0,15	0,14	0,14
odprta zemljišča z nizko vegetacijo	5000	0,94	0,89	2,04	2,25	3,00	3,28	2,31	2,54
odprta zemljišča z malo ali brez vegetacije	6000	0,73	0,63	1,59	1,59	2,31	2,33	1,82	1,81
vode	7000	0,79	0,69	0,96	1,03	0,76	0,82	1,02	1,08

Naredili smo tudi analizo spreminjanja površin izbrane kmetijske rabe med leti 2008 in 2017 na posameznih območjih Natura 2000, kjer so prisotni kvalifikacijski travniški habitatni tipi in vrste, vezane na travniške habitate. Analizo smo opravili za območja, kjer lahko kmetje od leta 2016 izvajajo ukrep kmetijsko-okoljsko-podnebna plačila (slika 1). Uporabili smo štiri grafične vektorske kontrolne sloje Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: posebni travniški habitatni (HAB), travniški habitatni metuljev (MET), ptice ekstenzivnih travnikov (VTR) in seljniki (STE); (MKGP, 2017b).

Slika 1: Območja kontrolnih slojev steljnikov (STE), traviščnih habitatov metuljev (MET), ptice ekstenzivnih travnikov (VTR) in posebnih traviščnih habitatov (HAB)

Figure 1: Sites of control layers of litter meadows (STE), grassland habitats of butterflies (MET), habitats of birds of humid extensive meadows (VTR) and special grassland habitats (HAB)

Iz rezultatov analize je razvidno, da se na več območjih zmanjšuje delež trajnih travnikov. Na nekaterih območjih se povečuje delež njiv, na drugih območjih pa se povečuje delež zaraščajočih površin. Na posameznih območjih se je povečal tudi delež travnikov. Podrobnejši podatki so prikazani v tabeli 5.

Preglednica 5: Delež njiv (1100), trajnih travnikov (1300, 1321), trajnih nasadov (1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1420), kmetijskih zemljišč, poraslih z gozdnim drevjem (1800), ter kmetijskih zemljišč v zaraščanju (1410) na območjih Natura 2000 (stanje 2017) s travniškimi habitatnimi tipi in vrstami, ki so vezani na travniške habitate, v letih 2008 in 2017

Table 5: Share of fields (1100), permanent grassland (1300, 1321), permanent crops (1211, 1212, 1221, 1222, 1230, 1240, 1420), agricultural land covered with woodland trees (1800), and agricultural land being overgrown (1410) within Natura 2000 sites (situation in 2017) with grassland habitat types and species associated with grassland habitats in 2008 and 2017

Območje Natura 2000 oz. skupina območij	Kon- trolni sloj	Njive (%)		Trajni travniki (%)		Trajni nasadi (%)		Kmetijska zemljišča, porasla z gozdnim drevjem (%)		Kmetijska zemljišča v zaraščanju (%)	
		2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017
Banjšice (SI3000034, SI5000007)	HAB	1,06	0,61	40,88	41,01	0,40	0,60	1,24	2,56	3,52	1,49
	MET	1,23	0,09	59,17	58,74	0,04	0,04	0,00	1,27	0,62	3,70
Bela krajina (SI3000046)	HAB	10,47	3,81	62,35	50,80	4,16	7,00	0,74	0,24	1,85	9,82
Belški potok (SI3000140)	HAB	0,00	0,00	9,04	12,19	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Bled - Podhom (SI3000154)	HAB	0,00	0,00	26,68	32,50	0,00	0,00	0,00	0,00	2,87	1,46
Bloščica (SI3000173)	HAB	1,51	0,07	51,93	48,08	0,00	0,00	0,00	1,99	0,91	4,12
Boč - Haloze - Donačka gora (SI3000118)	HAB	2,96	2,14	20,47	21,56	4,96	3,36	0,35	0,18	1,30	2,80
Bohor (SI3000274)	HAB	1,17	0,78	12,23	11,95	0,47	0,66	0,03	0,13	0,25	0,56
Boletina – velikonočnica (SI3000088)	HAB	8,19	4,29	91,08	87,98	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	6,98
Breginjski Stol (SI3000196, SI5000020)	HAB	0,00	0,00	48,49	43,00	0,04	0,04	0,00	4,88	6,20	4,51
	VTR	0,00	0,00	48,49	43,00	0,04	0,04	0,00	4,88	6,20	4,51
Cerovec (SI3000114)	MET	13,11	3,47	72,65	87,88	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,49
Čemšeniška planina (SI3000121)	HAB	0,10	0,21	17,62	16,60	0,98	1,16	1,64	2,03	0,24	0,51
Češeniške gmajne z Rovščico (SI3000079)	HAB	0,17	4,00	12,22	8,44	0,00	0,05	0,00	0,00	0,67	2,71

Območje Natura 2000 oz. skupina območij	Kon- trolni sloj	Njive (%)		Trajni travniki (%)		Trajni nasadi (%)		Kmetijska zemljišča, porasla z gozdnim drevjem (%)		Kmetijska zemljišča v zaraščanju (%)	
		2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017
Črna dolina pri Grosuplju (SI3000168)	HAB	0,00	0,00	83,94	68,28	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5,94
Črni potok (SI3000324)	HAB	0,00	0,00	11,07	13,15	0,27	0,98	0,00	0,00	0,00	0,62
Dobličica (SI3000048)	HAB	34,32	23,04	25,70	35,95	3,41	5,04	0,06	0,03	0,34	2,10
Dobrava - Jovsi (SI3000268, SI5000032)	HAB	23,13	20,72	16,42	17,27	0,33	0,41	0,00	0,00	0,54	1,50
	VTR	5,25	2,75	88,42	88,29	0,00	0,00	0,00	0,00	0,12	2,89
Dolenja vas pri Ribnici (SI3000199)	HAB	0,00	0,00	23,15	16,09	0,00	0,00	0,00	0,00	59,15	1,51
Drava (SI3000150, SI3000172, SI3000220, SI5000011)	HAB	37,28	38,11	7,73	5,87	0,72	0,64	0,18	0,20	1,15	2,26
Dravinja (SI3000306, SI5000005)	HAB	35,98	34,44	44,95	45,85	1,18	1,37	0,00	0,00	0,07	1,93
	MET	19,98	24,28	65,58	60,46	0,14	0,09	0,00	0,00	0,01	2,18
Duplica (SI3000141)	STE	0,00	2,35	46,29	75,90	0,00	0,00	0,00	0,00	1,81	6,12
Goričko (SI3000221, SI5000009)	HAB	29,61	28,66	8,74	7,60	3,12	3,24	0,01	0,01	0,29	2,19
	MET	32,48	27,70	40,90	37,61	5,10	4,88	0,02	0,02	0,47	8,02
Goriška brda (SI3000290)	HAB	0,75	0,28	17,88	13,89	13,14	13,29	0,44	0,70	1,96	3,10
Gorjanci (SI3000267, SI5000029)	HAB	0,30	0,14	3,91	3,28	0,09	0,13	0,09	0,04	0,29	0,45
Grad Brdo – Preddvor (SI3000219)	HAB	1,27	2,57	17,31	15,49	0,13	0,05	0,61	0,00	0,27	0,58
Haloze – vinorodne (SI3000117)	HAB	4,98	4,57	31,66	30,06	8,42	7,15	0,80	0,19	2,27	5,48
	MET	18,78	16,68	49,04	51,48	3,38	3,13	0,00	0,05	0,95	2,33
Huda luknja (SI3000224)	HAB	0,70	0,92	21,13	21,00	2,13	2,23	0,01	0,10	0,44	0,84

Območje Natura 2000 oz. skupina območij	Kon- trolni sloj	Njive (%)		Trajni travniki (%)		Trajni nasadi (%)		Kmetijska zemljišča, porasla z gozdnim drevjem (%)		Kmetijska zemljišča v zaraščanju (%)	
		2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017
Julijske Alpe (SI3000133, SI3000253, SI3000278, SI3000348, SI5000019)	HAB	0,02	0,04	4,53	8,47	0,03	0,07	0,06	1,04	1,88	0,62
	VTR	0,00	0,00	25,90	24,83	0,00	0,00	0,00	7,42	6,73	1,73
Kamniško- Savinjske Alpe (SI3000038, SI3000108, SI3000132, SI3000166, SI3000264, SI5000024)	HAB	0,00	0,00	1,39	4,13	0,00	0,00	0,00	0,80	0,16	0,44
Karavanke (SI3000285, SI5000030)	HAB	0,01	0,01	3,98	10,45	2,75	0,08	0,21	1,31	0,68	0,41
Kobariško blato (SI3000236)	HAB	0,51	0,00	92,13	92,19	0,00	1,90	0,00	0,00	5,56	0,00
Kočevsko (SI3000263, SI3000013)	HAB	0,25	0,14	6,34	5,99	0,16	0,27	0,13	0,42	1,21	0,85
Kozjansko (SI3000138, SI5000033)	HAB	19,86	15,65	34,17	39,61	6,57	6,56	0,04	0,08	0,75	1,61
Kožbana (SI3000125)	HAB	0,11	1,24	21,22	22,20	10,44	10,17	1,11	0,75	4,38	3,77
Krakovski gozd - Krka (SI3000051, SI3000338, SI5000012)	HAB	33,31	20,85	17,28	29,53	2,16	2,34	0,01	0,03	0,84	1,23
Kras (SI3000225, SI3000276, SI5000023)	HAB	1,19	0,89	21,82	18,98	2,08	2,02	2,26	5,70	5,29	3,39
Krimsko hribovje - Menišija (SI3000256)	HAB	0,30	0,13	6,32	6,24	0,22	0,24	0,05	0,48	0,35	0,36
Kum (SI3000181)	HAB	0,55	0,53	14,59	14,85	0,53	1,07	0,51	0,22	0,19	0,64

Območje Natura 2000 oz. skupina območij	Kon- trolni sloj	Njive (%)		Trajni travniki (%)		Trajni nasadi (%)		Kmetijska zemljišča, porasla z gozdnim drevjem (%)		Kmetijska zemljišča v zaraščanju (%)	
		2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017
Libanja (SI3000142)	MET	11,59	4,53	78,64	86,09	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,52
Ličenca pri Poljčanah (SI3000214)	HAB	9,62	7,15	18,33	22,04	2,47	2,24	0,00	0,00	0,17	0,70
	MET	23,30	26,31	59,25	59,05	0,90	0,25	0,00	0,03	0,00	1,83
Ljubljansko barje (SI3000271, SI5000014)	HAB	36,30	37,01	37,29	35,80	1,99	0,86	0,02	0,03	1,74	1,68
	MET	20,82	21,93	65,62	65,45	0,16	0,25	0,04	0,03	1,85	1,83
	VTR	43,51	31,18	44,05	56,07	0,60	0,62	0,05	0,04	1,20	2,17
	STE	19,90	9,79	64,28	71,71	0,05	0,00	0,00	0,25	2,17	5,34
Marindol (SI3000296)	HAB	6,13	6,26	69,48	62,88	5,84	7,72	0,35	0,32	1,50	4,37
Menina (SI3000261)	HAB	0,00	0,00	14,35	15,76	0,01	0,02	0,51	1,42	0,97	0,55
Mirna (SI3000059)	HAB	31,94	25,42	52,50	56,62	0,00	0,02	0,00	0,00	1,18	2,74
Mišja dolina (SI3000297)	HAB	3,46	2,10	58,79	59,33	0,59	0,63	0,07	0,11	0,94	2,07
Mrzlica (SI3000029)	HAB	0,61	0,89	58,76	53,65	1,84	0,63	3,75	0,11	4,83	2,07
Mura (SI3000215, SI5000010)	HAB	23,81	24,71	10,85	5,45	0,76	0,64	0,50	0,09	1,32	3,18
	MET	20,89	25,11	29,07	14,73	0,08	0,16	1,35	0,04	1,29	9,04
Nanoščica (SI3000126, SI5000017)	HAB	4,95	4,95	70,66	71,17	2,45	2,35	0,00	0,10	0,08	0,91
	MET	0,30	1,73	29,07	59,57	0,08	0,19	1,35	0,22	1,29	2,79
	VTR	2,52	2,44	66,83	70,17	0,77	0,59	0,53	0,18	1,76	2,23
Notranjski trikotnik – Snežnik (SI3000231, SI3000232, SI5000002, SI5000015, SI5000016)	HAB	9,96	9,68	75,09	80,60	0,83	0,81	0,52	2,31	2,62	2,99
	MET	0,53	1,27	91,20	90,51	0,08	0,04	0,69	0,17	0,15	1,01
	VTR	3,84	1,43	80,46	82,21	0,16	0,17	0,53	1,79	1,76	1,83
Osrednje Slovenske gorice (SI3000302)	HAB	25,80	26,61	28,50	29,04	8,13	7,06	0,03	0,00	0,04	1,21
	MET	33,31	32,78	40,59	41,64	3,19	2,68	0,05	0,00	0,18	1,90

Območje Natura 2000 oz. skupina območij	Kon- trolni sloj	Njive (%)		Trajni travniki (%)		Trajni nasadi (%)		Kmetijska zemljišča, porasla z gozdnim drevjem (%)		Kmetijska zemljišča v zaraščanju (%)	
		2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017
Polhograjsko hribovje (SI3000335)	HAB	0,60	0,56	25,92	25,39	0,84	1,20	0,03	0,29	0,15	0,96
Povirje vzhodno od Bodešč (SI3000169)	STE	0,00	5,83	52,23	28,32	0,00	0,00	0,00	0,00	15,82	20,03
Pregara – travišča (SI3000037)	HAB	17,13	10,02	49,25	38,45	7,79	8,95	0,77	2,96	6,35	9,41
Radensko polje - Viršnica (SI3000171)	HAB	7,50	6,80	58,18	57,95	0,04	0,11	0,00	0,00	0,19	1,52
Rašica (SI3000275)	HAB	0,36	0,20	5,79	5,61	0,29	0,41	0,07	0,00	0,22	0,31
Ratitovec (SI3000110)	HAB	0,00	0,01	8,32	12,27	0,17	0,12	0,00	2,20	1,82	1,03
Razbor (SI3000166)	HAB	0,62	0,47	18,18	18,69	0,94	1,09	0,00	0,13	0,31	0,88
Reka (SI3000223, SI5000003)	HAB	5,35	2,80	59,18	55,18	2,28	2,46	0,14	0,49	1,13	5,55
	MET	8,46	5,90	68,14	62,46	0,23	0,25	0,52	0,00	0,00	7,12
	VTR	14,17	6,63	59,75	61,46	1,65	1,68	0,06	0,23	0,85	5,14
Ribniška dolina (SI3000026)	HAB	0,80	1,96	54,71	47,70	0,35	0,29	0,00	0,38	0,81	3,68
Rinža (SI3000129)	HAB	0,02	0,03	6,18	6,90	0,06	0,17	0,00	0,50	1,28	1,48
Sava Medvode - Kresnice (SI3000262)	HAB	12,16	13,06	12,18	12,39	0,08	0,12	0,30	0,70	5,55	3,84
Slovenska Istra (SI3000212)	HAB	5,03	3,94	11,14	9,23	13,96	15,08	0,26	0,82	8,67	5,50
Soča z Volarjo (SI3000254)	HAB	3,48	2,10	48,87	47,13	0,46	1,84	0,00	0,13	2,23	1,06
Škocjanski zatok (SI3000252, SI5000008)	STE	21,35	0,07	5,31	6,65	2,42	0,00	0,00	0,00	0,24	2,50
Šmarna gora (SI3000120)	HAB	2,15	1,03	3,85	4,61	0,18	0,08	0,18	0,00	0,57	0,44

Območje Natura 2000 oz. skupina območij	Kon- trolni sloj	Njive (%)		Trajni travniki (%)		Trajni nasadi (%)		Kmetijska zemljišča, porasla z gozdnim drevjem (%)		Kmetijska zemljišča v zaraščanju (%)	
		2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017	2008	2017
Vipava - Trnovski gozd (SI3000198, SI3000226, SI3000255, SI5000021, SI5000025)	HAB	29,18	24,71	25,28	27,20	10,10	9,86	0,57	1,04	1,29	2,76
	MET	12,23	9,03	29,09	29,28	4,58	4,27	0,04	0,17	0,68	3,19
Vitanje - Oplotnica (SI3000311)	HAB	0,94	0,57	29,80	31,28	1,58	2,13	0,00	0,09	0,14	0,48
Volčkeke (SI3000213)	MET	35,53	44,99	36,86	31,74	0,29	0,30	0,00	0,00	0,49	3,24
Vrbina (SI3000234)	HAB	14,06	18,75	32,82	19,45	17,90	6,10	0,00	0,00	6,94	15,52
Vrhoveljska planina (SI3000379)	HAB	0,00	0,00	57,11	48,77	0,00	0,00	1,51	2,89	5,07	8,22
Vzhodni Kozjak (SI3000313)	HAB	0,35	0,19	11,26	11,03	0,70	0,99	0,00	0,34	0,17	1,41
Zadnje struge pri Suhadolah (SI3000011)	HAB	0,00	0,00	6,41	7,92	0,00	0,00	0,00	0,22	1,66	0,29
Zahodni Kozjak (SI3000337)	HAB	1,06	0,35	15,62	15,94	0,69	1,06	0,00	0,17	2,11	1,19
Zelenci (SI3000087)	HAB	1,12	0,97	32,89	31,97	0,00	0,00	0,00	0,00	0,92	7,03
Žejna dolina (SI3000189)	HAB	0,00	0,00	43,58	43,61	0,00	0,00	0,00	0,00	0,25	0,65

3.3 POVRŠJE

3.3.1 Nadmorska višina površja

Za analizo lege območij Natura 2000 po nadmorski višini smo uporabili grafični vektorski sloj plastnic državne topografske karte v merilu 1 : 25.000 (GURS, 1999).

Večina slovenskega ozemlja leži pod 500 m nadmorske višine. Kljub temu je skoraj dve tretjini površine območij Natura 2000 med 500 in 1600 m nadmorske višine, slabih 5 % pa leži nad gozdno mejo (1600 m nadmorske višine). Podrobnejši podatki analize so podani v preglednici 6.

Preglednica 6: Površina območij Natura 2000 (stanje 2016) po višinskih pasovih

Table 6: Surface area of Natura 2000 sites (situation in 2016) according to altitudinal zones

Višinski pas (m n. m.)	Slovenija		Natura 2000		SPA		pSCI/SAC	
	km ²	%	km ²	%	km ²	%	km ²	%
nad 1.600	377	1,8	363	4,7	357	7,0	351	5,2
500–1.599	9.069	43,9	4.479	58,3	2.918	57,5	3.875	58,4
0–499	11.232	54,3	2.842	37,0	1.802	35,5	2.414	36,4

3.3.1 Naklon površja

Za analizo naklona površja² v Sloveniji in na območjih Natura 2000 smo uporabili rastrski sloj Digitalni model reliefa z ločljivostjo 12,5 metrov (DMR12); (GURS, 2007).

Če Slovenijo razdelimo na sedem razredov naklona površja (preglednica 7), ima največji delež površine naklon med 15° in 25°. Tudi na območjih Natura 2000 prevladujejo površine z naklonom med 15° in 25°, vendar je tu večji delež površin z naklonom nad 25°, kot je ta delež na območju vse Slovenije. Na območjih Natura 2000 je kar 83 % površine Slovenije, kjer je naklon površja večji od 45°, medtem ko je ravninskega dela Slovenije (naklon pod 3°) na območjih Natura 2000 le dobrih 30 %. Podrobnejši podatki analize so podani v preglednici 7.

Preglednica 7: Naklon površja v Sloveniji in na območjih Natura 2000 (stanje 2016)

Table 7: Surface slope in Slovenia and Natura 200 sites (situation in 2016)

Naklon površja (ločne stopinje)	Slovenija		Natura 2000		SPA		pSCI/SAC	
	km ²	%	km ²	%	km ²	%	km ²	%
0–3,0	3.996	19,7	1.229	16,0	928	18,3	987	14,9
3,1–6,0	1.938	9,6	750	9,8	519	10,2	658	9,9
6,1–9,0	1.957	9,7	775	10,1	536	10,6	688	10,4
9,1–15,0	3.706	18,3	1.405	18,3	919	18,1	1.239	18,7
15,1–25,0	4.711	23,2	1.718	22,4	1.007	19,9	1.501	22,6
25,1–45,0	3.701	18,3	1.579	20,6	960	18,9	1.359	20,5
nad 45	265	1,3	221	2,9	199	3,9	207	3,1

3.4 NARAVOVARSTVENO POMEMBNA OBMOČJA

Za analizo prekrivanja območij Natura 2000 in drugih naravovarstveno pomembnih območij in objektov smo uporabili vektorske poligonske (območja) in točkovne (objekti)

² Analizo naklona površja je izdelal Damijan Bec.

sloje zavarovanih območij (ZO – stanje avgust 2016), ekološko pomembnih območij (EPO – december 2013) in naravnih vrednot (NV – april 2015), (ARSO, 2016).

Naravovarstveno pomembna območja zajemajo 11.631 km² oz. 56,3 % površine Slovenije. ZO (naravni spomeniki, naravni rezervati, strogi naravni rezervati, krajinski parki, regijski parki, narodni park) so deli narave, ki jih odlikuje izjemna biotska raznovrstnost ali druge izjemne lastnosti žive ali nežive narave, in so bila kot taka prepoznana in razglašena z aktom o zavarovanju. Kar štiri petine ZO so hkrati tudi območja Natura 2000. EPO so območja habitatnih tipov ali večjih ekosistemskih enot, ki pomembno prispevajo k ohranjanju biotske raznovrstnosti v Sloveniji, zato so v EPO vključena tudi vsa območja Natura 2000. NV so redki, dragoceni ali znameniti naravni pojavi ter drugi vredni pojavi žive ali nežive narave, vredna naravna območja, ekosistemi, krajina ali oblikovana narava. Na območjih Natura 2000 leži več kot dve tretjini površine NV. V preglednici 8 so prikazane površine posameznih naravovarstveno pomembnih območij (EPO, ZO, NV) ter delež površin teh območij, ki se prekrivajo z območji Natura 2000.

Preglednica 8: Površina naravovarstveno pomembnih območij in število objektov, ki se prekriva z območji Natura 2000, ter delež površine območij Natura 2000, ki leži znotraj drugih naravovarstveno pomembnih območij (stanje 2016).

Table 8: The surface area of sites of nature conservation importance and the number of facilities overlapping with Natura 2000 sites, and the share of the surface area of Natura 2000 sites within other sites of nature conservation importance (situation in 2016).

	EPO (območja)	EPO (objekti)	ZO (območja)	ZO (objekti)	NV (območja)	NV (objekti)
Površina območja/ število objektov v Sloveniji	11.001 km ²	32	2.699 km ² *1.760 km ² **951 km ²	866 *65 **801	2.473 km ² *1.874 km ² **599 km ²	13.391 *11.511 **1.880
Delež površine območij/števila objektov v Naturi 2000	69,85 %	93,75 %	80,92 % *92,38 % **59,94 %	341 *22 **319	69,35 % *77,50 % **44,24 %	65,07 % *70,59 % **31,28 %
Delež površine območij/števila objektov v SPA	46,15 %	34,38 %	69,06 % *83,86 % **41,85 %	110 *15 **95	51,21 % *59,60 % **25,54 %	44,07 % *49,05 % **13,62 %
Delež površine območij/števila objektov v pSCI/ SAC	60,36 %	90,63 %	69,06 % *80,12 % **51,74 %	319 *18 **301	55,28 % *61,51 % **37,56 %	60,17 % *65,55 % **27,18 %
Delež Nature 2000 na območjih	100 %	/	28,44 % *21,17 % **7,42 %	/	22,32 % *19,64 % **3,45 %	/

* podatek za območja/objekte državnega pomena

** podatek za območja/objekte lokalnega pomena

3.5 VAROVALNI GOZDOVI IN GOZDNI REZERVATI

Za analizo prekrivanja varovalnih gozdov in gozdnih rezervatov z območji Natura 2000 smo uporabili grafična vektorska sloja varovalnih gozdov in gozdnih rezervatov Zavoda za gozdove Slovenije iz leta 2015 (ZGS, 2016a; 2016b).

Dobrih 8 % slovenskih gozdov je opredeljenih za varovalne gozdove. Več kot 70 % varovalnih gozdov leži na območjih Natura 2000. Površina gozdnih rezervatov je približno 10-krat manjša od površine varovalnih gozdov in kar 96 % gozdnih rezervatov leži na območjih Natura 2000. Podrobnejši podatki so prikazani v preglednici 9.

Preglednica 9: Površina in delež varovalnih gozdov ter gozdnih rezervatov glede na površino gozda v Sloveniji in na območjih Natura 2000 (stanje 2016)

Table 9: Surface area and the share of protective forests and forest reserves with regard to the surface area of forests in Slovenia and in Natura 2000 sites (situation in 2016)

	Slovenija		Natura 2000		SPA		pSCI in SAC	
	km ²	delež	km ²	delež	km ²	delež	km ²	delež
Varovalni gozdovi – vsi	987,60	8,28	703,05	13,08	557,31	16,33	627,12	13,28
- <i>varovalna funkcija</i>	930,27	7,80	661,45	12,30	523,61	15,35	588,05	12,45
- <i>zaščitna funkcija</i>	4,12	0,03	1,50	0,03	0,49	0,01	1,50	0,03
- <i>biotska funkcija</i>	53,21	0,45	40,10	0,75	33,21	0,97	37,57	0,80
Gozdni rezervati – vsi	95,08	0,80	91,40	1,70	75,66	2,22	87,68	1,86
- <i>s strogim var. režimom</i>	16,08	0,14	15,78	0,29	14,14	0,41	15,70	0,33
- <i>z blažjim var. režimom</i>	78,59	0,66	75,62	1,41	61,52	1,81	71,98	1,53

3.6 GOSTOTA CESTNEGA OMREŽJA

Analizo cestnega omrežja smo naredili z vektorskim slojem cest iz zbirnega katastra javne infrastrukture (GURS, 2014). V sloju je vsaka smer štiripasovne ceste izrisana kot lastna linija, zato so dejanske dolžine avtocest, hitrih cest in drugih štiripasovnih cest za slabo polovico krajše. Gostota cestnega omrežja na območjih Natura 2000 je za okoli 40 % manjša od slovenskega povprečja. Podrobnejši podatki o gostoti cestnega omrežja so prikazani v preglednici 10.

Preglednica 10: Gostota cestnega omrežja v Sloveniji in na območjih Natura 2000 (stanje 2016)

Table 10: Road network density in Slovenia and in Natura 2000 sites (situation in 2016)

	Slovenija		Natura 2000		SPA		pSCI in SAC	
	km	km/ km ²	km	km/ km ²	km	km/ km ²	km	km/ km ²
Vse ceste	47.941	2,36	11.768	1,53	6.901	1,36	9.757	1,47
Državne ceste	7.389	0,36	1.496	0,19	1.085	0,21	1.151	0,17
- <i>avtoceste in hitre ceste</i>	1.404	0,07	126	0,02	98	0,02	66	0,01
- <i>regionalne in glavne ceste</i>	5.985	0,30	1.370	0,18	987	0,19	1.085	0,16
Lokalne in druge ceste	40.552	2,00	10.272	1,34	5.816	1,15	8.606	1,30

3.7 DELEŽ POVRŠINE OBČIN IN STATISTIČNIH REGIJ, KI JO POKRIVAJO OBMOČJA NATURA 2000

Za analizo pokritosti občin z območji Natura 2000 smo uporabili grafični vektorski sloj občin iz leta 2015 iz Registra prostorskih enot (GURS, 2016b), za analizo pokritosti regij pa grafični vektorski sloj statističnih regij iz leta 2015, narejen po podatkih Statističnega urada RS (2016). V osmih občinah ni območij Natura 2000, v enajstih občinah pa območja Natura 2000 pokrivajo manj kot 1 % površine občin. Enajst občin v celoti leži na območjih Natura 2000. Pokritost občin z območji Natura 2000 je prikazana v preglednici 11.

Preglednica 11: Pokritost občin z območji Natura 2000 (stanje 2016)

Table 11: Extent of Natura 2000 sites in municipalities (situation in 2016)

Občina	Površina občine (km ²)	Delež območij Natura 2000	Delež območij SPA	Delež območij pSCI in SAC
Ajdovščina	245,2	76,3	43,0	64,9
Ankaran	8,0	1,3	0,0	1,2
Apače	53,5	18,0	18,0	10,1
Beltinci	62,2	11,9	11,9	11,9
Benedikt	24,1	11,5	0,0	11,5
Bistrica ob Sotli	31,1	99,5	74,7	25,8
Bled	72,3	36,9	34,8	4,0
Bloke	75,1	20,2	0,0	20,2
Bohinj	333,7	82,1	78,1	52,8
Borovnica	42,3	91,8	19,2	91,8
Bovec	367,3	84,7	76,2	84,1
Braslovče	55,0	3,8	0,0	3,8
Brda	72,0	9,0	0,7	8,3

Občina	Površina občine (km ²)	Delež območij Natura 2000	Delež območij SPA	Delež območij pSCI in SAC
Brezovica	91,2	88,9	32,2	88,9
Brežice	268,1	19,0	11,0	19,0
Cankova	30,6	30,3	30,3	27,6
Celje	94,9	2,0	0,4	1,6
Cerklje na Gorenjskem	78,0	7,4	1,0	6,5
Cerknica	241,0	40,3	29,5	40,3
Cerkno	131,6	9,9	0,0	9,9
Cerkvenjak	24,5	42,0	0,0	42,0
Cirkulane	32,1	88,6	7,6	88,2
Črenšovci	33,7	59,9	59,9	50,1
Črna na Koroškem	156,0	51,5	50,9	3,3
Črnomelj	339,7	48,5	33,2	48,5
Destrnik	34,4	0,1	0,0	0,1
Divača	145,0	47,6	43,4	33,3
Dobje	17,5	0,4	0,0	0,4
Dobropolje	103,1	6,1	0,0	6,1
Dobrna	31,7	1,7	0,0	1,7
Dobrova - Polhov Gradec	117,5	27,8	0,0	27,8
Dobrovnik	31,1	38,8	31,0	28,7
Dol pri Ljubljani	33,3	22,9	0,0	22,9
Dolenjske Toplice	110,2	69,7	65,6	69,7
Domžale	72,3	7,6	0,0	7,6
Dornava	28,4	0,0	0,0	0,0
Dravograd	105,0	11,2	0,0	11,2
Duplek	40,0	20,2	20,2	4,4
Gorenja vas - Poljane	153,3	10,5	0,0	10,5
Gorišnica	29,1	25,0	25,0	11,6
Gorje	116,2	92,6	92,0	25,9
Gornja Radgona	74,6	18,8	2,0	18,8
Gornji Grad	90,1	24,2	0,0	24,2
Gornji Petrovci	66,8	100,0	100,0	100,0
Grad	37,4	100,0	100,0	100,0
Grosuplje	133,8	5,8	0,0	5,8
Hajdina	21,8	22,8	22,8	2,4

Občina	Površina občine (km ²)	Delež območij Natura 2000	Delež območij SPA	Delež območij pSCI in SAC
Hoče - Slivnica	53,7	48,3	3,7	48,3
Hodoš	18,1	100,0	100,0	100,0
Horjul	32,5	5,1	0,0	5,1
Hrastnik	58,6	18,6	8,6	16,8
Hrpelje - Kozina	194,9	53,1	37,6	49,7
Idrija	293,7	50,8	9,1	50,8
Ig	98,8	80,2	22,5	79,7
Ilirska Bistrica	480,0	59,4	53,0	47,6
Ivančna Gorica	227,0	3,7	0,0	3,7
Izola	28,6	0,9	0,0	0,9
Jesenice	75,8	20,4	19,4	11,3
Jezersko	68,8	64,6	10,3	64,6
Juršinci	36,3	4,8	0,0	4,8
Kamnik	265,6	31,5	22,8	25,7
Kanal	146,5	0,9	0,2	0,6
Kidričevo	71,5	5,2	5,2	0,0
Kobarid	192,7	35,6	30,2	33,5
Kobilje	19,7	99,9	47,7	99,9
Kočevje	555,4	85,8	82,5	85,8
Komen	102,7	97,9	91,6	97,0
Komenda	24,1	1,6	0,0	1,6
Koper	303,2	48,7	33,5	45,4
Kostanjevica na Krki	58,3	69,9	31,0	61,7
Kostel	56,1	99,9	98,4	99,9
Kozje	89,7	79,6	38,3	41,4
Kranj	150,9	19,4	2,2	17,2
Kranjska Gora	256,3	56,7	56,4	53,2
Križevci	46,2	10,2	1,0	10,2
Krško	286,5	21,2	7,3	19,9
Kungota	49,0	0,1	0,0	0,1
Kuzma	22,9	99,9	99,9	99,9
Laško	197,5	8,4	4,4	5,8
Lenart	62,1	0,0	0,0	0,0

Občina	Površina občine (km ²)	Delež območij Natura 2000	Delež območij SPA	Delež območij pSCI in SAC
Lendava	123,0	39,9	39,9	25,8
Litija	221,4	2,8	0,9	1,9
Ljubljana	275,0	16,5	9,6	16,5
Ljubno	78,9	17,3	17,3	0,7
Ljutomer	107,2	5,3	5,3	5,3
Logatec	173,0	45,4	2,8	32,4
Log - Dragomer	11,1	32,4	32,4	45,4
Loška dolina	166,8	69,9	55,3	69,9
Loški Potok	134,5	85,2	74,6	85,2
Lovrenc na Pohorju	84,4	66,8	44,0	66,8
Luče	109,5	47,5	46,1	30,3
Lukovica	74,9	1,1	0,0	1,1
Majšperk	72,8	58,0	7,8	52,7
Makole	36,9	41,1	11,1	33,0
Maribor	147,5	10,1	4,3	7,1
Markovci	29,8	35,5	35,5	25,8
Medvode	77,6	15,0	0,0	15,0
Mengeš	22,5	38,5	0,0	38,5
Metlika	108,9	20,1	0,0	20,1
Mežica	26,4	2,5	2,5	0,0
Miklavž na Dravskem polju	12,5	12,2	12,2	0,0
Miren - Kostanjevica	62,8	90,4	89,5	90,4
Mirna	31,3	2,3	0,0	2,3
Mirna Peč	48,0	8,0	0,0	8,0
Mislinja	112,2	42,6	19,1	34,8
Mokronog - Trebelno	73,4	11,8	0,0	11,8
Moravče	61,4	19,9	0,0	19,9
Moravske Toplice	144,5	66,1	46,9	66,1
Mozirje	53,5	12,3	11,6	1,0
Murska Sobota	64,4	11,0	11,0	11,0
Muta	38,8	26,2	0,0	26,2
Naklo	28,3	5,4	0,0	5,4
Nazarje	43,4	2,5	0,0	2,5

Občina	Površina občine (km ²)	Delež območij Natura 2000	Delež območij SPA	Delež območij pSCI in SAC
Nova Gorica	279,5	53,0	38,7	40,6
Novo mesto	235,7	25,2	0,9	25,2
Odranci	6,9	0,0	0,0	0,0
Oplotnica	33,2	5,7	0,0	5,7
Ormož	141,6	9,1	8,2	4,0
Osilnica	36,2	99,8	99,8	99,8
Pesnica	75,8	0,0	0,0	0,0
Piran	44,6	41,3	15,8	34,8
Pivka	223,3	63,7	61,8	55,7
Podčetrtek	60,6	34,6	33,1	2,7
Podlehnik	46,0	42,3	0,0	42,3
Podvelka	103,9	31,4	2,3	31,4
Poljčane	37,5	48,7	11,6	43,8
Polzela	34,0	0,6	0,0	0,6
Postojna	269,9	69,5	28,7	62,7
Prebold	40,6	8,9	8,3	0,6
Preddvor	87,0	57,3	11,1	57,0
Prevalje	58,1	6,2	6,0	0,2
Ptuj	66,7	21,3	17,4	11,7
Puconci	107,7	67,2	60,4	66,9
Rače - Fram	51,2	47,4	11,4	47,4
Radeče	52,0	28,3	11,2	27,9
Radenci	34,1	12,2	12,2	12,2
Radlje ob Dravi	93,9	18,1	2,4	15,7
Radovljica	118,7	16,4	10,0	8,8
Ravne na Koroškem	63,4	8,7	7,9	0,8
Razkrižje	9,8	21,1	21,1	21,1
Rečica ob Savinji	30,1	6,5	1,5	5,0
Renče - Vogrsko	29,5	57,2	38,8	57,2
Ribnica	153,6	47,5	35,9	47,5
Ribnica na Pohorju	59,3	51,5	39,1	29,5
Rogaška Slatina	71,5	15,7	0,0	15,7
Rogašovci	40,1	100,0	100,0	100,0

Občina	Površina občine (km ²)	Delež območij Natura 2000	Delež območij SPA	Delež območij pSCI in SAC
Rogatec	39,6	4,9	0,0	4,9
Ruše	60,8	64,4	41,0	58,6
Selnica ob Dravi	64,5	4,7	3,1	2,0
Semič	146,7	61,6	43,7	61,6
Sevnica	272,2	6,0	0,2	5,9
Sežana	217,4	82,2	80,7	49,3
Slovenj Gradec	173,7	20,6	11,6	10,1
Slovenska Bistrica	260,1	49,3	23,2	47,1
Slovenske Konjice	97,8	12,4	6,3	6,8
Sodražica	49,5	32,5	28,1	32,5
Solčava	102,8	75,8	64,1	52,2
Središče ob Dravi	32,7	49,3	29,8	32,7
Starše	34,0	22,4	22,4	7,1
Straža	28,5	18,9	0,0	18,9
Sveta Ana	37,2	0,0	0,0	0,0
Sveta Trojica v Slovenskih goricah	25,9	15,2	0,0	15,2
Sveti Andraž v Slovenskih goricah	17,6	17,5	0,0	17,5
Sveti Jurij ob Ščavnici	51,3	2,7	0,0	2,7
Sveti Jurij v Slovenskih goricah	30,7	0,0	0,0	0,0
Sveti Tomaž	38,1	0,0	0,0	0,0
Šalovci	58,2	100,0	100,0	100,0
Šempeter - Vrtojba	14,9	30,7	0,0	30,7
Šenčur	40,3	6,5	0,0	6,5
Šentilj	65,0	8,2	3,8	8,2
Šentjernej	96,0	74,2	49,2	44,0
Šentjur	222,3	8,1	1,1	7,0
Šentrupert	49,1	4,3	0,0	4,3
Škocjan	60,4	13,7	12,7	9,5
Škofja Loka	146,0	15,0	0,0	15,0
Škofljica	43,3	31,5	29,6	24,4
Šmarje pri Jelšah	107,6	2,0	0,0	2,0
Šmarješke Toplice	34,2	22,4	3,2	21,4
Šmartno ob Paki	18,2	0,2	0,0	0,2

Občina	Površina občine (km ²)	Delež območij Natura 2000	Delež območij SPA	Delež območij pSCI in SAC
Šmartno pri Litiji	94,9	2,3	0,0	2,3
Šoštanj	95,6	5,0	5,0	0,2
Štore	28,1	0,5	0,0	0,5
Tabor	34,8	3,0	3,0	0,0
Tišina	38,8	16,1	16,1	16,1
Tolmin	382,3	31,6	20,6	29,2
Trbovlje	58,0	38,8	4,5	38,4
Trebnje	163,3	10,0	0,0	10,0
Trnovska vas	22,9	0,0	0,0	0,0
Trzin	8,6	39,4	0,0	39,4
Tržič	155,4	79,4	11,4	79,4
Turnišče	23,8	22,1	22,1	0,0
Velenje	83,5	11,1	0,0	11,1
Velika Polana	18,7	100,0	100,0	23,8
Velike Lašče	103,2	21,3	0,0	21,3
Veržej	12,0	30,5	30,5	30,5
Videm	80,0	47,7	10,0	42,6
Vipava	107,4	68,3	32,5	58,5
Vitanje	59,4	16,7	6,8	10,5
Vodice	31,4	24,5	0,0	24,5
Vojnik	75,3	< 0,1	0,0	0,0
Vransko	53,3	< 0,1	0,0	< 0,1
Vrhnika	115,7	51,1	18,3	49,0
Vuzenica	50,1	12,2	8,1	4,1
Zagorje ob Savi	147,1	17,1	2,7	15,2
Zavrč	19,3	8,9	8,8	4,0
Zreče	67,0	21,8	10,4	15,3
Žalec	117,1	2,7	1,3	1,4
Železniki	163,8	26,4	16,9	13,7
Žetale	38,0	66,5	0,0	66,5
Žiri	49,2	0,6	0,0	0,6
Žirovnica	42,6	46,5	24,6	46,5
Žužemberk	164,3	16,4	6,6	16,4

Obalno-kraška statistična regija je s slabimi 60 % površine z območji Natura 2000 regija z največjim deležem Nature 2000. Najmanjši delež površine z območji Natura 2000 je v Zasavski statistični regiji. Pokritost statističnih regij z območji Natura 2000 je prikazana v preglednici 12.

Preglednica 12: Pokritost statističnih regij z območji Natura 2000 (stanje 2016)

Table 12: Extent of Natura 2000 sites in statistical regions (situation in 2016)

Statistična regija	Površina stat. regije (km ²)	Delež območij Natura 2000	Delež območij SPA	Delež območij pSCI in SAC
Gorenjska	2.136,6	44,3	30,0	32,7
Goriška	2.325,5	49,8	32,7	45,9
Jugovzhodna Slovenija	2.675,1	50,0	38,8	48,8
Koroška	1.040,8	27,1	15,5	14,5
Obalno-kraška	1.044,4	59,2	49,2	48,4
Osrednjeslovenska	2.333,9	26,7	8,1	25,7
Podravska	2.169,7	27,5	11,3	24,0
Pomurska	1.337,5	45,7	40,8	42,1
Posavska	968,2	22,2	10,1	18,8
Primorsko-notranjska	1.456,0	57,9	43,5	51,6
Savinjska	2.300,9	16,6	10,0	10,1
Zasavska	485,1	13,3	2,8	12,1

4 POVZETEK

Vpetost omrežja Natura 2000 v slovenski prostor in družbo smo prikazali s pomočjo osnovnih podatkov o omrežju ter izvedenimi analizami in primerjavami z drugimi prostorskimi podatki.

Namen prispevka je na enem mestu prikazati številske podatke o območjih Natura 2000. Kljub čedalje večji dostopnosti digitalnih prostorskih podatkov večina ljudi ni vešča uporabe GIS-orodij, zato si takšnih analiz ne morejo narediti sami. Prostorske analize so bile narejene z vektorskimi grafičnimi sloji različnih javnih ustanov s programom ArcMap 10.3.1.

V omrežje Natura 2000 je v Sloveniji vključenih 119 vrst ptic po direktivi o pticah, 114 vrst po direktivi o habitatih ter 60 habitatnih tipov po direktivi o habitatih. Določenih je 355 območij Natura 2000, ki pokrivajo 37,16 % slovenskega ozemlja.

Poseljenost območij Natura 2000 je relativno majhna. Čeprav območja Natura 2000 obsegajo dobrih 37 % površine Slovenije, tu živi le okoli 6 % prebivalcev. V zadnjih desetih

letih se je število prebivalcev na območjih Natura 2000 povečalo, vendar se je njihov delež glede na število vseh prebivalcev Slovenije kljub temu zmanjšal. Podrobnejši podatki o gostoti poseljenosti območij Natura 2000 v letih 2005 in 2015 so prikazani v preglednici 3.

Tako kot na območju Slovenije tudi na območjih Natura 2000 prevladuje gozd, le da je njegov delež tu še za 10 % večji in dosega skoraj 70 odstotno pokritost površine. S slabimi 13 % sledijo različni trajni travniki. Njihov delež na območjih Natura 2000 je za okoli 5 % manjši kot v vsej Sloveniji. V preglednici 4 so prikazani podrobnejši podatki o deležu posamezne rabe tal na območjih Natura 2000 ter primerjava s Slovenijo v letih 2005 in 2016.

Na več območjih Natura 2000, pomembnih za travniške habitatne tipe in vrste, vezane na travniške habitate, se zmanjšuje delež trajnih travnikov. Na nekaterih območjih se povečuje delež njiv, na drugih območjih pa se povečuje delež zaraščajočih površin. Na posameznih območjih se je povečal tudi delež travnikov. Podrobnejši podatki so prikazani v preglednici 5.

Večina slovenskega ozemlja leži pod 500 m nadmorske višine. Kljub temu je skoraj dve tretjini površine območij Natura 2000 med 500 in 1600 m nadmorske višine, slabih 5 % pa leži nad gozdno mejo (1600 m nadmorske višine). Podrobnejši podatki so prikazani v preglednici 6.

Največji delež površine Slovenije ima naklon med 15° in 25°. Tudi na območjih Natura 2000 prevladujejo površine z naklonom med 15° in 25°, vendar je tu večji delež površin z naklonom nad 25°, kot je ta delež na območju vse Slovenije. Na območjih Natura 2000 je kar 83 % površine Slovenije, kjer je naklon površja večji od 45°, medtem ko je ravninskega dela Slovenije (naklon pod 3°) na območjih Natura 2000 le dobrih 30 %. Podrobnejši podatki so prikazani v preglednici 7.

Poleg območij Natura 2000 imamo v Sloveniji še tri skupine naravovarstveno pomembnih območij, ki skupaj obsegajo 56,3 % površine Slovenije. Območja Natura 2000 v celoti ležijo na ekološko pomembnih območjih, kar štiri petine zavarovanih območij so hkrati tudi območja Natura 2000, prav tako na območjih Natura 2000 leži več kot dve tretjini površine naravnih vrednot. V preglednici 8 so prikazane površine posameznih naravovarstveno pomembnih območij ter delež površin teh območij, ki se prekrivajo z območji Natura 2000.

Dobrih 8 % slovenskih gozdov je opredeljenih za varovalne gozdove. Več kot 70 % varovalnih gozdov leži na območjih Natura 2000. Površina gozdnih rezervatov je približno 10-krat manjša od površine varovalnih gozdov in kar 96 % gozdnih rezervatov leži na območjih Natura 2000. Podrobnejši podatki so prikazani v preglednici 9.

Gostota cestnega omrežja na območjih Natura 2000 je za približno 40 % manjša od slovenskega povprečja. Podrobnejši podatki o gostoti cestnega omrežja so prikazani v preglednici 10.

Razporeditev območij Natura 2000 po lokalnih skupnostih in statističnih regijah ni enakomerna. V osmih občinah ni območij Natura 2000, v enajstih občinah pa območja Natura 2000 pokrivajo manj kot 1 % površine občin. Enajst občin v celoti leži na območjih Natura 2000. Pokritost občin z območji Natura 2000 je prikazana v preglednici 11. Obalno-kraška statistična regija je s slabimi 60 % površine z območji Natura 2000 regija z največjim deležem Nature 2000. Najmanjši delež površine z območji Natura 2000 je v Zasavski statistični regiji. Pokritost statističnih regij z območji Natura 2000 je prikazana v preglednici 12.

Slovensko omrežje Natura 2000 še ni v celoti določeno, vendar nadaljnje dopolnitve omrežja najverjetneje ne bodo prinesle večjih sprememb mej območij Natura 2000 in ne bodo imele pomembnejšega vpliva na rezultate narejenih analize.

5 SUMMARY

The presence of the Natura 2000 network in the Slovenian territory and Slovenian society has been showcased using basic data on the network and the conducted analyses and comparisons with other spatial data. The purpose of the article is to group the numerical data on Natura 2000 sites. Despite the growing accessibility of digital spatial data, the majority of the population is not skilled in using GIS tools and cannot prepare such analyses themselves. The spatial analyses have been prepared using vector graphics layers of different public institutions using the ArcMap 10.3.1. software.

In Slovenia, there are 119 bird species included in the Natura 2000 network under the Birds Directive, 114 species under the Habitats Directive, and 60 habitat types under the Habitats Directive. 355 Natura 2000 sites have been defined, which cover 37.16% of the Slovenian territory.

Natura 2000 sites have a relatively low population density. Even though Natura 2000 sites cover more than 37% of the Slovenian territory, only 6% of the country's population lives here. In the last decade, the number of residents in Natura 2000 sites has increased, however their share has nevertheless decreased with regard to the total number of the population in Slovenia. Detailed information on population density in Natura 2000 sites in the years 2005-2015 is evident from Table 3.

Forest prevails in the territory of Slovenia the same as in Natura 2000 sites, however its share in Slovenia is higher by an additional 10%, achieving an almost 70% coverage of the surface area. Different types of permanent grassland follow with slightly less than 13%. Their share in Natura 2000 sites is approximately 5% lower than across the total territory of Slovenia. Table 4 showcases detailed information on the share of land use in Natura 2000 sites and a comparison with Slovenia in 2005 and 2016.

The share of permanent grassland is decreasing in several Natura 2000 sites, which are important for grassland habitat types and species associated with grassland habitats. In some sites, the share of fields is increasing, while in others the share of land being overgrown is on the rise. There are specific sites where the share of grassland has also increased. Detailed information is presented in Table 5.

The majority of the Slovenian territory has an altitude of less than 500 m above sea level. Nevertheless, almost two thirds of Natura 2000 sites lie between 500 and 1600 m above sea level and slightly less than 5% above tree line (1600 m above sea level). Detailed information is presented in Table 6.

The largest share of Slovenia's surface has a slope of between 15° and 25°. As regards Natura 2000 sites, surfaces with a slope of between 15° and 25° prevail, however the sites have a greater share of surfaces with a slope exceeding 25° than the share of such surfaces in the total territory of Slovenia. Natura 2000 sites include 83% of the surface of Slovenia with a surface slope exceeding 45°, while there is only slightly more than 30% of flat land Slovenia (a slope of less than 3°) included in Natura 2000 sites. Detailed information is presented in Table 7.

In addition to Natura 2000 sites, Slovenia has three more groups of sites of nature conservation importance, which together cover almost 56.3% of the Slovenian territory. Natura 2000 sites fully lie in ecologically important areas, with four fifths of protected areas also being a Natura 2000 site. Furthermore, more than two thirds of natural features lie within Natura 2000. Table 8 shows the surfaces of individual sites of nature conservation importance and the share of surfaces of areas that overlap with Natura 2000 sites.

Slightly more than 8% of Slovenian forests have been designated as protective forests. More than 70% of protective forests lie within Natura 2000 sites. The surface of forest reserves is approximately ten times lower than the surface of protective forests and 96% of forest reserves lie within Natura 2000 sites. Detailed information is presented in Table 9.

Road network density within Natura 2000 sites is approximately 40% lower than the Slovenian average. Detailed information on road network density is presented in Table 10.

Natura 2000 sites are not equally distributed among local communities and statistical regions. There are eight municipalities with no Natura 2000 sites and eleven municipalities where Natura 2000 sites cover less than 1% of the municipality's surface. There are eleven municipalities that lie fully within Natura 2000. The extent of Natura 2000 sites in municipalities is shown in Table 11. With slightly less than 60% of its surface lying within Natura 2000, the Coastal-Karst Statistical Region is the region with the largest share of Natura 2000 sites. The lowest share of surfaces within Natura 2000 is held by the Zasavje statistical region. The extent of Natura 2000 sites in statistical regions is shown in Table 12.

The Slovenian Natura 2000 network has not yet been fully defined, however further completions of the network will probably not result in major changes to Natura 2000 boundaries and will not significantly affect the results of the conducted analyses.

6 VIRI

1. ARSO, 2016. *Geoportal ARSO. Spletna objektna storitev (WFS) za izdajo okoljskih prostorskih podatkov*. [online] Dostopno na: http://gis.arso.gov.si/wfs_web/faces/WFSLayersList.jspx [1. 8. 2016].
2. GURS, 1999. *Državna topografska karta merila 1 : 25.000 – rastrski podatki*. [online] Dostopno na: <http://egp.gu.gov.si/egp/> [13. 4. 2016].
3. GURS, 2007. *Digitalni model višin z ločljivostjo 12,5 x 12,5 m – rastrski grafični podatki*. [online] Dostopno na: <http://egp.gu.gov.si/egp/> [13. 4. 2016].
4. GURS, 2014. *Zbirni kataster javne infrastrukture – grafični podatki v formatu shape*. [online] Dostopno na: <http://egp.gu.gov.si/egp/> [6. 5. 2016].
5. GURS, 2016a. *Državna meja Republike Slovenije – grafični podatki v formatu shape*. [online] Dostopno na: http://www.e-prostor.gov.si/si/dostop_do_podatkov/mapa/brezplacni_podatki/drzavna_meja_republike_slovenije/ [25. 7. 2016].
6. GURS, 2016b. *Register prostorskih enot – grafični podatki v formatu shape*. [online] Dostopno na: http://www.e-prostor.gov.si/si/zbirke_prostorskih_podatkov/nepremicnine/register_prostorskih_enot/ [12. 8. 2016].
7. Miličič, V. in Udovč, A., 2012. Uporabnost prostorskih podatkov kmetijskega sektorja za analize sprememb rabe kmetijskih zemljišč na primeru izbranega območja varovanja narave v Sloveniji. *Geodetski vestnik* 56(1), 83–104.
8. MKGP, 2008. *Evidenca dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč*. [online] Dostopno na: <http://rkg.gov.si/GERK/> [18. 9. 2017].
9. MKGP, 2017a. *Evidenca dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč*. [online] Dostopno na: <http://rkg.gov.si/GERK/> [18.9.2017].
10. MKGP, 2017b. *Javni pregledovalnik grafičnih podatkov MKGP*. [online] Dostopno na: http://rkg.gov.si/GERK/WebViewer/#map_x=500000&map_y=100000&map_sc=1828571&layers=Rastri,DOF-client,REZI,REZI250,REZI25,REZI5,GERK_SDO,KS_2016 [18. 9. 2017].
11. Petkovšek, M., 2015. Vzpostavljanje omrežja Natura 2000. *Varstvo narave*, 28, 41–61.
12. Statistični urad RS, 2016. *STAGE*. [online] Dostopno na: <http://gis.stat.si/index.php> [22. 7. 2016].
13. *Uredba o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000)*, 2004. Uradni list RS 49/04.

14. *Uredba o spremembah in dopolnitvah Uredbe o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000)*, 2013. Uradni list RS 33/13.
15. *Uredba o spremembah Uredbe o posebnih varstvenih območjih (območjih Natura 2000)*, 2016. Uradni list RS 21/16.
16. ZGS, 2016a. *Varovalni gozdovi v Sloveniji*. [online] Dostopno na: http://www.zgs.si/slo/gozdovi_slovenije/o_gozdovih_slovenije/varovalni_gozdovi/index.html [11. 8. 2016].
17. ZGS, 2016b): *Gozdni rezervati v Sloveniji*. [online] Dostopno na: http://www.zgs.si/slo/gozdovi_slovenije/o_gozdovih_slovenije/gozdni_rezervati/index.html [11. 8. 2016].

Matej PETKOVŠEK
Zavod RS za varstvo narave, Osrednja enota
Tobačna ulica 5
SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
matej.petkovsek@zrsvn.si